

MA Portfolio

Universiteit Utrecht

Naam: Merel Hoveling
Studentnummer: 3758451
Opleiding: Master Politiek en Maatschappij in Historisch Perspectief
Universiteit Utrecht
merelhoveling@gmail.com
Datum: 15 augustus 2016

Begeleiding: Prof. Dr. Tine de Moor

Inhoudsopgave Portfolio

Deel 1: Stagerapport	3
Stagerapport – Nationale Coöperatieve Raad.....	4
Deel 2: Stageproduct	37
Stageproduct – Coöperaties in Nederland, 2016	38
Deel 3: Academische Analyse	66
Eendracht Maakt Macht	67

Deel 1: Stagerapport

Stagerapport – Nationale Coöperatieve Raad

voor coöperatief
ondernemen

Naam: Merel Hoveling
Studentnummer: 3758451
Opleiding: MA Politiek en Maatschappij in Historisch Perspectief
Universiteit Utrecht
Datum: 15 augustus 2016
Stagiaire Nationale Coöperatieve Raad

Begeleiding NCR: Arjen van Nuland en Cynthia Griffioen
Begeleiding UU: Prof. Dr. Tine de Moor

Inhoudsopgave

Inleiding	6
Hoofdstuk 1 – Stage Werkplan	7
De Nationale Coöperatieve Raad	7
Motivatie en leerdoeleinden	8
Supervisie UU en NCR	9
Stageproduct en activiteiten	10
Hoofdstuk 2 – Stagerapport	11
Stageopdracht	11
Stageactiviteiten en product	12
<i>De database</i>	12
<i>Het artikel in Coöperatie</i>	13
<i>Problemen</i>	16
Motivatie en leerdoeleinden	16
Kritische Reflectie	17
Epiloog	18
Appendix 1 – Wekelijkse Logboeken	19
Appendix 2 – Publiek Evenement	34

Inleiding

Binnen de Nederlandse cultuur vormt samenwerking een belangrijk element. Een voorbeeld hiervan is het poldermodel; er diende een gezamenlijk plan te worden opgesteld om de dijken in stand te kunnen houden. De samenwerking kwam echter vooral voort uit eigenbelang en niet uit empathie voor de situatie van mede-landgenoten. Er was sprake van een collectief doel, maar de uitwerking was zakelijk. Deze mentaliteit keerde terug toen consumenten en kleine zelfstandigen in verscheidene sectoren van de economie gedwongen werden een oplossing te zoeken voor de falende markt en het gebrek aan actie van de overheid. De oplossing werd gevonden in de coöperatie, een onderneming gevormd door consumenten of zelfstandigen die zakelijk gebruikmaken van de coöperatie om hun doelen te realiseren.

De Nationale Coöperatieve Raad (NCR) werd in 1934 opgericht voor en door coöperaties uit vooral de agrarische sector in Nederland. Heden ten dage zijn de leden ook afkomstig uit andere sectoren zoals de financiële dienstverlening, energie en zorg. Het doel van NCR is om gezamenlijk het coöperatief ondernemen te ontwikkelen en te versterken. Dit wordt gedaan door te functioneren als platform tussen de verscheidene coöperaties en door het delen van kennis. De ondersteuning van coöperaties door NCR wordt gedaan aan de hand van drie verschillende speerpunten: ontwikkelen van nieuwe kennis, delen met leden en verbinden om te inspireren.

Ik was geïnteresseerd in een stage om nieuwe vaardigheden te ontwikkelen en praktische ervaring op te doen als voorbereiding voor de arbeidsmarkt. NCR was hiervoor geschikt vanwege de opdracht en de sector waarin de organisatie actief is: ik had nog niet met grote hoeveelheden data gewerkt en de coöperatieve sector was nog onbekend terrein. Door continue de data over coöperaties te verifiëren en te analyseren in de database werden mijn analytische vaardigheden verbeterd en mijn kennis over coöperaties vergroot. De stageopdracht bracht inzicht in de verscheidenheid aan sectoren waarin coöperaties actief zijn en welke ondernemingen of consumenten bereid zijn zich in een coöperatieve onderneming te verenigen. Vanwege deze redenen leek de opdracht bij NCR mij een interessante stage. Deze redenen geven tevens de verwachtingen weer voorafgaand aan de stage.

Dit stageverslag bestaat uit twee onderdelen: het stage werkplan en het stagerapport. Het stage werkplan is uitgewerkt voorafgaand aan de stage. In het werkplan wordt ingegaan op de motivatie voor de stage, de verwachtingen en de supervisie vanuit de UU en NCR. Het stagerapport is geschreven na de afronding van de stage waarin wordt gereflecteerd op de stage. De reflectie behelst een kritische blik op de geleerde vaardigheden, de uitgevoerde activiteiten en de uiteindelijke stageproducten. Tevens zijn er nog 2 appendices toegevoegd: de wekelijkse logboeken waarin de uitgevoerde activiteiten op stage worden besproken en een appendix over het publieke evenement waar de resultaten zijn gepresenteerd.

Hoofdstuk 1 - Stage Werkplan

In het tweede semester van het studiejaar 2015-2016 ga ik stage lopen bij de Nationale Coöperatieve Raad (NCR) te Utrecht. Deze stage is een onderdeel van het masterprogramma Politiek en Maatschappij in Historisch Perspectief. In dit stagewerkplan wordt een analyse gegeven van de organisatie, mijn motivatie en leerdoelen uiteengezet, de begeleiding tijdens de stage toegelicht en als laatste, een beschrijving gegeven van het stageproduct en nevenactiviteiten.

De Nationale Coöperatieve Raad

De Nationale Coöperatieve Raad is het ‘Huis van de Coöperatie’. Het is een coöperatie-kenniscentrum waar visievorming plaatsvindt en inspiratie wordt opgedaan om coöperatieve ondernemingen te versterken. NCR heeft hierin een platformfunctie. Onderling debat tussen diverse leden met verschillende ervaringen heeft het doel het coöperatief ondernemen verder te ontwikkelen.

Een coöperatie is een onafhankelijke vereniging van leden die gezamenlijk willen voorzien in hun economische, sociale, of culturele behoeften door een onderneming te exploiteren waarvan leden de eigenaren en de bestuurders zijn. Nederland heeft een rijke ervaring op het gebied van coöpereren en samenwerken. Individuen wilden grip krijgen of houden op hun eigen toekomst, maar hadden individueel relatief beperkte slagkracht. Vandaar dat individuen gingen samenwerken door samen in te kopen of te verkopen, of gezamenlijk een bedrijf op te zetten dat de leden voorzag in hun behoeften. Via de coöperatie konden producenten of consumenten zich verenigen en gezamenlijk doelen bereiken die individueel onbereikbaar zouden zijn geweest, bijvoorbeeld voor wat betreft investeringen. In Nederland werd deze ondernemingsvorm vooral toegepast in de land- en tuinbouw en financiële dienstverlening. Enkelen hebben ingespeeld op deze vraag naar samenwerkingsverbanden en richtten in 1934 de Nationale Coöperatieve Raad op voor en door coöperaties uit vooral de agrarische sector. Door het functioneren als platform tussen de verscheidene coöperaties en leden werd de ontwikkeling van coöperatief ondernemen continue gestimuleerd door nieuwe ideeën.

NCR is heden ten dage het centrum van debat over coöperatief ondernemen in Nederland. De organisatie verzamelt en ontwikkelt kennis over coöperatief ondernemen en verspreidt deze kennis om coöperatieve ondernemingen te versterken. Het biedt een platform om krachtige netwerken op te bouwen en kennis te delen. De ondersteuning van coöperaties door NCR wordt gedaan aan de hand van drie verschillende speerpunten:

1) Ontwikkelen van nieuwe kennis: Deze kennis wordt opgedaan uit wetenschappelijke studies en uit de dagelijkse praktijk van de leden. De nieuwe inzichten zijn hebben betrekking op coöperatieve thema's, van ‘good governance’ tot ledenbetrokkenheid. Deze inzichten worden toegepast tijdens de bespreking van actuele thema's, maar tevens om antwoorden te verschaffen op uitdagingen in de toekomst.

2) Delen met leden: De opgedane kennis van NCR wordt gedeeld met de leden, zodat coöperaties een strategie kunnen ontwikkelen of huidige problemen kunnen oplossen.

3) Verbinden om te inspireren: NCR is de enige vereniging van coöperaties in Nederland en stelt dat coöperaties veel van elkaar kunnen leren. Er wordt een platform geboden waar bestuurders, commissarissen, en managers van leden elkaar kunnen ontmoeten en kennis over specifieke thema's kunnen uitwisselen. De kennis over coöperatief ondernemen wordt zo steeds meer uitgebreid en verdiepend.

Deze doelen worden bereikt door de leden te ondersteunen aan de hand van een breed aanbod van producten en dienstverlening. Enkele voorbeelden van activiteiten die worden aangeboden zijn begeleiding en advies, opleiding en training zoals een basiscursus in coöperatief ondernemen, onderzoek en onderwijs, het organiseren van bijeenkomsten zoals de Nationale Coöperatie-dag, en het uitgeven van publicaties zoals het blad *Coöperatie*. Naast deze diensten voor leden biedt NCR voor specifieke vraagstukken advies op maat.

De Nationale Coöperatieve Raad ondersteunt de ontwikkeling van coöperaties, een wijze van ondernemen met economisch en maatschappelijk belang. Tijdens de master lag de nadruk op de origine van verschillen tussen culturen, maatschappijen, en landen. Deze verschillen worden duidelijk in het voorbeeld van coöperatief ondernemen. In sommige landen zoals Nederland, werkt deze vorm van samenwerking uitstekend, terwijl in andere landen de coöperatieve vorm verschilt en anders functioneert. Cultuur is bepalend in de wederzijdse invloed tussen dergelijke ondernemingen en de maatschappij. NCR ondersteunt de Nederlandse coöperatiestructuur en weerspiegelt hiermee de Nederlandse cultuur. Coöperatief ondernemen is een voorbeeld waarin verschillen tussen culturen, maatschappijen, en landen duidelijk wordt.

NCR is een vereniging opgericht voor en door coöperaties. De leden van NCR vormen een groot netwerk dat het coöperatief ondernemen in Nederland weerspiegelt en ondersteunt. In het kantoor te Utrecht werkt een team van coöperatie-professionals met vele jaren ervaring in coöperatief ondernemen. Daarbij is er een netwerk van specialisten met specifieke expertise waarmee wordt samengewerkt in advies- en onderzoekstrajecten. Er worden diverse data bijgehouden die ter beschikking gesteld worden aan leden. Mijn taak binnen de organisatie wordt het opstellen van een database door data over coöperaties te verzamelen, te verifiëren en te construeren. Deze gegevens bieden een overzicht in hoe coöperatief Nederland is samengesteld.

Motivatie en leerdoeleinden

De stage is een geschikte mogelijkheid om nieuwe vaardigheden te leren en bekende vaardigheden toe te passen. De academische vaardigheden, opgedaan tijdens de bachelor en master, worden toegepast, verbeterd, en verrijkt tijdens de stage. Nieuwe kennis en ervaring zijn belangrijke elementen in deze ontwikkeling. Mijn motivatie om een stage te doen kwam voort uit het streven om praktische ervaring op te doen om de theoretische aspecten van de studie te kunnen toepassen. Deze ervaring bereidt me beter voor op de arbeidsmarkt en laat me inzien in welke sector ik wil werken.

Tijdens de master lag de nadruk op de origine van verschillen tussen culturen, maatschappijen, en landen. De stage bij NCR kan deze verschillen duidelijk maken in een specifieke sectie van de maatschappij: de coöperatie. Het economisch en maatschappelijk belang van coöperatief ondernemen zal naarmate de stage vordert duidelijker worden. Binnen Nederland werkt deze vorm van samenwerking uitstekend, omdat samenwerken een belangrijk onderdeel vormt van de Nederlandse cultuur. In andere landen wordt het begrip coöperatie of samenwerking soms anders opgevat waardoor de coöperatieve vormen internationaal verschillen. Deze verschillen komen voort uit de verschillende nationale culturen. Gezien de nadruk van het master programma op de origine van verschillen, komt het analyseren van specifieke data over coöperaties en de wederzijdse invloed tussen dergelijke ondernemingen en de maatschappij die deze verschillen creëren, precies overeen met het programma. De kennis aangaande de origine van verscheidene culturen, maatschappijen, en landen kan ik gaan toepassen op de casus over coöperaties.

Naast het toepassen van mijn vaardigheden en kennis wil ik mijn vaardigheden tevens verbeteren en uitbreiden en wil ik mijn kennis vergroten. Hieronder staan enkele leerdoelen geformuleerd:

1) Oriëntatie: Mijn ambitie is om in de financiële dienstverlening te gaan werken, specifiek een bank. Op het moment is mijn kennis minimaal als het aankomt op het functioneren van de financiële wereld of het functioneren van een bank in relatie tot andere ondernemingen. Deze banken kunnen doorgaans ook coöperaties zijn, zoals de Rabobank. De stage zal een beter inzicht bieden in coöperaties en de samenwerking tussen coöperaties onderling. Deze kennis is relevant om het functioneren van een coöperatieve bank als de Rabobank goed te kunnen begrijpen en belangrijk om degelijk een functie te kunnen vervullen binnen de organisatie.

2) Professionele kennis en vaardigheden: Tijdens de stage wil ik ervaren hoe de samenwerking verloopt binnen een organisatie, waarbij communicatie essentieel is. Hierbij gaat het ook om overleg, het nemen van beslissingen en verantwoordelijkheid nemen voor mijn eigen taken. Deze praktijkervaring draagt bij aan het verbeteren van deze professionele vaardigheden. Daarbij is dit een geschikte kans om mijn netwerk uit te breiden en te ervaren of ik in deze sector wil werken.

3) Academische vaardigheden: De voornaamste vaardigheden die ik verder wil ontwikkelen zijn binnen het academisch denken en onderzoek. Ik ga data over coöperaties systematisch verzamelen, bestuderen, en structureren, zodat er een duidelijk beeld ontstaat over coöperaties aan de hand van verschillende variabelen. Hierbij maak ik gebruik van Excel en statistiek, twee methoden waar ik nog geen ervaring mee heb. Vandaar dat ik besloten heb om de cursus 'Quantitative Methods' aan de Universiteit Utrecht te volgen om beter te leren werken met deze methoden tijdens de stage. Deze methoden kan ik tevens toepassen binnen het masterprogramma. Vervolgens zal ik de data moeten analyseren en verwerken om tot een overzichtelijke database te komen. Uiteindelijk zal ik mijn 'reflective skills' moeten verbeteren om de geanalyseerde data van de stage te plaatsen in een bredere academische context. De volgende vragen zijn hierbij relevant: Waarom zijn coöperaties opgericht? En welke invloed hebben ze op de maatschappij?

Supervisie UU en NCR

Tijdens de stage word ik begeleid vanuit de Universiteit Utrecht en vanuit de Nationale Coöperatieve Raad. Tine de Moor is mijn begeleidster aan de universiteit, en vanuit NCR word ik begeleid door Cynthia Griffioen en Arjen van Nuland (directeur). Ik houd allen op de hoogte aan de hand van een wekelijks logboek waarin ik de uitgevoerde activiteiten van de voorafgaande week heb bijgehouden. In het begin van de stage vindt er op regelmatige basis overleg plaats over de lijsten over coöperaties en de precieze opzet van de database. Het overleg met mijn stagebegeleiders vindt plaats op maandelijkse basis om mijn vorderingen met het opzetten van de database bij te houden. Mocht ik tegen problemen aanlopen tijdens de stage, die tevens relevant kunnen zijn voor mijn thesis, dan maak ik een afspraak met Tine de Moor. Een evaluatie over mijn voortgang halverwege de stage lijkt me persoonlijk prettig om te bespreken hoe de stage verloopt en hoe de vorming van het stageproduct vordert.

Mijn voornaamste activiteit tijdens de stage wordt het opzetten van de database over coöperaties; dit is mijn stageproduct. Hierover ga ik tevens teksten schrijven, zoals een artikel voor het kwartaalblad *Coöperatie* over statistieken en bevindingen vanuit de database, en een tekst voor op de website. NCR hoopt het komende halfjaar het 100^e lid te verwelkomen. Bij deze gelegenheid willen ze eventueel een persbericht publiceren waarin verwezen wordt naar cijfermateriaal van de database. Verdere activiteiten die niet te verbinden zijn aan het inrichten, rubriceren en opstellen van de database zijn voor nu niet bekend.

Stageproduct en activiteiten

Na twee jaar heeft NCR besloten om haar database over Nederlandse coöperaties te bewerken. Mijn taak is om een goed ingedeelde en gevulde database te maken op basis van een, door mij gemaakt(e), stappenplan/methodologie. De data worden onder andere gehaald uit een lijst van de Kamer van Koophandel, die op dit moment data bevat over meer dan 8000 coöperaties en onderlingen. Ter vergelijking, in 2014 had de Kamer van Koophandel 4582 geregistreerde coöperaties, waarvan circa 1/3 actief. De datalijst dient zo compleet mogelijk te zijn, vandaar de eventuele aanvulling met bijvoorbeeld een andere database opgesteld door Tine de Moor en Onno van Bekkum. Deze aanvullende database bevat data over coöperaties vanaf de negentiende eeuw tot 2013. De data worden onder diverse variabelen ingedeeld, waarbij gedacht kan worden aan relevantie voor NCR, sector, en type leden. Na het bepalen van een definitieve rubricering met duidelijke criteria en definities wordt deze rubricering toegepast op de data om de database op te stellen. Vervolgens komt hier een goed ingedeelde database uit. De verslaglegging over de database wordt gedaan in de vorm van een bericht voor de website en een artikel voor het tijdschrift *Coöperatie*.

De laatste jaren neemt het aantal coöperaties in Nederland toe. Een complete (publieke) registratie van alle coöperaties bestaat echter niet. Vandaar dat NCR een overzicht maakt om inzicht te krijgen in hoe coöperatief Nederland is samengesteld. Deze database is bedoeld om een actueel overzicht te hebben van coöperatieve ondernemingen in Nederland.

Al is het op dit moment lastig om een tijdsindeling te bepalen, hieronder in de tabel wordt een globale inschatting gegeven voor het afronden van taken. NCR heeft een kwartaalblad *Coöperatie* waarvoor 28 mei a.s. de deadline is voor de juni uitgave. Dit neem ik als richtlijn om de database af te hebben.

Datum/Maand	Taken
Week 1 08/02 – 13/02	- Bespreking opzetten database en methodiek collega - Inlezen in coöperaties en hun relatie met NCR - Coöperatiestructuur ‘onderlinge’ uitgewerkt aan de hand van variabelen voorgaande database - Handvaten voor KvK-lijst bijgewerkt - Gestart met indeling database
Week 3/4 Eind Februari	- Uitgezocht welke coöperaties economisch actief zijn - Verwerking van data over coöperaties
Week 8 Eind Maart	- Verwerking van data over coöperaties
Week 12 Eind April	- Verwerking van data over coöperaties
Week 16 Eind Mei	- Verwerking van data over coöperaties - Artikel schrijven o.b.v. de database - 28 mei: deadline juni uitgave Tijdschrift <i>Coöperatie</i> - Database klaar

Hoofdstuk 2 - Stagerapport

In dit stagerapport wordt mijn stage bij de Nationale Coöperatieve Raad te Utrecht beschreven en geëvalueerd. Als onderdeel van het masterprogramma Politiek en Maatschappij in Historisch Perspectief heb ik stage gelopen bij NCR van 8 februari tot en met 3 juni 2016. Deze stage is afgerond met twee stageproducten: een database en een gepubliceerd artikel. In dit rapport wordt gereflecteerd op de geleerde vaardigheden en ervaringen, en de relatie tussen de stage en het academische onderwijs van het masterprogramma. Om te beginnen wordt de originele stageopdracht beschreven, gevolgd door een uitgebreide toelichting van de uitgevoerde activiteiten en de stageproducten. Vervolgens wordt ingegaan op het behalen van de leerdoelstellingen die voorafgaand aan de stage waren geformuleerd in het stage werkplan en wordt er een kritische reflectie gegeven van de uitgevoerde taken en de praktische ervaringen.

Stageopdracht

De laatste jaren is het aantal coöperaties in Nederland toegenomen. Een complete registratie van al deze Nederlandse coöperaties bestond echter niet. Om inzicht te krijgen in de samenstelling van de Nederlandse coöperatieve sector heeft NCR besloten om een overzicht te maken van coöperatieve ondernemingen in de vorm van een database. Reeds in 2014 is er een overzicht gemaakt van het aantal coöperaties in Nederland ingedeeld per sector en per type leden. Destijds waren er 4.582 coöperaties geregistreerd bij de Kamer van Koophandel. Hiervan was 1/3 van het totaal aantal coöperaties actief.

In 2016 heeft NCR besloten om haar database aangaande Nederlandse coöperaties te bewerken en een methodologie te creëren om de ontwikkelingen in de coöperatieve sector consequent bij te kunnen houden. Mijn taak was om deze goed ingedeelde en gevulde database te maken op basis van een door mij gemaakte methodologie. De data waren afkomstig uit het Handelsregister van de Kamer van Koophandel en dienden geverifieerd en aangevuld te worden. Op 1 februari 2016, de datum dat de gegevens uit het Handelsregister zijn aangevraagd, waren er meer dan 8000 coöperaties en onderlingen geregistreerd in de Kamer van Koophandel. Daarbij diende de database zo compleet mogelijk te zijn, vandaar dat eventuele aanvulling met andere databases gewenst was. Een mogelijke optie was de database opgesteld door Tine de Moor en Onno van Bekkum. Deze database bevat data over coöperaties vanaf de negentiende eeuw tot 2013. Uiteindelijk is er geen gebruik gemaakt van aanvullende data vanwege de beperkte tijd. Verder dienden de data ingedeeld te worden in diverse variabelen, waarbij gedacht kon worden aan relevantie voor NCR, sector en het type leden. Na het bepalen van een definitieve rubricering met duidelijke criteria en definities werd de rubricering toegepast op de data om de database op te stellen.

Aan de hand van de database werden vervolgens de data aangaande de coöperaties geanalyseerd om de Nederlandse coöperatieve sector in kaart te brengen. De uiteindelijke analyses en resultaten zouden worden gepubliceerd in een artikel voor het NCR vakblad *Coöperatie*. Samenvattend kan worden gesteld dat mijn voornaamste taken ten eerste waren verbonden aan het inrichten, rubriceren en opstellen van de database. Daarbij werd een methodologie ontwikkeld voor toekomstig onderzoek om eenzelfde methode en perspectief te kunnen handhaven. Als laatste werd een analyse uitgevoerd en werden de resultaten gepresenteerd in een artikel.

Stageactiviteiten en product

De stage bij NCR was ingedeeld in twee hoofdtaken waaruit twee producten zijn voortgekomen. Aan de ene kant de database en de methodologie als product met de bijbehorende activiteiten. Aan de andere kant de verwerking van de data en het presenteren van de resultaten in een artikel in het NCR vakblad *Coöperatie*. Er wordt als eerste gereflecteerd op de taken aangaande het opzetten van de database. Vervolgens wordt ingegaan op de analyse van de data en de verwerking ervan in het artikel. Tot slot worden de problemen toegelicht die tijdens het opzetten van de database en het analyseren van de data optraden.

De database

In de eerste week van de stage waren de gegevens van de Kamer van Koophandel nog niet ontvangen door NCR. Dit was prettig voor mij aangezien de coöperatieve sector nieuw terrein voor mij was. Op het kantoor is een ‘bibliotheek’ aanwezig met veel literatuur aangaande coöperatief ondernemen in het algemeen en literatuur gericht op specifieke coöperaties in de landbouwsector, financiële sector et cetera. Hierdoor kon ik me goed inlezen in de coöperatieve sector, voordat ik deze sector in kaart ging brengen. Eén van de boeken die ik heb doorgenomen was *Als de markt faalt* van G. van Dijk en L. Klep om een inzicht te krijgen in het coöpereren van zelfstandige ondernemers en hoe een dergelijk samenwerkingsverband functioneert. Ook de NCR-publicatie *Coöperatief Ondernemen. Van jou, voor jou* bracht inzicht in de samenwerking tussen coöperaties onderling en tussen deze coöperaties en de Nationale Coöperatieve Raad.

Na inzicht te hebben gekregen in de coöperatieve sector en coöperaties als ondernemingsvorm, kon ik bekijken hoe in 2014 de database was opgesteld en wat mijn inziens een logische indeling leek voor de nieuwe database. Door de handvatten voor de database opgesteld in 2014 te combineren met de rubricering van de Kamer van Koophandel ben ik tot een indeling gekomen op basis van de volgende rubrieken: Relevantie, Sectoren (18 in totaal), Type Leden (9 typen) en Opmerkingen.

Uit het Handelsregister van de Kamer van Koophandel bleek dat er meer dan 8000 coöperaties en onderlingen zijn geregistreerd. Hierbij gaat het volgens hun eigen codering om de volgende rechtsvormen: Rechtsvorm 61 Coöperatie U.A. met gewone structuur, Rechtsvorm 62 Coöperatie U.A. blijkens statuten structuurcoöperatie, Rechtsvorm 81 Onderlinge Waarborgmaatschappij U.A. met gewone structuur, en Rechtsvorm 82 Onderlinge Waarborgmaatschappij U.A. blijkens statuten structuur onderlinge. Mijn taak was om de data te verifiëren en de coöperaties in te delen naar de vastgestelde rubricering. De methodologie en rubricering zijn naarmate het proces van verifiëring vorderde tot stand gekomen en verbeterd. Mijn voornaamste taak was het verifiëren van de 8000 coöperaties, dit zou me uiteindelijk ook de meeste tijd kosten. Per coöperatie werd er bepaald in welke sector de onderneming actief was en welk type leden de onderneming had. Onder actief wordt verstaan de zichtbaarheid van een coöperatie. Wanneer een coöperatie niet zichtbaar was, duidde dit op geen of beperkte economische activiteiten.

Het was lastig om de sectoren te duiden, doordat de doelen die coöperaties nastreven erg uiteenliepen. De sector ‘Dienstverlening’ is hier een geschikt voorbeeld van. De coöperaties binnen deze sector varieerden van verzekeringen tot autorijscholen. Een volgende stap zou zijn om de financiële coöperaties in te delen in een aparte sector, vergelijkbaar met de sector ‘Delfstoffen’ die specifiek is en slechts 9 coöperaties behelst. De stap is uiteindelijk niet genomen, omdat het aantal sectoren al sterk was uitgebreid. Het gevolg zou zijn dat iedere coöperatie die afweek van de algemene doelen binnen een sector in een aparte sector zou worden geplaatst. Om toch aan te kunnen geven dat enkele coöperaties verschillen van de

hoofdcategorie zijn enkele coöperaties in subcategorieën geplaatst. Uiteindelijk was 18 sectoren het maximum aantal sectoren dat zou worden aangehouden.

Hetzelfde gold voor het type leden. Ondernemers, ondernemingen en zelfstandige professionals of zzp'ers overlaptten sterk en het was de overweging of deze typen leden bij elkaar dienden te worden geplaatst in één categorie, er drie aparte categorieën dienden te worden gemaakt of dat er een subcategorie moest worden gemaakt. Uiteindelijk is er gekozen voor de laatste optie om wederom het aantal categorieën binnen het type leden te minimaliseren. 'Ondernemers – ZP' werd op deze manier een subcategorie bij 'Ondernemers', een categorie waar ondernemingen ook onder vallen.

Een ander element dat invloed heeft gehad om de samenstelling van de rubricering en methodologie was dat de coöperatieve sector per regio in Nederland sterk verschilde. In de Randstad waren veel coöperaties actief in de sector 'Dienstverlening' en tevens veel financiële holdings die waarschijnlijk als coöperatie geregistreerd staan in het Handelsregister om fiscale redenen. In Noord-Brabant waren veel coöperaties actief in de landbouw. De database is standaard gesorteerd op regio, waardoor de rubricering gedurende het proces specifiek werd gedefinieerd en er aanpassingen zijn gemaakt in de definiëring van de sectoren en het type leden. Door deze indeling bleek dat de sectoren waar coöperaties in actief zijn sterk verschillen per provincie. Op dit feit is verder ingegaan in het stageproduct en het artikel.

De meeste tijd is besteed aan het samenstellen van de database. Ieder coöperatie uit het Handelsregister van de Kamer van Koophandel diende geverifieerd te worden. Wanneer een coöperatie actief bevonden was werd er bij de rubriek 'Relevantie' een 'ja' ingevuld. Vervolgens werd bepaald in welke sector de coöperatie actief was en welk type leden de coöperatie had. Opvallende elementen werden in de rubriek 'Opmerkingen' geplaatst. Deze handelingen werden voor iedere coöperaties gevolgd. De methodologie die is toegepast tijdens de verificatie van de data en de gehanteerde rubricering zijn uiteengezet in een handleiding. Deze handleiding is bedoeld voor toekomstig onderzoek naar de Nederlandse coöperatieve sector, zodat eenzelfde perspectief kan worden gehanteerd.

Het artikel in Coöperatie

De resultaten op basis van de database zijn uitgelicht in het artikel *Coöperaties in Nederland, 2016* in de NCR uitgave. Hieronder wordt stap voor stap uiteengezet hoe er te werk is gegaan en worden er voorbeelden gegeven om de stappen te illustreren.

Om te beginnen diende de hele database op dezelfde manier ingericht te zijn. Hierbij kan gedacht worden aan een duidelijke definiëring van de sectoren en type leden om een verwarrend beeld uit de data te voorkomen. Tevens waren er aparte lijsten voor energieprojecten en buitenlandse coöperaties. Deze lijsten zijn in eerste instantie gemaakt om ze in de toekomst specifiek te kunnen uitlichten, maar naarmate de database verder tot stand kwam bleek dit niet nodig te zijn. Deze informatie was onvoldoende om specifieke aandacht aan te besteden in het artikel. Daarbij was de energiesector al uitgelicht in een eerdere uitgave van *Coöperatie*. De aparte lijsten werden weer in de hoofdlijst geplaatst nadat ze nogmaals gecontroleerd waren, voornamelijk vanwege de twijfel bij de buitenlandse coöperaties of dezen wel echte coöperaties waren.

Na het perfectioneren van de database werden de data geanalyseerd. Alle gegevens die gebruikt zouden worden in het artikel zijn uit de database gehaald. Hierbij ging het om de data die het aantal sectoren, het aantal leden, verbindingen tussen het type lid en de sector waarin een coöperatief actief is, het aantal coöperaties per provincie, de inschrijfdata en eventuele trends weergaven. Deze data werden verwerkt in tabellen en aangeleverd aan Ymke Pas, degene die de data heeft omgezet naar infographics. In Tabel 1 wordt een voorbeeld gegeven

van hoe de data is aangeleverd voor de infographics. Na de bepaling van het aantal coöperaties per sector werden de data als volgt verwerkt in een tabel.

Tabel 1: Aantal coöperaties per sector.

Sectoren	Aantal
Agribusiness	175
Agribusiness – Foodmarkt	19
Cultuur, Sport & Recreatie	115
Delfstoffen	9
Detailhandel	68
Dienstverlening	921
Energie	270
Gezondheidszorg	352
Huisvesting	145
In- en Verkoop	49
Non-food Productie	29
Onderhoud	95
Publiek	62
Publiek – Gebiedscoöperatie	31
Technologie	97
Toerisme	12
Transport, Logistiek & Opslag	47
Uitzend & Verhuur	35
Totaal alle sectoren:	2.531

Dezelfde methode is gehanteerd voor het in kaart brengen van het aantal coöperaties met specifieke typen leden (zie Tabel 2). Uiteindelijk is bepaald dat er geen verbinding zou worden gelegd tussen het type leden en de sector waarin een coöperatie actief is. Uit de analyse bleek namelijk dat deze samenhang tussen leden en sectoren niet aanwezig was..

Tabel 2: Aantal coöperaties per type lid.

	Type leden	Aantal Coöperaties
1	Consumenten -Individu als eindgebruiker koopt producten of neemt dienst af	266
2	Eigenaren -Leden bezitten onderdeel (flats, bedrijventerrein)	89
3	Multistakeholder -Meerdere typen leden	240
4	Ondernemers -Leden hebben zelf een bedrijf	592
5	Ondernemers-ZP -Samenwerkende professionals of zzp'ers	801
6	Organisatie -Leden zijn organisaties zonder winstoogmerk	83
7	Overheid -Leden uitsluitend (semi-)overheden	8
8	Werknemers -Arbeidsovereenkomst met leden	72
9	Onduidelijk -Type leden onbekend	380
Totaal:	Alle leden	2.531

Op basis van de analyse van de database en de verschillende rubrieken werd uiteindelijk besloten om de volgende elementen in het artikel te verwerken: aantal coöperaties per sector, aantal coöperaties per type lid, aantal coöperaties per provincie en de gevonden trends in de Gezondheidssector en in het aantal Gebiedscoöperaties. Deze trends zijn gebaseerd op de inschrijfdata van de coöperaties die werden aangeleverd door de Kamer van Koophandel op 1 februari 2016. In de laatste jaren is in beide sectoren het aantal coöperaties enorm gestegen; de verklaringen hiervoor zijn gegeven in het stageproduct en toegelicht in het artikel. Daarnaast diende de tekst geschreven te worden als toelichting op de grafieken. Bij het aantal coöperaties per sector is per sector een voorbeeld gegeven om een beter inzicht te geven in welk soort coöperaties zijn geplaatst in een bepaalde sector. Deze toelichting is niet gegeven bij het type leden, omdat het begrip per categorie zeer duidelijk was gedeut. De begrippen spraken voor zich. Per provincie zijn behalve de aantallen tevens bijzonderheden aangegeven. Hierbij kan gedacht worden aan het grootste aantal coöperaties actief in een specifieke sector binnen die provincie. In Noord-Brabant zijn bijvoorbeeld de meeste coöperaties actief in de sector 'Agribusiness'. Na de becommentariëring en het herschrijven van de inhoud van het artikel, heeft Ymke Pas de grafieken en tekst in één format geplaatst. Het resultaat na revisie was het artikel *Coöperaties in Nederland, 2016* gepubliceerd in de NCR uitgave *Coöperatie*.

De database en het artikel zijn producten van het NCR-project om de Nederlandse coöperatieve sector in kaart te brengen. NCR is echter vooral het 'Huis van Coöperatie'. Het is een coöperatie-kenniscentrum waar visievorming plaatsvindt en inspiratie wordt opgedaan om coöperatieve ondernemingen te versterken. Dit wordt gedaan door onderling debat tussen coöperaties te stimuleren en door het verzamelen van kennis en het verspreiden van deze kennis naar deze coöperatieve ondernemingen. NCR biedt een platform om krachtige netwerken op te bouwen en kennis te delen. Dit wordt gedaan door onder andere symposia en cursussen te organiseren. Helaas werden er in mijn stageperiode geen cursussen of algemene ledenvergaderingen georganiseerd waarbij ik aanwezig kon zijn. Dit had mijn inzicht in de coöperatieve sector en NCR als organisatie kunnen verbreden. Uiteindelijk heb ik op 3 juni 2016 het NCR-symposium Big Data bijgewoond, waar in werd gegaan op het gebruik van 'Big Data' door coöperaties. De sprekers hebben toegelicht hoe hun coöperatieve onderneming gebruik maakt van 'Big Data'. De gevalstudies waren onder andere Achmea en de Rabobank. Ik heb tevens gesproken met een vertegenwoordiger van NPRC, één van de coöperaties uit de database, over het functioneren van de organisatie en de voordelen voor de leden om in coöperatief verband samen te werken. NPRC heeft bijvoorbeeld door het coöperatieve samenwerkingsverband faillissement van veel leden kunnen voorkomen tijdens de economische crisis.

Als alternatief voor de cursussen en symposia heb ik tevens een bezoek gebracht aan één van de leden van NCR: de Rabobank. In het kantoorgebouw is een museum aanwezig waarin de geschiedenis van de Rabobank wordt getoond. Hier kregen we een rondleiding van de bedrijfshistorica Joke Mooij. De introductiefilm, waar de rondleiding mee begon, vertelde het verhaal van meer dan 115 jaar Rabobank. De ontwikkeling van de Rabobank van de oprichting van de Boerenleenbank, naar de fusie van de Boerenleenbank met de Raiffeisenbank in 1972, tot de rol van de bank heden ten dage werd uiteengezet in de film. De expositie toonde vele (gebruiks)voorwerpen, van spaarpotten tot computers. Joke Mooij lichtte de achtergrond van de voorwerpen toe en verhelderde de coöperatieve organisatie van de Rabobank. Door het bezoek aan de Rabobank kreeg ik meer inzicht in de praktijk van het coöperatief ondernemen en de ontwikkeling van deze specifieke coöperatie. Het bijwonen van zowel de rondleiding als het symposium zorgde voor een completer inzicht in de coöperatieve sector en de rol die NCR heeft voor en tussen coöperaties.

Problemen

Ik ben tegen enkele problemen aangelopen, vooral tijdens het samenstellen van de database. Hierbij ging het om de rubricering, bijvoorbeeld hoe bepaalde coöperaties op een logische wijze konden worden ingedeeld. Ten eerste was een groot deel van de database bestaande uit financiële holdings of buitenlandse ondernemingen. Veel van deze zogenaamde coöperaties bleken ingeschreven te staan in de Kamer van Koophandel, maar leken geen daadwerkelijke locatie te hebben of economische activiteiten te ontplooiën binnen Nederland, laat staan dat er sprake was van 'echte' leden. Daarbij waren ze vaak niet zichtbaar op internet door de afwezigheid van een website. Andere coöperaties waren wel zichtbaar op internet, maar afgaand op de websites viel geregeld te constateren dat deze ondernemingen geen 'echte' coöperaties waren. Bij bovenstaande kwesties werd er bij de rubriek 'Relevantie' een 'nee' ingevuld. Bij twijfel diende de overweging te worden gemaakt of een dergelijke buitenlandse onderneming als coöperatie gedefinieerd kon worden, en dus een 'ja' kreeg in de rubriek 'Relevantie', of niet.

Een tweede punt van overweging was het aantal sectoren en het aantal type leden. In sommige sectoren, waarvan 'Dienstverlening' een uitstekend voorbeeld is, varieerden de praktijken van de coöperaties sterk. Binnen de genoemde sector varieerden de coöperaties van autorijscholen tot investeringsmaatschappijen. Deze grote variatie is bijvoorbeeld ook terug te zien in de sector 'Agribusiness'. Ondanks de grote variatie en een eventueel vertekend beeld dat de sector-term kan geven is besloten om op een maximum van 18 sectoren te blijven. Hetzelfde gold voor het aantal typen leden. Voor zowel sectoren als type lid is een oplossing geboden in de vorm van subcategorieën, om de relatie te duiden en tevens het verschil aan te geven.

Motivatie en leerdoeleinden

Mijn motivatie om een stage te doen kwam voort uit het streven om praktische ervaring op te bouwen en mijn vaardigheden te verbeteren. De stage heeft me beslist beter voorbereid op de arbeidsmarkt en heeft inzicht gebracht in de verschillende sectoren van de arbeidsmarkt. Daarbij heb ik ook nieuwe vaardigheden verkregen tijdens het opzetten van het project. In het stage werkplan heb ik drie leerdoelen geformuleerd. Per leerdoel wordt besproken of ik het doel bereikt heb tijdens de stage en wordt dit geïllustreerd met voorbeelden waaruit deze doelen blijken.

1) Oriëntatie: In het begin van de stage was ik onbekend met het concept van een coöperatie. Het onderzoek en de literatuur hebben duidelijkheid gebracht in coöperatief ondernemen, het functioneren van specifieke ondernemingen en de diversiteit van de arbeidsmarkt. Door continue te hebben bepaald in welke sector een coöperatie actief was heb ik meer inzicht gekregen in de verscheidenheid van sectoren op de arbeidsmarkt. Mijn perspectief over soorten ondernemingen werd hierdoor verbreed. Vooral wanneer bepaalde coöperaties dieper werden geanalyseerd vanwege de vermelding in het artikel, werd het functioneren van een coöperatie duidelijk. De vermelde ambitie in het stage werkplan om in de financiële dienstverlening te werken is enigszins afgezwakt. De oriëntatie heeft geleid tot een breder perspectief dan de financiële sector en de verscheidene mogelijkheden op de arbeidsmarkt. Anderzijds heeft dit ook geleid tot aarzeling binnen welke van de vele sectoren ik zou willen werken.

2) Professionele kennis en vaardigheden: In het stage werkplan heb ik bij dit leerdoel gesteld dat ik wou ervaren hoe de samenwerking verloopt binnen een organisatie en de onderlinge communicatie. Hierbij ging het onder andere over overleg, het nemen van beslissingen en het nemen van verantwoordelijkheid voor mijn taken. Dit leerdoel is zeker bereikt. Wat betreft overleg heb ik ongeveer één keer per maand gesproken met Arjen en

Cynthia over de vorderingen, de problemen waar tegenaan werd gelopen en de beslissingen die gemaakt waren om deze problemen op te lossen. Ik heb tevens eenmaal het wekelijkse overleg bijgewoond waarin de vorderingen van de werkactiviteiten van NCR-medewerkers werd besproken. Het nemen van beslissingen heb ik vooral ervaren tijdens de bovenstaand vermelde problemen met het opstellen van de database. Tevens was het niet altijd duidelijk in welke sector coöperaties actief waren of welk type leden ze hadden, per keer moest hier het meest logische besluit worden genomen. De database was tijdens de stage mijn verantwoordelijkheid. Aan het eind van de project bleek dat ik te weinig tijd zou hebben om de gehele database af te ronden. Een deel is gedaan door mijn collega's Cynthia en Carmen; de rest heb ik ook buiten mijn stage-uren om afgerond. De dagelijkse routine op kantoor was daarbij al een leerschool voor het functioneren van een organisatie.

3) Academische vaardigheden: De academische vaardigheden die ik wou verbeteren waren gerelateerd aan data-analyse, verwerking van data en plaatsing van de resultaten in een bredere academische context. Door het opstellen van de rubricering was het noodzakelijk om stapsgewijs te werk te gaan. Het was namelijk essentieel dat de methodologie duidelijk geformuleerd werd voor onderzoek in de nabije toekomst. Op deze manier blijft dezelfde methode gehanteerd om de coöperatieve sector in verschillende jaren in kaart te brengen. Het plaatsen van de data in een academische context is echter niet gelukt in het stageproduct. In het artikel lag de nadruk op de resultaten en eventuele verklaringen voor de resultaten, zoals een stijgende lijn in het aantal coöperaties in de Gezondheidssector. De resultaten werden geïllustreerd met voorbeelden om een concreter beeld te schetsen van de coöperatieve sector, maar de opkomst van de coöperatie in Nederland is in dit project buiten beschouwing gelaten. Desalniettemin is de academische context wel geschetst in mijn scriptie over de ICA-principes, de basis voor coöperatieve ondernemingen.

Al met al kan gesteld worden dat de leerdoelen geformuleerd in het begin van de stage voor het merendeel zijn behaald. De stage heeft mij inzicht gegeven in de verscheidene mogelijkheden die de arbeidsmarkt te bieden heeft. Daarbij heb ik geleerd welke stappen het effectiefst zijn om data te controleren en te verifiëren, en hoe dit op een degelijke manier kan worden genoteerd zodat het duidelijk is voor volgend onderzoek. Ook was het proces naar de totstandkoming van het artikel, zowel in onderzoek als communicatie, erg leerzaam

Kritische Reflectie

Tijdens de master lag de nadruk op de origine van verschillen tussen culturen, maatschappijen en landen. De stage bij NCR was gericht op één specifieke sectie van de maatschappij: de coöperatieve onderneming. Het economische en maatschappelijk belang van de coöperatie ligt in het veranderingsproces van de huidige economie en samenleving. Goederen en diensten zoals zorg en energie worden niet meer door de staat of markt geleverd. Hierdoor dient de participerende burger zelf het initiatief te nemen om de falende markt en het gebrek aan actie van de overheid op te vangen. Zelfstandige ondernemers nemen het initiatief om lokale en regionale problemen aan te pakken en op te lossen. In dit proces komen nieuwe instituties, waar zelfstandige controle en samenwerking centraal staan, op binnen diverse sectoren. Deze instituties hebben altijd een specifiek economisch of sociaal doel. Waar burgers de falende markt en overheid op proberen te vangen, willen ondernemers een doel bereiken in de markt dat ze niet individueel kunnen realiseren. Coöperaties worden voornamelijk opgericht om de economische macht van kleinere ondernemers te vergroten.

Binnen Nederland werkt het concept van coöperatief ondernemen uitstekend, doordat samenwerking een onderdeel vormt van de Nederlandse cultuur. In veel andere landen wordt het begrip coöperatie of samenwerking anders opgevat waardoor de coöperatievormen internationaal verschillen. Deze verschillen komen voort uit de verschillende culturen. Zoals

gesteld in het stage werkplan ligt de nadruk van het master programma op de origine van verschillen; deze verschillen zijn binnen Nederland al duidelijk gebleken uit het onderzoek door de diversiteit in structuur, sector en leden. Het onderzoek sloot aan op het masterprogramma, door het economische en maatschappelijke belang van de coöperatie aan te tonen binnen het economisch veranderingsproces in Nederland. Eventueel vervolgonderzoek zou zich kunnen richten op de internationale verschillen tussen coöperaties.

Inhoudelijk kwam de stage redelijk overeen met het masterprogramma. Vooral praktisch gezien heb ik veel geleerd wat betreft coöperatief ondernemen, communicatie en data-analyse. Het opzetten van een methodologie, het werken met een zulke hoeveelheid data, het analyseren van deze data en het overleggen en terugkoppelen van mijn werkzaamheden aan mijn begeleiders zijn de voornaamste leerelementen voor mij geweest op deze stage. Toch vond ik het zonde dat ik niet meer van mijn opleiding toe heb kunnen passen op de stage. Voor het schrijven van het artikel waren mijn academische schrijfvaardigheden erg essentieel en relevant om de resultaten duidelijk te kunnen presenteren. Het opzetten van de database vergde daarentegen in beperkte mate universitaire vaardigheden; waar de gemaakte methodologie een typisch universitaire manier is om onderzoek te doen, was vooral algemene kennis noodzakelijk om tot een goed gestructureerde en logisch ingedeelde database te komen.

Tevens heb ik met het oog op de stageopdracht bewust een cursus SPSS gevolgd om de data die voor het onderzoek werden geverifieerd zelf te kunnen verwerken. Helaas heb ik deze opgedane vaardigheden niet kunnen toepassen voor dit artikel. Dit neemt desondanks niet weg dat ik extra academische vaardigheden heb verkregen door de cursus en deze in de toekomst in een andere project kan toepassen. De voorbereiding op de stage en de periode van de stage zelf hebben me een realistischer beeld gegeven van de mogelijkheden na het afstuderen. Daarbij heb ik geleerd hoe de communicatie tussen ondernemingen verloopt, hoe ik een netwerk op kan bouwen en natuurlijk hoe ik in samenwerking met collega's tot een goed eindproduct kan komen.

Epiloog

Als afsluiting wil ik graag iedereen bij NCR, en specifiek mijn begeleiders Cynthia Griffioen en Arjen van Nuland, bedanken voor een leuke en leerzame tijd. Ik kwam altijd met veel plezier naar kantoor om aan de opdracht te werken. Uiteindelijk is het project tot een mooi eindresultaat gekomen met veel belangstelling voor de ontwikkeling van de coöperatieve sector in Nederland. Bedankt voor alles!

Appendix 1: Wekelijkse Logboeken

Wekelijks Logboek 1 – 08 t/m 13 februari

Merel Hoveling, 3758451

13-02-2016

Nationale Coöperatieve Raad

De eerste dag op stage heb ik een bespreking gehad met Cynthia en Carmen over de opzet van de database. Carmen heeft twee jaar geleden dit project uitgevoerd. We hebben besproken wat er wordt verwacht, hoe Carmen de data destijds heeft benaderd en hoe ik te werk kan gaan. Aangezien de lijst van de Kamer van Koophandel nog niet binnen was, heb ik me ingelezen in coöperaties aan de hand van tijdschriften, boeken en onderzoeken gepresenteerd door NCR.

Om een idee te krijgen over de werkzaamheden gerelateerd aan het opzetten van een database, heb ik data opgezocht over de bedrijfsstructuur ‘onderlinge’ op de website van de Kamer van Koophandel. Deze data heb ik uitgewerkt aan de hand van variabelen van de voorgaande database opgezet door Carmen. Tevens heb ik de rubricering uit 2014 georganiseerd en bijgewerkt door optionele variabelen toe te voegen op basis van de SBI-codes van de KvK en door type leden toe te voegen.

Aan het eind van de week was de lijst van de KvK binnen. Ik heb een begin gemaakt met het bepalen van welke informatie uit deze lijst relevant is voor NCR. Tevens heb ik een klein begin gemaakt met het verifiëren van de data, zodat ik helder beeld kreeg over welk soort coöperaties er zijn in Nederland.

Wekelijks Logboek 2 – 15 t/m 19 februari

Merel Hoveling, 3758451

19-02-2016

Nationale Coöperatieve Raad

Ik ben verder gegaan met het verifiëren van de data om een breder inzicht te krijgen in het coöperatieve landschap van Nederland. Hieruit bleek dat er verscheidene buitenlandse bedrijven zich als coöperatie hebben ingeschreven in Nederland. Verder waren er geen opvallende zaken in de geverifieerde data. Deze week heb ik ook kennis gemaakt met de voorzitter van NCR, Bernard Oosterom, die langs kwam op kantoor. Ik heb hem mijn precieze werkzaamheden uitgelegd en dat mijn eindproduct een artikel wordt voor het tijdschrift *Coöperatie*. Ik heb nogmaals de rubricering doorgenomen en verbeterd waar nodig, dit met het oog op de bespreking met Arjen en Cynthia.

Tijdens de bespreking hebben we de rubricering en de criteria waarop de database wordt gebaseerd, doorgenomen. Op dit moment wordt de relevantie van een coöperatie bepaald op zichtbaarheid, oftewel het bestaan van een website. We hebben toen besloten dit criterium te handhaven. De definities van de typen leden dient specifiekere geformuleerd te worden. Tevens hebben we het Stage Werkplan besproken en werden er nog enkele aanpassingen geadviseerd. Deze heb ik direct aangepast in het bestand.

Wekelijks Logboek 3 – 22 t/m 26 februari

Merel Hoveling, 3758451

26-02-2016

Nationale Coöperatieve Raad

Ik heb doorgewerkt aan de verificatie van data in de database, waar dit keer opvallend veel data over energiecoöperaties aanwezig was. Hierover wil ik overleggen of deze coöperaties apart vermeld dienen te worden. In de database van 2014 waren de energiecoöperaties namelijk apart vermeld in de lijst. Wat betreft de rubriek 'sector' heb ik tevens enkele sectoren in de rubricering toegevoegd, zoals toerisme, of heb ik sectoren verder gespecificeerd om onderscheid te creëren tussen de verschillende coöperaties die in de vorige indeling onder één noemer vielen.

Ik heb met Cynthia overlegd welke definities geschikt zijn voor de rubriek 'type leden'. Er is namelijk veel overlap en grijs gebied, waardoor de leden van coöperaties niet precies in hokjes/begrippen geplaatst kunnen worden. Bijvoorbeeld, soms vormt het onderscheid tussen ondernemers en eigenaren een grijs gebied. Vandaar dat is besloten om definities te gaan maken per type lid. Ik ben tevens aanwezig geweest bij een deel van het wekelijks werkoverleg, waardoor ik inzicht kreeg in de werkzaamheden van mijn collega's. Ik heb hier uiteengezet waar ik specifiek mee bezig ben; zowel mijn bevindingen uit de database, als het maken van de rubricering.

Tijdens de verificatie van de data kom ik steeds meer coöperaties tegen die buiten de huidige gedefinieerde sectoren vallen. Deze kleine coöperaties wil ik niet generaliseren onder één grote definitie/benaming van een sector. Vandaar dat ik tussendoor overlegd heb met Cynthia hoe ik deze kleinere coöperaties dien in te delen en welke aanpassingen ik aan de sectoren in de rubricering kan maken. De rubricering dient volledig en duidelijk te zijn, maar dient niet iedere kleine coöperatie in een aparte sector te plaatsen; vandaar de creatie van subcategorieën binnen een sector. Een voorbeeld hiervan is de subcategorie ‘food markt’ binnen de sector Agrifood. Ik heb een begin gemaakt met een helder gestructureerde rubricering, maar deze zal gedurende het opzetten van de database nog worden bijgewerkt. Vanzelfsprekend heb ik doorgewerkt aan de toepassing van de rubricering op de data om de database op te bouwen.

Uit de besprekingen van vorige week kwam naar voren dat ik de vier volledige maanden nodig heb om alle data van de Kamer van Koophandel (8000 coöperaties) te verwerken. Ik schrijf echter ook een artikel voor het tijdschrift *Coöperatie* van NCR. De database dient dus eerder afgerond te zijn, zodat ik tijd heb om een artikel te schrijven.

Mijn collega's boden aan om mee te helpen met het bedenken van een eventueel onderwerp voor mijn scriptie. Samen met Carmen heb ik gebrainstormd over mogelijke onderzoeksvragen en deelvragen; tevens heb ik aanwezige literatuur op kantoor doorgenomen om een beter inzicht te ontwikkelen in coöperatief Nederland. Eén van de boeken die ik heb doorgenomen was *Als de markt faalt* van G. van Dijk en L. Klep om een inzicht te krijgen in het coöpereren van zelfstandige ondernemers en hoe een dergelijk samenwerkingsverband functioneert. Tevens heb ik een artikel gelezen uit het NCR tijdschrift *Coöperatie* geschreven door Wilbert (collega) waarin een verbinding wordt gemaakt tussen huidige coöperaties en het onderzoek van Alexis de Tocqueville, die een samenleving in de Verenigde Staten analyseerde om er achter te komen hoe binding met leden/bewoners in stand kon worden gehouden in een democratie. Maandag zal ik met Wilbert deze connectie bespreken en eventueel bewerken tot een onderzoeksvraag voor mijn scriptie.

Wekelijks Logboek 5 – 07 t/m 11 maart

Merel Hoveling, 3758451

11-03-2016

Nationale Coöperatieve Raad

Tijdens het werken aan de database kwam ik enkele coöperaties tegen die niet precies in de huidige rubricering passen of een twijfelgeval waren. Vandaar dat ik de rubricering nogmaals heb doorgenomen met Cynthia en heb besproken waar ik deze coöperaties het beste onder kon plaatsen. Bijvoorbeeld, er was een coöperatie die naar zichzelf verwees als een federatie. Daarbij was het moeilijk te bepalen of hun branche ‘creative industry’ kon worden ondergebracht bij een van de sectoren in de rubricering. Uiteindelijk hebben we deze coöperatie onder ‘Dienstverlening’ geplaatst in plaats van ‘Cultuur, Sport & Recreatie’. Binnen de sector ‘Cultuur, Sport & Recreatie’ worden vooral theatergroepen, artiesten, kunstenaars etc. geplaatst.

Ik heb tevens gewerkt aan het bepalen van een onderwerp voor mijn Academische Analyse. In het blad *Coöperatie* van NCR stond een artikel van Wilbert van de Bosch (NCR) over o.a. Alexis de Tocqueville. Dit kon een mooie opstap zijn voor mijn scriptie onderwerp. Na het gesprek met Wilbert bleek dat het artikel vooral zijn persoonlijk uitgedachte concept was gebaseerd op Alexis de Tocqueville, in relatie tot hedendaagse coöperaties. Toen heb ik besloten om een ander onderwerp te kiezen, namelijk onderzoeken of er een coöperatief continuüm bestaat in collectieve actie door gildes met hedendaagse coöperaties te vergelijken.

Aangezien ik aan het begin van de week minder data heb kunnen verwerken door mij te richten op mijn scriptie-onderwerp, heb ik me de rest van de week geconcentreerd op de verificatie van een groot aantal data. Opvallend was dat er bijna 400 coöperaties staan ingeschreven op één adres. Deze coöperaties zijn voornamelijk financiële holdings en geen daadwerkelijke locatie van deze coöperaties. Daarbij zijn de coöperaties vaak niet zichtbaar op internet of lijken ze niet economisch actief. Het bestaan van deze constructie kan verklaard worden door gunstige financiële voordelen voor bedrijven in Nederland. Tevens heb de rubricering verder uitgewerkt door specifieke coöperaties te plaatsen achter de verschillende sectoren die worden gehanteerd.

Ik heb verder gewerkt aan de verificatie van de data en het toepassen van de rubricering op de data. Hier kwamen voornamelijk ‘financiële holdings’ uit, oftewel coöperaties die niet actief zijn in Nederland maar hier staan ingeschreven voor, waarschijnlijk, gunstige financiële doeleinden. Ik heb tevens met Cynthia besproken hoe ik het beste deze buitenlandse coöperaties kon indelen. Sommige bedrijven zijn wel te vinden, maar hebben geen coöperatieve organisatie of hebben geen verbinding met bijvoorbeeld het Nederlandse adres waar ze staan ingeschreven. Uiteindelijk hebben we besloten om een apart tabblad in het bestand te maken voor alleen de bedrijven waarbij een verbinding (bijvoorbeeld adres) kan worden gemaakt tussen de dataset en de website van het bedrijf.

Een medestudent van de MA, die op dit moment stage loopt bij de Rabobank, is langs gekomen bij het kantoor van NCR om verscheidene documenten door te nemen. Hierbij ging het om jaarverslagen van NCR, statistieken uit het tijdschrift etc. Hij brengt in kaart hoe het klimaat voor coöperaties was in verschillende landen over een langere periode aan de hand van steekjaartallen. Nederland is één van deze landen en NCR bezit uitvoerig materiaal over coöperaties van de afgelopen decennia. Hij had al enige informatie van het CBS, een bron die ik eventueel kan gebruiken voor mijn database of die kan dienen als richtlijn voor NCR voor het bijhouden van de database de komende jaren.

Tevens heb ik enkele boeken en artikelen doornomen om mijn inzicht in de geschiedenis van coöperaties te verbreden, met het oog op de masterscriptie. Hierbij ging het vooral om de Rochdale Society of Equitable Pioneers, opgericht in 1844 in Engeland als een consumenten coöperatief, en om Friedrich Wilhelm Raiffeisen. Hij was de oprichter van de allereerste boerenleenbank in Duitsland. Deze twee zijn essentieel in het begrijpen van de opkomst van coöperaties. NCR heeft voornamelijk jaarverslagen en boeken die over specifieke sectoren of coöperaties gaan.

Wekelijks Logboek 7 – 21 t/m 25 maart

Merel Hoveling, 3758451

25-03-2016

Nationale Coöperatieve Raad

Ter voorbereiding op het gesprek volgende week (29 maart) met mijn stagebegeleiders Arjen van Nuland en Cynthia Griffioen, heb ik gewerkt aan het specificeren van de rubricering die wordt toegepast op de database. Het idee van de rubricering is om een stappenplan/methodiek op te stellen waardoor NCR in de toekomst de database makkelijk kan bijhouden met toepassing van dezelfde definities. Hierbij gaat het om de definiëring van sectoren, relevantie voor NCR, en leden.

Onder de rubriek ‘sector’ zijn vele verschillende soorten coöperaties die onder één grote sector worden geschaard en de overweging is hoeveel sectoren NCR wil en of het niet teveel sectoren zijn. Een voorbeeld hiervan is de sector ‘technologie’; in eerste instantie ging het hierbij om glasvezel en antenne-inrichting, maar tijdens de verificatie van de data kwam ik onder andere tv-abonnementen, games, en web-portals tegen. In plaats van een aparte sector ‘media’ te creëren, zijn deze tevens bij ‘technologie’ geplaatst. Uit het overleg volgende week zal blijken of deze indeling geschikt is of dat er een aparte sector wordt gedefinieerd.

Tijdens de verificatie van de data viel op dat er veel actieve coöperaties zijn in de regio van Amstelveen, Hilversum, en Laren. In tegenstelling tot de vele ‘financiële holdings’ in Amsterdam die ingeschreven staan voor financiële doeleinden en naar mijn definitie niet actief zijn, zijn de coöperaties in deze regio’s erg actief in verschillende sectoren. Hier kan gedacht worden aan de sectoren ‘dienstverlening’, ‘huisvesting’, ‘energie’, en ‘gezondheidszorg’. Een lastig punt in de indeling blijft het type leden. Vaak is er sprake van een onderneming als lid, terwijl mijn definitie spreekt van ‘ondernemers’ waarin een onderscheid wordt gemaakt tussen zelfstandig professionals en ondernemingen. Tijdens het overleg wil ik deze definiëring ook bespreken.

Wekelijks Logboek 8 – 28 t/m 01 april

Merel Hoveling, 3758451

01-04-2016

Nationale Coöperatieve Raad

Afgelopen week heb ik het gesprek gehad met Cynthia en Arjen over de vorderingen met de database en de methodiek die wordt toegepast tijdens de verificatie van de data. Op de rubricering waren geen op- of aanmerkingen; de coöperaties die ik tot nu toe ben tegengekomen vallen goed binnen de rubricering, zolang ik duidelijk blijf aangeven welk soort coöperaties binnen welke sector vallen. De sector 'Dienstverlening' bijvoorbeeld, is dermate breed gedefinieerd dat diensten van advocaten tot rijscholen binnen deze sector vallen. Een ander belangrijk punt dat besproken is, is het tijdschema. Het gaat niet lukken om alle data van de 8000 coöperaties te verifiëren plus een artikel te schrijven voor de deadline van 28 mei. Vandaar dat iemand mij gaat helpen bij het verifiëren van de data, zodat ik voldoende tijd kan besteden aan het schrijven van het artikelen en het bepalen van de opzet van de grafieken. Deze tweede persoon zal zo min mogelijk data verifiëren, omdat de database met eenzelfde perspectief dient te worden bekeken. De rubricering is er ter ondersteuning, maar ieder persoon heeft een eigen perspectief op de brede sector van coöperaties.

Opvallend aan de data die ik deze week heb geverifieerd was dat er een groot aantal energie-coöperaties en coöperaties in de landbouwsector waren in de regio West-Friesland. Vooral de coöperaties in de landbouwsector waren in de regio Amsterdam minimaal. Op basis van de urbanisatiegraad van de regio Amsterdam en de grotere mogelijkheid tot de productie van landbouwgoederen in West-Friesland door de beschikbaarheid van grond, is deze trend in de data te verklaren.

Wekelijks Logboek 9 – 04 t/m 08 april

Merel Hoveling, 3758451

08-04-2016

Nationale Coöperatieve Raad

Mijn werkzaamheden deze week bestonden uit twee verschillende taken. Ten eerste ben ik door blijven werken aan de toepassing van de rubricering op de database. De coöperaties die ik verifieerde waren gevestigd rond Haarlem en Haarlemmermeer. In deze regio zijn veel coöperaties actief, vooral in de energie en dienstverlening sector. Verder waren er geen opvallende coöperaties dit keer.

Ten tweede heb ik me verder ingelezen in de geschiedenis van coöperaties, ook met het oog op de thesis. Cynthia hielp me hierbij door de bibliotheek, aanwezig op het kantoor, online te doorzoeken op termen als 'ICA' en 'Rochdale'. Enkele boeken zijn aanwezig in de bibliotheek die erg van pas kunnen komen voor mijn thesis, bijvoorbeeld *Program en Beginselen van Rochdale* van J. van Gool. Waarom ligt de nadruk nu op Rochdale en ICA? De Rochdale Society of Equitable Pioneers uit 1844 was de allereerste succesvolle coöperatie. Het was niet de eerste coöperatie ooit opgezet, maar voorafgaande pogingen zijn geresulteerd in het uiteenvallen van de organisatie binnen een korte periode. De Rochdale Pioneers hebben de 'fouten' van hun voorgangers bestudeerd en op basis van deze leerpunten en hun eigen motivaties, een basis gelegd voor coöperaties heden ten dage. Zij hebben deze leerpunten geformuleerd in 8 basisprincipes: The Rochdale Principles. Deze principes zijn door de tijd aangepast, maar vormen nog steeds de basis voor de coöperatieve organisatie. Tegenwoordig heten de principes de ICA-principes, genoemd naar de International Co-operative Alliance.

Wekelijks Logboek 10 – 11 t/m 15 april

Merel Hoveling, 3758451

15-04-2016

Nationale Coöperatieve Raad

Zoals eerder aangegeven krijg ik hulp met de verificatie en rubricering van de data. Carmen is degene die mij hierbij gaat helpen. We hebben aan het begin van de week een gesprek gehad over hoe we het gaan aanpakken wat betreft planning, aangezien zij me ook begeleidt met het schrijven van het artikel, en hoe ik de rubricering tot nu toe heb toegepast op de data. Ik heb haar uitgelegd welke stappen ik maak voor de verificatie en welke redenering achter iedere rubriek zit. We hebben afgesproken om eind april een tussentijds gesprek te hebben om te zien hoe ver we beiden zijn met de rubricering, of de toepassing van de rubricering van Carmen en mij overeenkomt en om een opzet te maken voor het artikel.

Ik heb tevens enkele boeken opgezocht in de bibliotheek van NCR, die ik geschikt achtte voor mijn thesis. Ze hebben een grote verzameling aan jaarverslagen van specifieke coöperaties, uitgaven van tijdschriften, en boeken waar ik informatie uit kan halen. Verder heb weer doorgewerkt aan de verificatie van de data. Dit keer waren het coöperaties in de regio Den Haag, provincie Zuid-Holland. Buiten dat er gemiddeld meer zorgcoöperaties aanwezig waren in deze regio dan in andere regio's, waren er geen opvallende coöperaties. Wel ben ik ondertussen enkele leden van NCR tegengekomen, zoals Univé en FloraHolland.

Wekelijks Logboek 11 – 18 t/m 22 april

Merel Hoveling, 3758451

22-04-2016

Nationale Coöperatieve Raad

Om een beeld te geven van de vorderingen aangaande de verificatie van de data, deze week is de helft van de database geverifieerd. Dit komt neer op ongeveer 4000 coöperaties. De geverifieerde coöperaties waren deze week vooral gelegen in de regio Gouda / Capelle aan de IJssel. Opvallend waren de vele telers van landbouwproducten die zich verenigd hebben in coöperaties voor onder andere de creatie van een goede afzetmarkt. Een andere sector die veel voorkomend was, was de sector 'Gezondheidszorg' waar zorgverleners zoals huisartsen en psychologen zorg aanbieden in een samenwerkingsverband.

In het algemeen kan ik tot nu toe concluderen dat afhankelijk van de locatie, coöperaties in specifieke sectoren meer voorkomen. In de regio Amsterdam zijn voornamelijk coöperaties in de sector 'Dienstverlening' te vinden, waarbij gedacht kan worden aan advocaten, adviseurs en investeringsbureaus. In de regio West-Friesland was het overgrote deel van coöperaties actief in de sector 'Agrifood', oftewel de land- en tuinbouw. Energiecoöperaties daarentegen zijn niet locatie afhankelijk. Deze (burger)initiatieven worden overal geïnitieerd om duurzame energie op te wekken, zowel wind- als zonne-energie. Het type leden varieert sterk en is niet afhankelijk van sector of locatie. Hier zou ik meer over kunnen concluderen als de data verwerkt is in grafieken en tabellen, zodat ik een cijfermatig overzicht heb van leden per sector of locatie.

Ik heb een gesprek gehad met Carmen over de verificatie, aangezien er één lijn dient te worden aangehouden om de database consequent te verifiëren. Een van de kwesties was het type leden 'consumenten', 'burgers' en 'particulieren'. De leden kunnen per coöperatie specifiek worden gedefinieerd of onder één begrip worden geplaatst. Uiteindelijk hebben we ervoor gekozen om alle burgerinitiatieven te plaatsen onder de leden-typing van 'consumenten'. We hebben tevens afgesproken om volgende week vrijdag 29 april een gesprek te hebben over de vordering aangaande de verificatie van de database, welke deadline we stellen om de database af te hebben en over de opzet van het artikel voor het vakblad *Coöperatie* over de bevindingen op basis van de database.

Wekelijks Logboek 12 – 25 t/m 29 april

Merel Hoveling, 3758451

29-04-2016

Nationale Coöperatieve Raad

De week begon met een bezoek aan één van de leden van NCR: de Rabobank. In het kantoorgebouw is een museum aanwezig waarin de geschiedenis van de Rabobank wordt getoond. We kregen een rondleiding door het museum van de bedrijfshistorica Joke Mooij. De introductiefilm, waar de rondleiding mee begon, vertelt het verhaal van meer dan 115 jaar Rabobank. De film vertelt de ontwikkeling van de Rabobank van de oprichting van de Boerenleenbank, naar de fusie van de Boerenleenbank met de Raiffeisenbank in 1972, tot de rol van de bank heden ten dage. De expositie toonde vele (gebruiks)voorwerpen, van spaarpotten tot computers. Joke Mooij lichtte de achtergrond van de voorwerpen toe en verhelderde de coöperatieve organisatie van de Rabobank.

Ik heb doorgewerkt aan de verificatie van de data en de toepassing van de rubricering op de database. In de regio Rotterdam was het opvallend dat er veel coöperaties actief waren in de sector ‘Dienstverlening’ en ‘Transport, Logistiek & Opslag’. Dit valt te verklaren door de aanwezigheid van de haven. Schippers en binnenvaartondernemers hebben hier de handen ineengeslagen ter bevordering van de transport, inkoop en logistiek in de haven.

Carmen en ik hebben tevens een gesprek gehad over de voortgang van de verificatie van de data. Carmen heeft een aantal van 1500 coöperaties die ze verifieert, een maximum aan data gezien haar andere werk voor NCR. Over twee weken (17 mei) dient de database echter af te zijn en het verifiëren van 2500 coöperaties door mij in dit tijdsbestek is onrealistisch, ondanks dat ik buiten de stage-uren ook aan de database werk. Vandaar dat is besloten dat Cynthia 500 coöperaties verifieert, zodat de database op tijd af is. Ik heb tevens met Carmen afgesproken om volgende week de opzet voor het artikel uit te werken.

Op maandag heb ik gesprek gehad met Carmen over de inhoud van het artikel, de structuur en de planning aangezien er infographics dienen te worden gemaakt op basis van de database. In het tijdschrift *Coöperatie* zijn er 4 bladzijden gereserveerd voor het artikel. We hebben als volgt besloten hoe we het artikel gaan structureren:

- Pagina 1 begint met een korte introductie waarin een algemeen beeld wordt geschetst over coöperaties in Nederland en waarin wordt ingegaan op onder andere de bronnen en het totale aantal coöperaties.
- Op pagina 1&2 wordt coöperatief Nederland in beeld gebracht door verscheidene regio's uit te lichten. Er is gekozen voor deze opzet, omdat tijdens de verificatie is opgevallen dat afhankelijk van een regio een bepaalde sector vaak voorkomt. Bijvoorbeeld in Amsterdam veel 'Dienstverlening' en in de provincie Noord-Brabant de sector 'Agribusiness'. Hierbij wordt een interessant voorbeeld aangehaald om de coöperaties in de specifieke regio te verduidelijken.
- Op pagina 3&4 worden de infographics getoond met een korte toelichting. De grafieken en tabellen gaan in op de volgende informatie: sectoren, typen leden, welk typen leden het meest per sector aanwezig zijn, trends (denk hierbij aan een toenemend aantal coöperaties in de sector 'Gezondheidszorg' door de samenwerking van regionale huisartsenpraktijken), en het tonen van de spreiding en het aantal coöperaties in Nederland.

De uiterlijke deadline voor de aanlevering van het artikel is 30 mei. We hebben besloten om 17 mei de database af te hebben en de data bewerkt te hebben, zodat degene die de infographics maakt voldoende tijd heeft. 20 mei dient het artikel volledig geschreven te zijn, zodat in de week van 23 mei het geheel kan worden afgerond.

Ik heb tevens doorgewerkt aan de verificatie van de database en heb Cynthia uitgelegd welke stappen ik volg tijdens de verificatie. Tijdens het toepassen van de rubricering bleek dat één coöperatie met meerdere locaties, ook meerdere malen terugkomt in de database. We hebben besloten om ze allemaal in te vullen, zodat alle coöperaties worden meegenomen in de totalen met een verwijzing naar de landelijke coöperatie van de organisatie. Voorbeelden van coöperaties met meerdere inschrijvingen zijn Kaldi en E.NU.

Ik heb deze week constant gewerkt aan de verificatie van de data en het toepassen van de rubricering, aangezien de deadline voor het afronden van de database is gezet op 17 mei. Naarmate de afronding vorderde liep ik nog tegen enkele dingen aan die gewijzigd dienden te worden.

Ten eerste waren er enkele opvallende zaken tijdens de verificatie. In de provincie Zeeland waren weinig inschrijvingen van coöperaties in totaal en dit aantal nam verder af vanwege het deel niet-actieve coöperaties. Uit de verwerking van de data zal dit nog moeten blijken, maar mijn voorlopige conclusie is dat in de provincie Zeeland het minst aantal actieve coöperaties aanwezig is van alle provincies. In de provincie Noord-Brabant waren opvallend veel agrarische coöperaties aanwezig; denk hierbij aan telers, productie van schapenwol en verbouwing van biologische producten. Door de veelzijdigheid in de landbouwsector ben ik gaan overwegen of ‘Agrifood’ als term voor de sector werkbaar is of niet. Niet alle coöperaties in de landbouwsector produceren namelijk voedselproducten. In de regio Utrecht bleken verschillende Rabobanken, een totaal van 50 coöperaties, nog steeds in de lijst te staan. De Rabobank is per 1 januari 2016 gevormd tot één coöperatie: Coöperatieve Rabobank UA. Na overleg met Ronald, een collega die tevens werkt bij de Rabobank, werden alle lokale Rabobanken uit de lijst verwijderd aangezien zij officieel niet meer bestaan.

Ten tweede dienden er nog enkele aanpassingen te worden gemaakt. Uiteindelijk heb ik besloten dat de term ‘Agrifood’ de sector niet volledig beslaat. Vandaar dat is besloten om de sector ‘Agribusiness’ te noemen, zo worden coöperaties in de sierteelt, visserij, bosbouw en agrarisch natuurbeheer ook meegenomen. Tevens waren er aparte tabbladen gecreëerd in het Excel-bestand voor projecten binnen Zon op Nederland en buitenlandse bedrijven die in Nederland staan ingeschreven als coöperatie. Toen ik ben begonnen met de verificatie heb ik deze coöperaties niet volledig ingevuld in de database, maar voor de verwerking van de data gaf dit een vertekend beeld. Vandaar dat de twee lijsten nog geïmplementeerd dienden te worden in de database. Als laatste stap heb ik de lay-out van de gehele database in één format geplaatst om er een goed afgerond geheel van te maken.

Op 17 mei was de deadline voor het afronden van de database. Ik heb het hele weekend doorgewerkt aan de database, net zoals Carmen en Cynthia die me geholpen hebben met verifiëren, om deze op tijd af te ronden. Uiteindelijk heb ik in de ochtend van 17 mei nog de laatste hand gelegd op de database; de aparte tab met energie-coöperaties en de tab met buitenlandse bedrijven dienden te worden geïmplementeerd in de hoofdlijst, zodat de database een compleet overzicht biedt en er geen data mist tijdens de verwerking.

Vervolgens ben ik met Carmen aan de slag gegaan met de verwerking van de data. We liepen direct tegen enkele coöperaties aan waar enkele rubrieken niet waren ingevuld of coöperaties die bij de kolom 'Relevantie' een 'nee' hadden, maar waar de kolom 'Type Leden' wel ingevuld was. Om deze oneffenheden de data niet te laten beïnvloeden dienden dit eerst aangepast te worden. Daarna konden we de data verwerken op basis van de Facts & Figures die we hadden bepaald tijdens de structurering van het artikel:

- Sectoren: Totaal aantal coöperatie ingedeeld per sector. Per sector een korte toelichting over de soorten coöperaties die binnen de indeling vielen.
- Leden: Totaal aantal coöperaties ingedeeld per type leden. Per type lid een korte toelichting over de definitie van het begrip, bijvoorbeeld wat er wordt bedoeld met het type lid 'Eigenaren'.
- Trends: In de sectoren 'Gezondheidszorg', 'Agribusiness-Foodmarkt', en 'Publiek-Gebiedscoöperatie' is een trend gevonden. In de laatste jaren is in deze sectoren een sterke stijging te zien. In de sector 'Gezondheidszorg' zijn tevens enkele pieken te zien in de jaren 2007 en 2013.
- Coöperaties per provincie: Totaal aantal coöperaties per provincie. De toelichting op de coöperaties per provincie wordt gegeven in de tekst, niet bij de data.
- Verbanden tussen kolommen: Uitgelicht in welke sectoren welke type leden het meest aanwezig zijn. We leveren erg veel data aan. Als blijkt dat het te veel is voor de 4 pagina's die we hebben om het artikel op te plaatsen, wordt deze indeling verwijderd.

We hebben besloten om pagina 1 en 2 te wijden aan de specifieke sectoren die in specifieke regio's meer aanwezig zijn. Op basis van de database zijn enkele provincies met dezelfde kenmerken bij elkaar geplaatst: Groningen, Friesland, en Drenthe staan bij elkaar, Noord – en Zuid-Holland en Utrecht zijn de tweede regio, en Flevoland, Overijssel en Gelderland zijn als regio gedefinieerd. Limburg, Brabant en Zeeland zijn als aparte regio's gedefinieerd, omdat deze provincies geen gemeenschappelijke kenmerken in sectoren hebben. Per regio zijn de belangrijkste sectoren toegelicht en is er een voorbeeld gegeven.

Na afronding van de tekst en data is het voorlopige artikel gestuurd naar Arjen en Cynthia, zodat zij het konden becommentariëren. In een gesprek is besloten om de nadruk meer te leggen op de sectoren en voorbeelden hieruit, dan op de regio's. De opzet van het artikel komt hierdoor meer op de infographics te liggen met enkele toelichting, dan op de tekst. Ymke Pas, degene die de infographics maakt, is hiervan op de hoogte gesteld en we hebben afgesproken dat zij maandag de definitieve opzet krijgt van het artikel.

Vorige week was in een gesprek met Arjen, Cynthia, Carmen en ik bepaald dat de opzet van het artikel moest veranderen. De nadruk kwam meer te liggen op de sectoren in plaats van op regio's. Vandaar dat de tekst is aangepast, waarin meer toelichting wordt gegeven op de sectoren ondersteund door voorbeelden. De eerder geschreven tekst gericht op specifieke coöperaties in bepaalde regio's werd niet helemaal verwijderd, deze is in minder uitgebreide vorm als toelichting geplaatst bij de data waar het aantal coöperaties per provincie wordt toegelicht. Tevens is de tekst bij de trend van de Gezondheidszorg uitgebreid en wordt er een verklaring gegeven voor het feit dat er vanaf 2014 een sterke stijging is in het aantal zorgcoöperaties. Dit komt namelijk door de invoering van de zogenaamde 'integrale bekostiging' per 1 januari 2015 voor de medisch specialistische zorg. De zorgverleners moesten zich hierdoor anders organiseren. Als laatste werd de data nogmaals gecontroleerd.

Nadat het commentaar op het aangepaste artikel was ontvangen, zijn er nog aanpassingen gemaakt in de tekst en opmaak van de tabellen. Hierna is het bestand naar Ymke Pas, degene die de infographics maakt, opgestuurd. Ik ben daarna begonnen aan het afronden van de rubricering door een korte handleiding te schrijven voor het opstellen van de database. In de inleiding worden de algemene gegevens, zoals de bron, de rechtsvormen en de bepaling van de rubrieken, toegelicht en suggesties gegeven voor alternatieve bronnen. Vervolgens wordt stap voor stap uitgelegd welke handelingen zijn gedaan om tot de verificatie van de data te komen en te bepalen of een coöperatie wel of niet actief is. Deze stappen zijn, in het kort, als volgt:

Stap 1: KvK – In de periode dat er gewerkt wordt aan de database is het mogelijk dat coöperaties zich uitschrijven uit het Handelsregister. Om deze coöperaties niet mee te nemen in de database, wordt op de website van de Kamer van Koophandel (www.kvk.nl) nagegaan of de coöperatie nog staat ingeschreven of niet.

Stap 2: Online onderzoek – De coöperatie wordt opgezocht op internet, met enkele tips. De afkorting U.A., B.A. of W.A. in de zoekopdracht levert bijvoorbeeld weinig zoekresultaten.

Stap 3: Geen zoekresultaten – Relevantie = Nee. Als de coöperatie niet vindbaar is, wordt de coöperatie als niet actief beschouwd.

Stap 4: Wel zoekresultaten – Relevantie = Ja. Als de onderneming als coöperatie vindbaar is, wordt de coöperatie als actief beschouwd. Op de website wordt gezocht naar gegevens over de sector en het type leden.

Stap 5: Opmerkingen en Domeinnaam. In het veld 'opmerkingen' wordt verdere toelichting gegeven op de coöperatie. Tevens klopt de domeinnaam die bekend is bij de KvK soms niet, of is het veld leeg. Deze wordt ingevuld als de coöperatie wel vindbaar is.

Stap 6: Afronding. De laatste afronding is het uitschrijven van de provincienamen en het uittypen van het aantal FTE's.

Als laatste wordt in detail ingegaan op de rubricering, in 2016 ingedeeld per sector, relevantie, typen leden en opmerkingen.

Aan het eind van de week hebben we de eerste versie van het artikel met de infographics ontvangen. Deze hebben Carmen en ik gecontroleerd en hebben nog enkele tekstuele en visuele aanpassingen gemaakt in het artikel. De suggesties hebben we direct teruggestuurd naar Ymke. Na de tweede revisie hebben we nog enkele schoonheidsfoutjes uit het artikel gehaald, die nogmaals zijn aangepast door Ymke. Hierna hebben we het artikel nog enkele malen teruggestuurd vanwege verschuivingen in het bestand of bijvoorbeeld het gebruik van

een te grote schaal in de grafiek over trends in de Gezondheidszorg. Tegen het eind van de middag was het artikel, en mijn stageproduct, afgerond en klaar voor publicatie. Op 15 juni wordt het vakblad *Coöperatie* officieel aan me overhandigd bij NCR.

Appendix 2: Publiek evenement

Het publieke evenement waaraan ik heb deelgenomen is het symposium *Cooperation in the Field*. Dit symposium werd op 23 juni 2016 georganiseerd door onderzoekers verbonden met het thema *Institutions for Open Societies* van de Universiteit Utrecht. Het symposium vormt een onderdeel van een reeks jaarlijkse symposia over samenwerking, als één van de onderzoeksonderwerpen binnen het thema 'Instituties', waar dit jaar internationale sprekers hun praktische ervaring met samenwerking hebben gepresenteerd. Mijn onderzoek naar coöperaties, een van de mogelijkheden om samenwerking te manifesteren, werd verbonden aan de dagelijkse praktijkervaringen van Wilbert van den Bosch, senior adviseur bij de Nationale Coöperatieve Raad. Om een beeld te schetsen van de sprekers en onderwerpen is hieronder het programma van het symposium - in het Engels - toegevoegd. Vervolgens is de uitgeschreven tekst van mijn presentatie over de Nederlandse coöperatieve sector bijgesloten.

Programma¹:

- 12:30-13:15: Welcome with lunch
- 13:15-13:20: Introduction
- 13:20-14:15: Ruth Meinen-Dick:
'Games for groundwater governance: field experiments in Andhra Pradesh, India'
- 14:15-15:00: Marco Janssen:
'Fragility of cooperation in a globalizing world' (on the results of experiments performed in rice producing communities in several countries)
- 15:00: Coffee
- 15:30-16:10: Hans Groeneveld (Rabobank/TIAS) and Louis Roghair (student UU):
'Encouraging and discouraging factors for cooperatives: a global and European perspective'
- 16:10-16:50: Wilbert van den Bosch (Nationale Coöperatieve Raad): 'Member Commitment amongst Dutch Cooperatives, Lessons from Alexis de Tocqueville' and Merel Hoveling (student UU): 'The Dutch Cooperative Sector'
- 16:50-17:30: Christian Iaione (Labgov/LUISS Rome) and Fleur Noy (student UU):
'Commons and local governments in Europe'
- 17:30-18:30: Questions and debate followed by drinks

Ik heb de resultaten van mijn onderzoek bij NCR over de Nederlandse coöperatieve sector gepresenteerd. Tevens heb ik een korte verwijzing gemaakt naar het onderwerp van mijn thesis. De belangrijkste resultaten die zijn gepresenteerd zijn: de sectoren, het type leden, het aantal coöperaties per provincie en de conclusies. Met ondersteuning van een PowerPoint is de volgende uitgeschreven tekst in grote lijnen gevolgd:

Introduction

I will discuss the research on the Dutch Cooperative Sector which is a part of my research about the basic principles of cooperatives. The International Co-operative Alliance states that the Co-operative principles they have formulated, are the basis of a strong cooperative model. However, the diversity among cooperatives is large and it is questionable if these principles are being implemented by all cooperatives. I wanted to know how these principles are applied by Dutch cooperatives.

---

¹ <http://www.uu.nl/en/events/symposium-cooperation-in-the-field>

Research NCR

Therefore, the first step was to create insight into the Dutch cooperative landscape. This was done by setting up a database in which all Dutch cooperatives were listed; this was part of NCR research, the Council for Dutch Cooperatives. Interesting research questions were, in which sectors are cooperatives active, how many cooperatives are active in the Netherlands, and what type of members do cooperatives have? The database was based on a list of the Chamber of Commerce where all Dutch cooperatives have to register. The list contained approximately 8000 cooperatives on the 1st of February 2016. All of these cooperatives were classified, of which the most important ones are as follows: sector they are active in, type of members of the cooperative and relevance. Relevance can also be seen as activity of the cooperative in the economy. When cooperatives were not visible, or could not be found during the research, this indicated that the cooperatives have limited or no economic activities. These cooperatives are defined in the database as non-active. This was also the case for financial holdings which are registered in the Chamber of Commerce for probably financial benefits. Eventually, research has shown that only 2.531 from the 7.969 registered cooperatives, which is 32%, is considered active in the Netherlands.

Some other conclusions were made based on the database:

All the cooperatives were divided over 18 sectors. The three largest sectors were: Services sector (921 cooperatives) you can think about insurance companies, investment firms, and also credit unions; Healthcare sector (352 cooperatives) with cooperation among general practitioners, physiotherapists and medical specialists; and the Energy sector (270 cooperatives) for generating sustainable energy. Notable in the energy sector was that most cooperatives were initiatives of civilians, who are generating sustainable energy for the neighbourhood.

The type of members is divided into 9 categories of which the largest groups are independent professionals (801 cooperatives) who are members with their own company. For example, the general practitioners with their own practice or lawyers who share an office. And entrepreneurs (592 cooperatives) among which most members are companies. For example, individual farmers and undertakers.

At last, I want to show you how the Dutch cooperative landscape is mapped across the several provinces. Zeeland has the lowest number of active cooperatives, only 38, and divided over all sectors. The same goes for Limburg, with more cooperatives but no specific sectors the majority of cooperatives are present in. The most active cooperatives are located in Noord-Holland, Utrecht and Zuid-Holland, mostly in the Services sector, while in the northern provinces the most cooperatives are active in Culture, Sports and Recreation. This includes for example marinas. Cooperation in the Netherlands started in the insurance sector and agriculture; most agricultural cooperatives are active in the province of Noord-Brabant and constitute the largest group among the total of cooperatives in the province.

Conclusive

In conclusion, there are 8000 cooperatives registered in the Chamber of Commerce which are verified and processed in a database. However, only 1/3 which is approximately 2500 cooperatives, are considered active cooperatives with real members. These cooperatives are present in different sectors. However, it is important to note that the number of cooperatives is not equal to economic interest or revenue.

After getting insight in the Dutch cooperative landscape, I could determine which type of cooperatives I would like to analyse on the degree to which the principles are implemented.

My research will continue by analysing two Dutch cooperatives in the financial sector based on their business documents or statutes. This way I can answer the question: to what extent are the ICA principles implemented by Dutch cooperatives? Besides the practices of cooperatives, the implementation also depends on the development of the cooperatives, a topic which my colleague of NCR will elaborate on.

Deel 2: Stageproduct

Stageproduct – Coöperaties in Nederland, 2016

voor coöperatief
ondernemen

Naam: Merel Hoveling
Studentnummer: 3758451
Opleiding: MA Politiek en Maatschappij in Historisch Perspectief
Universiteit Utrecht
Datum: 15 augustus 2016
Stagiaire Nationale Coöperatieve Raad

Begeleiding NCR: Arjen van Nuland en Cynthia Griffioen
Begeleiding UU: Prof. Dr. Tine de Moor

Inhoudsopgave

Inleiding	40
Hoofdstuk 1 - Database	41
Stappenplan en Database.....	42
Rubricering Database.....	43
Hoofdstuk 2 - Resultaten	46
Sectoren.....	47
Type Leden.....	48
Aantal Coöperaties per Provincie.....	49
Trends - Gezondheidszorg.....	51
Trends - Gebiedscoöperatie.....	52
Epiloog.....	53
Appendix 1 – Artikel Coöperatie NCR	54
Appendix 2 – Artikel NOS	55
Appendix 3 – Artikel Volkskrant	57
Appendix 4 – Artikel Utrecht Nieuws	63
Appendix 5 – Artikel Universiteit Utrecht	65

Inleiding

Van februari tot en met juni 2016 heeft de Nationale Coöperatieve Raad (NCR) gewerkt aan een database van alle Nederlandse coöperaties. Deze database is samengesteld aan de hand van gegevens uit het Handelsregister van de Kamer van Koophandel. Op basis van deze database was het mogelijk het Nederlandse coöperatieve landschap in kaart te brengen.²

De coöperatie is een onafhankelijke vereniging van leden die gezamenlijk willen voorzien in hun economische, sociale, en/of culturele behoeften door een onderneming te exploiteren waarvan zij – die leden – de eigenaren en de bestuurders zijn. NCR is een coöperatie-kenniscentrum waar visievorming plaatsvindt en inspiratie wordt opgedaan voor het coöperatief ondernemen. Door te fungeren als platform worden kennis en ervaringen gedeeld en worden krachtige netwerken opgebouwd. Dit met het doel om het coöperatief ondernemen verder te ontwikkelen. De organisatie verdiept zich tevens in het verzamelen van kennis om coöperatieve ondernemingen te adviseren en te versterken. Sinds 2014 is het mogelijk voor coöperaties uit alle sectoren om lid te worden van NCR. Voorheen was dit alleen mogelijk voor coöperaties uit de land- en tuinbouw en financiële dienstverlening.

Mede omdat het lidmaatschap open is voor coöperaties uit alle sectoren was het relevant voor NCR om een inzicht te krijgen in het Nederlandse coöperatieve landschap. Hierbij kan gedacht worden aan het aantal coöperaties dat actief is in Nederland en de sectoren waarin deze coöperaties actief zijn. Dit inzicht is geboden door een database op te stellen op basis van de registraties in het Handelsregister van de Kamer van Koophandel op 1 februari 2016. Tijdens het opstellen van de database is er een rubricering gemaakt, zodat NCR in de toekomst dezelfde methode kan hanteren om een inzicht te krijgen in het aantal coöperaties per jaar en in de stijging of daling in het aantal coöperaties in Nederland in de aankomende decennia. De resultaten van het onderzoek uit 2016 zijn gepresenteerd in het NCR uitgave *Coöperatie*.³

In dit verslag wordt eerst uiteengezet hoe de database tot stand is gekomen en welke keuzes er zijn gemaakt. Daarvoor worden stap voor stap de uitgevoerde handelingen toegelicht en de toegepaste rubricering uiteengezet. Vervolgens worden in Hoofdstuk 2 de resultaten gepresenteerd. De resultaten tonen het aantal coöperaties per sector, het type leden, het aantal coöperaties per provincie en geven een weergave van onderzochte trends van twee sectoren.

---

² Dit onderzoek is uitgevoerd door Merel Hoveling, stagiaire NCR en master-student Politiek en Maatschappij in Historisch Perspectief aan de Universiteit Utrecht.

³ Nationale Coöperatieve Raad, 'Coöperaties in Nederland, 2016', *Coöperatie* 627 (juni 2016) 14-17.

Hoofdstuk 1 – Database

De database is gebaseerd op de gegevens uit het Handelsregister van de Kamer van Koophandel. Uit deze data zijn de volgende vier rechtsvormen van coöperaties en onderlingen gekozen: Rechtsvorm 61 Coöperatie U.A. met gewone structuur, Rechtsvorm 62 Coöperatie U.A. blijkens statuten structuurcoöperatie, Rechtsvorm 81 Onderlinge Waarborgmaatschappij U.A. met gewone structuur, en Rechtsvorm 82 Onderlinge Waarborgmaatschappij U.A. blijkens statuten structuur onderlinge. Binnen deze KvK-indeling van U.A. (uitgesloten aansprakelijkheid) vallen tevens coöperaties met B.A. (beperkte aansprakelijkheid) en W.A. (wettelijke aansprakelijkheid). Deze vier rubrieken behelzen in totaal ongeveer 8000 coöperaties. Dat zijn er meer dan op de KvK-website zichtbaar zijn, omdat daar de coöperaties met een nonmailingsindicator niet zijn weergegeven.

Na de ontvangst van de gegevens is bepaald welke factoren relevant zijn voor NCR om te onderzoeken en in kaart te brengen. Op basis van de doeleinden voor de database zijn de volgende rubrieken gekozen: sector, type leden en relevantie. Deze database met bijbehorende rubricering is bedoeld om een handvat te bieden voor verder onderzoek naar (actieve) coöperaties in Nederland in de aankomende jaren. Op deze manier kan er eenzelfde perspectief gehanteerd worden bij de samenstelling van de database. Een suggestie voor het uitbreiden en samenstellen van volgende databases is het gebruik van andere bronnen, zoals data van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). De rubricering en het stappenplan zijn gepresenteerd in een Handleiding voor NCR; de inhoud hiervan zal in dit hoofdstuk uiteen worden gezet.

Stappenplan en Database

In deze paragraaf wordt stap voor stap beschreven welke handelingen zijn gedaan om tot de verificatie van de data te komen. Per coöperatie is onderzocht in welke sector de coöperatieve onderneming actief is, welk type leden de coöperatie vertegenwoordigt en de relevantie van de coöperatie. Onder relevantie wordt verstaan of een coöperatie als actief gekwalificeerd kan worden of niet. Met actief wordt de zichtbaarheid van de coöperatie bedoeld op internet. De KvK geeft zelf aan dat van het gehele adressenbestand ongeveer 25% economisch actief is – die indicatie geeft aan of de onderneming actief deelneemt aan het economisch verkeer.

Ten eerste is geverifieerd of de coöperatie nog geregistreerd stond in het Handelsregister. In de periode dat er aan de database werd gewerkt was het mogelijk dat coöperaties zich uitschreven uit het Handelsregister. Om deze coöperaties niet mee te nemen in de database – het was mogelijk dat de website nog niet was opgeheven - is bij de Kamer van Koophandel nogmaals nagegaan of de coöperatie nog was geregistreerd.

Vervolgens werd bepaald of de coöperatie relevant/actief was. Als de coöperatie niet vindbaar was, werd deze als niet-actief beschouwd. Bij de rubriek 'Relevantie' is dan een 'nee' ingevuld. Er is tevens een 'nee' ingevuld als de organisatie wel vindbaar was, maar uit de website op geen enkele manier bleek dat het een coöperatie was. Als de coöperatie vindbaar was, werd de coöperatie als actief beschouwd. Op de website is gezocht naar gegevens over de sector, het type leden en eventuele opvallende zaken. Vooral het type leden was niet altijd duidelijk aangegeven; beleidsdocumenten zoals statuten, brachten hier verheldering over. Ten slotte is in de rubriek 'Opmerkingen' verdere toelichting gegeven op de coöperatie, zoals het doel van de organisatie.

Afbeelding 1: Deel van de Database met Sector, Type leden, Relevantie en Opmerkingen

1	V	W	AA	AE	AF	AG	AH	AI	AJ	AK	AN	AO
GEM_NAAM	PRDV_OM	SBI	INSCR_DA	SECTOR	SBLOMSCH	DOEINNAAM	AWP	RELEVA	TYPE LEDEN	OPMERKINGEN		
3262	ALPHEN AAN DEN H	Zuid-Holland	94937	9860312	Dienstverlening	Overige belangenbehartiging n.e.g.		0	Nee			
3263	ALPHEN AAN DEN H	Zuid-Holland	94937	20150213	Dienstverlening	Overig maatsch. adv.(gemeenschapshuizen	http://www.inverbinding.works/	0	Ja	Ondernemers - ZP	Online - en offline platform	
3264	ALPHEN AAN DEN H	Zuid-Holland	94937	20150106	Energie	Overige belangenbehartiging n.e.g.	www.energiealphenaanandentp.nl	0	Ja	Onduidelijk	Duurzame energie opwekking en levering	
3265	ALPHEN AAN DEN H	Zuid-Holland	94937	20160111		Overige zakelijke dienstverlening n.e.g.		0	Nee			
3266	ALPHEN AAN DEN H	Zuid-Holland	94937	20120217		Overige belangenbehartiging n.e.g.		4	Nee			
3267	ALPHEN AAN DEN H	Zuid-Holland	94937	20120403	Onderhoud	Overige special. zakelijke dienstverl.	http://www.instrumentatiefitter.nl/	2	Ja	Onduidelijk	Installatie van roestvrijstaal 'instrument tubing'	
3268	ALPHEN AAN DEN H	Zuid-Holland	94937	20151123	Gezondheidszorg	Overige belangenbehartiging n.e.g.	http://www.huisartsencontract.nl/	0	Ja	Ondernemers - ZP	Onderhandeld voor huisartsen met zorgverzekeraars	
3269	ALPHEN AAN DEN H	Zuid-Holland	94937	20100616		Overige belangenbehartiging n.e.g.		0	Nee			
3270	ALPHEN AAN DEN H	Zuid-Holland	94937	20150322	Dienstverlening	Samenwerkingsorganen ohgv gez. zorg	www.lerendejeugd.nl	0	Ja	Consumenten	Hulpverlening en begeleiding aan lerende jeugd	
3271	ALPHEN AAN DEN H	Zuid-Holland	94937	20140718	Cultuur, Sport & Recreatie	Overige belangenbehartiging n.e.g.	http://www.dta-alphen.nl/	0	Ja	Consumenten	Opleidingstraject voor tennis	
3272	ALPHEN AAN DEN H	Zuid-Holland	94937	20140915		HB textiel(kleding)schoeiselbederaren		0	Nee			
3273	ALPHEN AAN DEN H	Zuid-Holland	94937	20150930	Non-food Productie	Expediteurs/cargadoors/bevrachters e. d.	www.dallasgrp.com	1	Ja	Onduidelijk	Buitenlands; zie tabblad! Edible Oil Filtration and Adsorb	
3274	ALPHEN AAN DEN H	Zuid-Holland	94937	9371203		Verh. onroerend goed (niet v woonruimte)		0	Nee			
3275	ALPHEN AAN DEN H	Zuid-Holland	94937	20120723		Holdings (geen financiële)		0	Nee			
3276	ALPHEN AAN DEN H	Zuid-Holland	94937	20140204	Onderhoud	Holdings (geen financiële)	http://www.lederinbouw Nederland.	0	Ja	Onduidelijk	Inbouw van leder in personenauto's, bedrijfs sv agens, or	
3277	ALPHEN AAN DEN H	Zuid-Holland	94937	20081223		Financiële holdings		0	Nee			
3278	ALPHEN AAN DEN H	Zuid-Holland	94937	20151028		Verh. vakantiehuisjes en appartementen		0	Nee			
3279	ALPHEN AAN DEN H	Zuid-Holland	94937	20151103	Cultuur, Sport & Recreatie	Kunstzinnige vorming voor amateurs	nieuwemuziekschoolalphen.nl	0	Ja	Consumenten	Muziekschool	
3280	ALPHEN AAN DEN H	Zuid-Holland	94937	20050418		Overige belangenbehartiging n.e.g.		0	Nee			
3281	ALPHEN AAN DEN H	Zuid-Holland	94937	20110423		Overige belangenbehartiging n.e.g.		0	Nee			
3282	ALPHEN AAN DEN H	Zuid-Holland	94937	20000117		Overige belangenbehartiging n.e.g.		0	Nee			
3283	ALPHEN AAN DEN H	Zuid-Holland	94937	9370318		Woningbouwverenigingen en -stichtingen		0	Nee			
3284	ALPHEN AAN DEN H	Zuid-Holland	94937	20120411	Onderhoud	Bouwtimmeren	www.albouwalliantie.nl	0	Ja	Ondernemers - ZP	Vormt één aanspreekpunt voor leden	
3285	ALPHEN AAN DEN H	Zuid-Holland	94937	20001003		Overige belangenbehartiging n.e.g.		0	Nee			
3286	ALPHEN AAN DEN H	Zuid-Holland	94937	20001011		Overige belangenbehartiging n.e.g.		0	Nee			
3287	ALPHEN AAN DEN H	Zuid-Holland	94937	20121126		Beleggingsinstell. in financiële activa		0	Nee			
3288	ALPHEN AAN DEN H	Zuid-Holland	94937	20121220		Financiële holdings		0	Nee			
3289	ALPHEN AAN DEN H	Zuid-Holland	94937	20121220		Financiële holdings		0	Nee			
3290	ALPHEN AAN DEN H	Zuid-Holland	94937	20120423		Overige belangenbehartiging n.e.g.		0	Nee			
3291	ALPHEN AAN DEN H	Zuid-Holland	94937	20120419	Dienstverlening	Overige belangenbehartiging n.e.g.	www.circumjuris.nl	0	Ja	Ondernemers - ZP	Samenwerkingsverband van juristen	
3292	ALPHEN AAN DEN H	Zuid-Holland	94937	20120802	Energie	Overige belangenbehartiging n.e.g.	http://www.groenehartenergie.nl	0	Ja	Multistakeholder	Keniscentrum en leverancier van duurzame energie	
3293	ALPHEN AAN DEN H	Zuid-Holland	94937	20080226	Gezondheidszorg	Gezondheidszorg		0	Nee			
3294	ALPHEN AAN DEN H	Zuid-Holland	94937	20070927	Gezondheidszorg	Praktijken van tandartsen	www.thca.nl	0	Ja	Ondernemers - ZP	Samenwerking van tandartsen	
3295	BODEGRAVEN-RH	Zuid-Holland	94937	93650315		Overige belangenbehartiging n.e.g.		0	Nee			
3296	BODEGRAVEN-RH	Zuid-Holland	94937	20151209	Energie	Prod. elektr. zonnecellen/warmtep. lv aterkr	www.zonopnederland.nl	0	Ja	Consumenten	ZON-project	
3297	BODEGRAVEN-RH	Zuid-Holland	94937	20041220		Overige special. zakelijke dienstverl.		4	Nee			

In bovenstaande afbeelding is een deel van de database weergegeven. De verschillende rubrieken zijn getoond om een indicatie te geven van hoe de database er uit ziet. Uit deze afbeelding wordt onder andere de diversiteit in sectoren duidelijk, de indeling volgens de Kamer van Koophandel, de relevantie met een meerderheid aan niet-actieve coöperaties, de diversiteit in type leden en enkele opmerkingen. De rubricering van de database die is toegepast op de geregistreerde coöperaties is toegevoegd in de volgende paragraaf. Uiteindelijk is er op basis van de database geconcludeerd dat van de 7.969 coöperaties die stonden ingeschreven in de Kamer van Koophandel op 1 februari 2016, slechts 2.531 coöperaties actief zijn.

Rubricering Database

NCR wil in de aankomende jaren het Nederlandse coöperatieve landschap in kaart blijven brengen. Vandaar dat er een rubricering is opgesteld waarin de sectoren zijn geformuleerd en waarin een definitie is gegeven per type lid. Op deze manier kan NCR dezelfde methode handhaven om een inzicht te krijgen in de Nederlandse coöperatieve sector. Op verzoek van NCR zijn de volgende rubrieken aangeleverd door de Kamer van Koophandel: Adres, contactpersoon, datum inschrijving, domeinnaam, exact aantal werkzame personen fulltime, rechtsvorm code, de non-mailingsindicator en de hoofdactiviteitencode en omschrijving. Uit de aangeleverde gegevens zijn de volgende rubrieken opgesteld:

- 1) Handelsnaam
- 2) Adres
- 3) Provincie
- 4) Inschrijfdatum KvK
- 5) Aantal fte (full-timers)
- 6) Domeinnaam

7) Sector

Hieronder worden de verscheidene sectoren toegelicht door het grootste deel van de coöperaties actief in de desbetreffende sector te duiden:

Agribusiness: Landbouw, veehouders, visserij, slaggers, bosbouw, (sier)teelt, agrarisch natuurbeheer, mengvoeder, veredelaars.

Subcategorie Foodmarkt: Biologische markt, biologisch restaurant, catering.

Cultuur, Sport & Recreatie: Theatergroep, filmproductie, kunstprojecten, outdoor-materiaal, muziekcompositie, jachthaven, waterpark, muziekband, hotel.

Delfstoffen: Winning van gas, olie, metalen of organische stoffen.

Detailhandel: Winkels: dieren, kleding, parket, farmaceutische producten, supermarkt.

Dienstverlening: Accountants, advocaten, adviseurs, arbodienst, architecten, bank, boekhouders, coach, dierenarts, hondencoach, investeerders, kredietunie, makelaars, notarissen, ontwerp bureau, pensioen, rijsschool, uitvaartzorg, verzekeringen (onderlinge), dorpscoöperatie, ontwikkelingssamenwerking, broodfonds, tolken, boomregister.

Energie: Duurzaamheid, wind, zonnepanelen, elektriciteit, biomassa.

Gezondheidszorg: Huisarts, ziekenhuis, diëtist, zorgopvang, psychologen, fysiotherapeuten, tandarts, opticien, thuiszorg, maatschappelijk werk/welzijn.

Huisvesting: Flat, woonwijk, winkelcentrum, bungalowpark, bedrijvenpark, kavels, camping.

In- en Verkoop: Goederen, diensten.

Non-food Productie: Kleding, digitale sloten, juwelen, verf, uitvaarkisten, verzorgingsproducten, orgelmakers, afvalverzameling/verwerking.

Onderhoud: Monteurs, schilders, bouw, autoberging, installateurs, bekleding, vlecht en las, sloopwerk, hoveniers, bedrijventerrein, autoschadeherstel, bouwspecialist, stukadoor, dakdekkers, meubelreparatie.

Publiek: Onderwijs, overheid, parkeergarage.

Subcategorie Gebiedscoöperatie: Natuurgebied, waterschappen, recreatiegebied.

Technologie: Breedband, glasvezel, antenne-inrichting, games, telefoon, web-portals, tv-abonnement, voice-overs, filmproductie, journalisten, app-ontwikkeling, websitebouw, software, 3d-printen, informatiebeveiliging.

Toerisme: Stadstour, reisbureau, tuktuk-verhuur.

Transport, Logistiek & Opslag: Vrachtwagens, schepen, containers, infrastructuur, opslagplaatsen, vervoer, vliegtuigmaatschappij, taxi.

Uitzend & Verhuur: Uitzendbureaus, machineverhuur.

8) Relevantie

Ja: Zichtbaar. Gevonden via Google en actief.

Nee: Niet zichtbaar. Niet gevonden via Google, buitenlands bedrijf of onduidelijk of het een 'echte' coöperatie is.

9) Type Leden

Hieronder worden de type leden gedefinieerd en uitgelegd wat onder het begrip wordt verstaan. *Opmerking: leden kunnen zowel een rechtspersoon als een natuurlijk persoon zijn.*

Consumenten: Coöperatie koopt tegen gunstige condities producten of diensten in voor de leden. Deze categorie omvat ook particulieren en burgers. (Denk aan energie, verzekeringen, DELA, supermarkt, woningcoöperatie, boekhandel)

Eigenaren: Eigenaren van flats en bedrijvenparken. Eigenarencoöperatie waarbij de leden primair als eigenaar in de coöperatie verbonden zijn. (Letterlijk bezit en vaak daarmee samenhangende gezamenlijke diensten als beheer/onderhoud, riolering, afvoer afval ed.)

Multistakeholder: Mix van ledengroepen. (Bijvoorbeeld consumenten en ondernemers bij Rabobank, Coop of gebieds- en zorgcoöperaties.)

Ondernemers / Subtab: Ondernemers – ZP: Leden hebben zelf een bedrijf, of zijn zzp'er of samenwerkende professionals. (De coöperatie verzorgt de inkoop, verkoop en/of productie of dienstverlening ten behoeve van de aangesloten ondernemers.)

Organisatie: Leden zijn organisaties zonder winstoogmerk. (Bijvoorbeeld ICCO, SURF)

Overheid: Leden zijn uitsluitend (semi-)overheden. (Denk aan gemeenten bij ParkeerService, Dimpact en Gastvrije Randmeren of door de overheid gedomineerde rechtspersonen zoals bij Wigo4it dat de sociale diensten van vier steden op het gebied van informatievoorziening bundelt.)

Werknemers: De coöperatie sluit arbeidsovereenkomsten met de leden; het lid laat alle werkzaamheden en activiteiten via de coöperatie lopen. (Bijvoorbeeld Schoongewoon)

Onduidelijk: Niet gevonden/niet te achterhalen via Google.

10) Opmerkingen: Invullen met (opvallende) details over de coöperatie

Hoofdstuk 2 – Resultaten

Op basis van de database is het coöperatieve landschap van Nederland in kaart gebracht. Van de 7.969 coöperaties en onderlingen die stonden ingeschreven zijn 2.531 coöperaties actief bevonden. Dit is 32% actieve coöperaties en een overgroot deel, 68%, niet-actieve coöperaties. Wanneer coöperaties niet zichtbaar waren, duidde dit op geen of beperkte economische activiteiten. Voorbeelden hiervan zijn financiële holdings en buitenlandse bedrijven die in Nederland staan ingeschreven wegens fiscale redenen. Deze zijn tevens in de database verwerkt als niet-actief.

Zoals in het vorige hoofdstuk uiteen is gezet zijn de data over coöperaties geverifieerd en gedefinieerd aan de hand van verschillende rubrieken. Middels deze rubrieken is bepaald hoe de data werden verwerkt in grafieken. In dit hoofdstuk worden de volgende resultaten besproken: sectoren, type leden, aantal coöperaties per provincie en trends. Deze resultaten zijn gepubliceerd in de NCR publicatie *Coöperatie* in juni 2016.

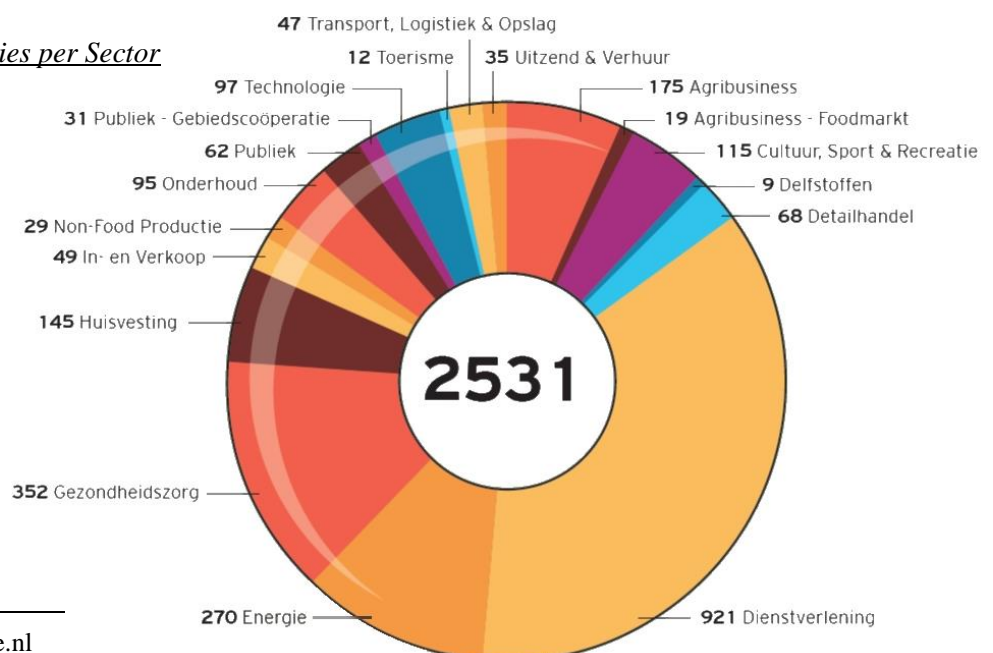
Sectoren

De coöperaties werden ingedeeld in 16 verschillende sectoren en 2 sub-sectoren, zie Grafiek 1. Er is gekozen voor dit relatief hoge aantal aan sectoren om de diversiteit binnen de coöperatieve sector aan te tonen. Zelfs nu staan coöperaties met uiteenlopende doeleinden ingedeeld in dezelfde sector. Dit is bijvoorbeeld het geval in de sector Dienstverlening, tevens de grootste sector van Nederland met 921 coöperaties. Zoals uit de rubricering in hoofdstuk 1 is gebleken lopen de typen coöperaties uiteen van verzekeringen en kredietunies tot uitvaartverzorging. Een voorbeeld van een kredietunie is de Coöperatieve Binnenvaart Kredietunie Nederland UA gevestigd te Rotterdam. Binnenvaartondernemers hebben grote problemen om financiering te krijgen van banken door strengere voorwaarden. Hierdoor wordt minder krediet verleend en kunnen binnenvaartondernemers niet groeien, innoveren of investeren. Deze kredietunie verleent ondernemers kennis, kunde en kapitaal, de laatstgenoemde zonder tussenkomst van een bank.⁴ De kredietunie is eigendom van de individuele leden.

De tweede sector met het grootste aantal coöperaties is de Gezondheidszorg met 352 coöperaties. Huisartsen, fysiotherapeuten en initiatieven van vrijwilligers voor thuiszorg hebben zich samengevoegd in coöperatieve ondernemingen. Een voorbeeld is de Coöperatie Verloskundige Praktijk Leiden e.o.; een samenwerkingsverband van verloskundigen om de zorg te verbeteren door elkaars kwaliteiten te benutten. Per 1 januari 2015 werd de zogenaamde 'integrale bekostiging' voor de zorg ingevoerd, waardoor zorgverleners zich anders moesten gaan organiseren. Hierdoor is tevens een toename te zien in het aantal coöperaties in de Gezondheidszorg; een ontwikkeling die in paragraaf 4 nader zal worden toegelicht.

De derde sector is de Energiesector met 270 actieve coöperaties. In deze sector was het vooral opvallend dat de meeste coöperaties initiatieven van consumenten waren om duurzame energie op te wekken voor de gemeente, buurt of scholen. 'Zon op Nederland' is een overkoepelend coöperatief project van vele burgerinitiatieven voor duurzame energie verspreid over heel Nederland. De leden zijn alle lokale zonnestroom projecten waarbij ondersteuning is gegeven om het project te realiseren. De overheid werkt niet snel genoeg voor duurzame energietransitie van Nederland. Doordat burgers hun eigen verantwoordelijkheid en initiatief nemen spelen ze een belangrijke rol in deze energietransitie.⁵ De coöperatie heeft tot doel initiatiefgroepen te helpen om hun idee te realiseren en te exploiteren.

Grafiek 1: Aantal coöperaties per Sector

⁴ www.binnenvaartkredietunie.nl

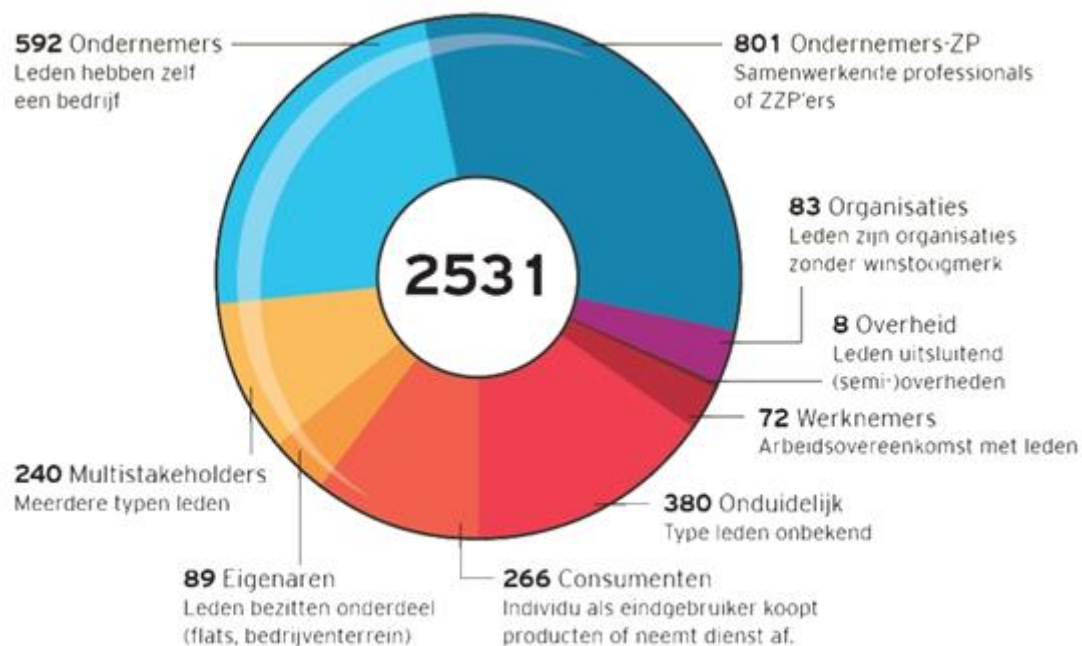
⁵ http://zonopnederland.nl/?page_id=213

Type leden

De type leden van coöperaties zijn ingedeeld in 9 categorieën, waarin Ondernemers - ZP als subcategorie is ingedeeld bij Ondernemers. De categorie Ondernemers behelst voornamelijk ondernemingen en andere bedrijven. De subcategorie behelst ZP'ers, oftewel zelfstandige professionals, die samenwerken of leden met een eigen bedrijf. De coöperatie verzorgt vaak inkoop, verkoop en/of productie ten behoeve van de aangesloten ondernemers. Zoals te zien is in Grafiek 2 zijn deze twee categorieën tevens de grootste groep binnen het type leden. Er zijn 801 coöperaties met zelfstandige professionals als lid, denk hierbij aan huisartsen en advocaten, en 592 coöperaties met Ondernemers als lid. Voorbeelden hiervan zijn boeren en begrafenisondernemers.

In het onderzoek waren 380 coöperaties waarbij het type lid niet duidelijk werd. Bij twijfel werden de leden als Onduidelijk aangegeven. Een ander type coöperatie is de werknemerscoöperatie, waarin werknemers de eigenaren zijn van het bedrijf. Coöperatie Schoongewoon Nederland was de eerste werknemerscoöperatie die in Nederland is opgericht. De schoonmakers hebben alle beslissingsrecht en hebben in overleg een eerlijke winstverdeling. De medewerkers zijn de baas in hun eigen coöperatie en bepalen het reilen en zeilen van de organisatie. Verdere toelichting op de type leden is gegeven in Hoofdstuk 1 bij de Rubricering die gehanteerd is voor de database.

Grafiek 2: Aantal coöperaties ingedeeld per Type Lid

Aantal coöperaties per provincie

Wat opvalt in het coöperatieve landschap in Nederland is dat in bepaalde regio's coöperaties in bepaalde sectoren meer aanwezig zijn. Hieronder volgt een overzicht per provincie in Nederland. De voorbeelden representeren in het algemeen de coöperaties in de desbetreffende sector.

Groningen, Friesland en Drenthe:

In Groningen, Friesland en Drenthe is meer dan de helft van alle coöperaties in Nederland op het gebied van Cultuur, Sport & Recreatie actief: 131 van de 246. Hierbij kan gedacht worden aan, sportverenigingen, theatergroepen, waterparken, en jachthavens. Een voorbeeld van een jachthaven is Lemmer Yachting UA, een coöperatie die voorziet in onderhoud en winterstalling van de boten van leden. Booteigenaren worden lid om gebruik te kunnen maken van deze diensten.

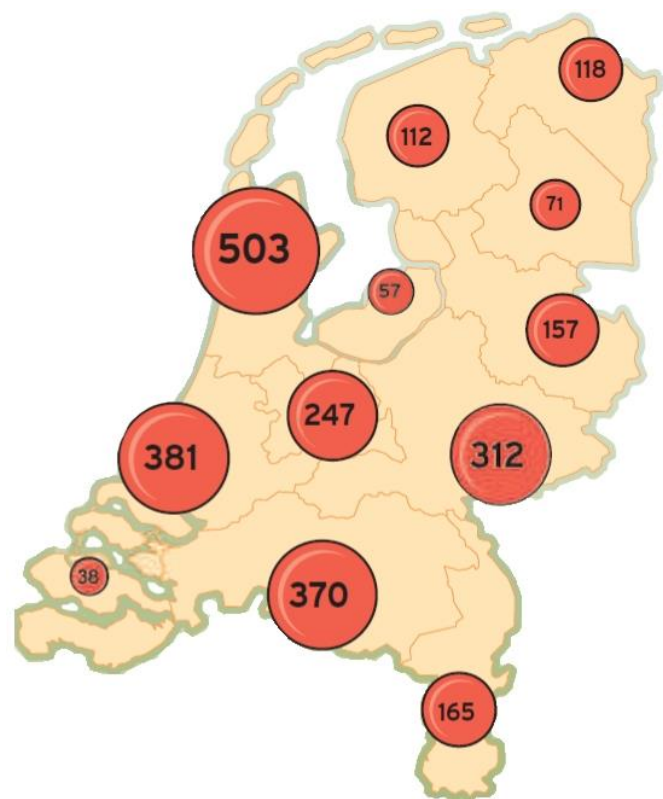
Noord- en Zuid-Holland, en Utrecht

In deze regio is de helft van de coöperaties actief in de sector Dienstverlening. Dit zijn voornamelijk advocatenkantoren, investeringsmaatschappijen en kredietunies. Een voorbeeld hiervan is Link Advocaten Coöperatief; de advocaten presenteren zichzelf als coöperatie op één locatie maar werken als zelfstandige professionals. Vooral in de regio Amsterdam zijn veel van deze coöperaties actief. Tevens zijn er veel financiële holdings aanwezig (vaak buitenlandse bedrijven), die niet actief zijn in Nederland en daarom niet zijn meegenomen in de data. Alle coöperaties die actief zijn in de sector Delfstoffen in Nederland, zoals coöperaties voor goudwinning en gas, zijn gevestigd in deze regio. Coöperatie AVIA Nederland is een voorbeeld van een coöperatie in de sector Delfstoffen.

In Zuid-Holland en Utrecht zijn veel coöperaties actief op het gebied van Dienstverlening en Gezondheidszorg. Deze coöperaties beslaan meer dan de helft van de dienstverleningscoöperaties in heel Nederland: 501 van de 882 coöperaties in de Dienstverlening. In de Gezondheidszorg zijn veel initiatieven van huisartsen, medisch specialisten en andere zorgverleners geïnitieerd om samen te werken en om beter in staat te zijn goede zorg te leveren.

Flevoland, Overijssel en Gelderland

Hoewel er in Flevoland, Overijssel en Gelderland in totaal 526 actieve coöperaties zijn, zijn er geen opvallende zaken in de aanwezigheid van coöperaties in specifieke sectoren. Gezondheidszorg en Dienstverlening zijn de grootste sectoren, maar in aantallen zijn het geen grote uitschieters. De coöperaties zijn evenredig verdeeld over alle sectoren.

Afbeelding 2: Aantal coöperaties per Provincie

Limburg

In Limburg zijn in totaal 165 coöperaties actief, waarvan 30 coöperaties werkzaam zijn in de sector Agribusiness. Coöperatieve Telersvereniging ZON is een internationale verkooporganisatie voor de afzet van groente & fruit. De reden voor telers om lid te worden van ZON varieert sterk van stabiliteit in de verkoop van producten, tot de binding van klanten. De overige coöperaties komen voor in alle sectoren en zijn evenredig verdeeld; met uitzondering van wederom Dienstverlening en Gezondheidszorg als grotere sectoren.

Zeeland

De provincie Zeeland is de regio met de minste actieve coöperaties. Tegen de verwachting in is er slechts één energicoöperatie actief: de Coöperatieve Windenergie Vereniging Zeeuwind. Deze coöperatie is een samenwerking van consumenten, Zeeuwse gemeenten en een aantal bedrijven, verenigingen en stichtingen om duurzame windenergie te produceren en hiermee bij te dragen aan een betere leefwereld. Ondanks dat in Zeeland slechts één energicoöperatie actief is, is Zeeuwind met 1950 leden één van de grootste windcoöperaties in Nederland. De meeste coöperaties zijn wederom aanwezig in de sector Dienstverlening en Gezondheidszorg. De derde sector in de provincie is de Agribusiness.

Noord-Brabant

In de provincie Noord-Brabant zijn de meeste coöperaties actief in de sector Energie en Agribusiness. In de Agribusiness hebben voornamelijk veehouders en telers van landbouwproducten zich verenigd in coöperaties. Voorbeelden hiervan zijn Coöperatie Streekproducten Kempen Goed, een coöperatie van producten van streekproducten om voldoende afzet te creëren, en de Organic Goatmilk Coöperatie. De laatstgenoemde is, zoals de naam al suggereert, een samenwerkingsverband van biologische geitenhouders uit België, Duitsland en Nederland voor hoge kwaliteit biologische geitenmelk. In de Energie-sector zijn voornamelijk burgerinitiatieven opgezet om duurzame energie op te wekken voor een wijk, dorp of stad. Coöperatie Best Duurzaam is een initiatief van inwoners om van Best een energie-neutrale gemeente te creëren. Hierbij gaat het niet alleen om de opwekking van duurzame energie, maar tevens om kennisdeling, advies en inkoopkracht voor lokale schone energie. Niet alleen burgers, ook ondernemingen zetten zich in voor verduurzaming, zoals Coöperatief Verband E.NU Zuidoost-Brabant, een samenwerkingsverband van verschillende bedrijven.

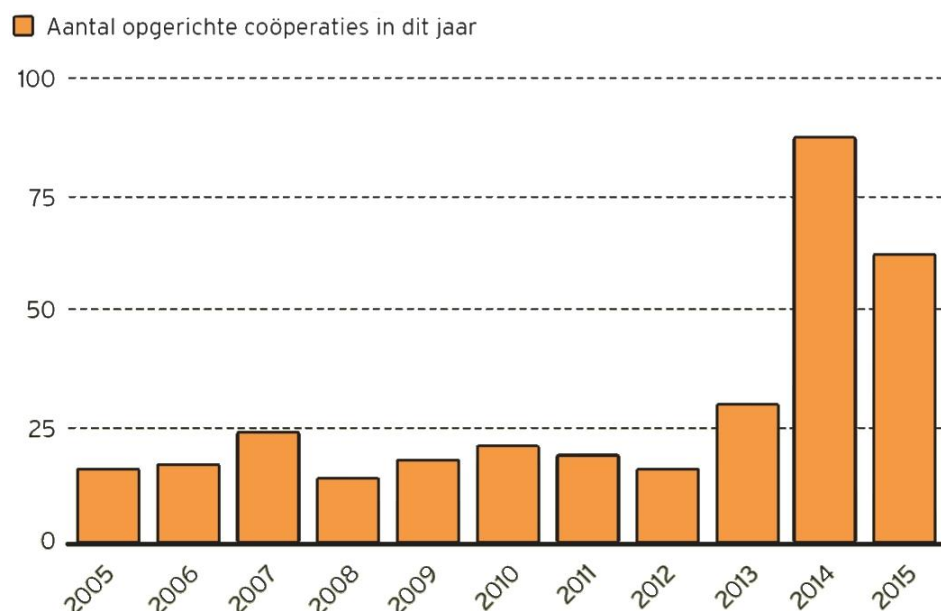
Trends – Gezondheidszorg

Uit Grafiek 3 blijkt dat er een sterke stijging is in de oprichting van coöperaties in de Gezondheidszorgsector in de jaren 2014 en 2015. Per 1 februari 2016 zijn er in totaal 320 coöperaties in de Gezondheidszorg; 154 hiervan zijn in 2014 en 2015 opgericht. Tot en met 2013 is het jaarlijks opgerichte aantal coöperaties min of meer constant gebleven.

Zoals in de paragraaf ‘Sectoren’ is aangegeven is per 1 januari 2015 de ‘integrale bekostiging’ voor de zorg ingevoerd. Hierdoor kunnen medisch specialisten die nu zelfstandig ondernemer zijn, niet langer de factuur via het ziekenhuis bij de zorgverzekeraar declareren. Het ziekenhuis stuurt namelijk één rekening naar de zorgverzekeraar voor alle kosten, inclusief het loon van de medisch specialist. De vrijgevestigde medisch specialist moet dan met het ziekenhuis in onderhandeling over het loon.⁶ Door zich te vestigen in een coöperatie kunnen ze een aandeel beheren in het ziekenhuis en worden de specialisten mede-eigenaar van het ziekenhuis waardoor het de relatie tussen ziekenhuis en medisch specialist vergemakkelijkt. Een voorbeeld van een dergelijke coöperatie is de Coöperatie Medische Specialisten Rijnland Ziekenhuis UA in Leiderdorp.

Dit verklaart gedeeltelijk de toename van het aantal coöperaties in de laatste jaren. Ook het aantal initiatieven voor onder andere thuiszorg, de zogenaamde zorgcoöperaties, namen in de laatste jaren toe. Een voorbeeld hiervan is Wijzelf Zorgcoöperatie Zoetermeer. De overheid verwacht dat de zorg meer zelfstandig wordt, waardoor sommige inwoners van hun gemeente geen of onvoldoende ondersteuning krijgen in zorg en huishoudelijke hulp. Deze coöperatie vormt een platform voor hulpbehoevende leden en voor zorgaanbieders, die altijd particulieren of zzp’ers zijn.

Grafiek 3: Aantal coöperaties in de Gezondheidszorg per jaar

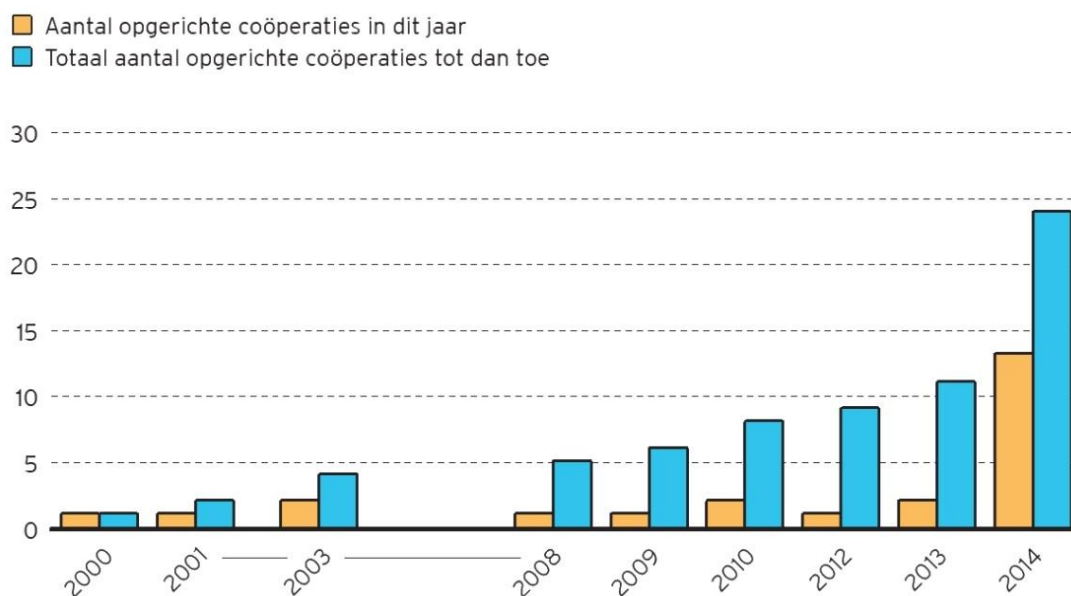
⁶ <https://www.vvaa.nl/voor-leden/zorgdebat/debatten/integrale-bekostiging-medisch-specialisten>

Trends – Gebiedscoöperatie

Uit onderstaande grafiek blijkt dat er een sterke stijging is in de oprichting van gebiedscoöperaties in het jaar 2014. In de periode 1985-2013 is er constante toename te zien; slechts een minimale stijging. De stijging neemt met 1 à 2 coöperaties per jaar toe in de periode 2000-2014. In de periode 1985-1999 zijn er slechts 2 gebiedscoöperaties opgericht, gebaseerd op de gegevens van de Kamer van Koophandel op 1 februari 2016. Het is mogelijk dat meerdere coöperaties zijn opgericht in deze periodes, maar dat ze in de tussentijd zijn opgeheven en uitgeschreven uit het Handelsregister. Deze zijn niet meegenomen in de onderstaande data.

In dit onderzoek is een brede definitie gehanteerd van een gebiedscoöperatie. In het algemeen staat een gebiedscoöperatie voor de ontwikkeling van landelijke gebieden. De coöperatie stimuleert de gebiedsontwikkeling in een specifiek landelijk gebied en coördineert de leden in het proces. Een voorbeeld is de Gebiedscoöperatie Rijn Vecht & Venen UA. De coöperatie beheert de agrarische natuur, het landschap en het water in grofweg de gemeenten Woerden, Stichtse Vecht, het westelijke buitengebied van de gemeente Utrecht, en drie polders van de gemeente Nieuwkoop in Zuid-Holland.⁷ Doordat het stelsel voor agrarisch natuurbeheer is veranderd vanaf 1 januari 2016 nemen regionale collectieven, zoals deze gebiedscoöperatie, het initiatief om het beheer van natuurgebieden zelf te organiseren.

Grafiek 4: Aantal Gebiedscoöperaties per jaar

⁷ <http://rijnvechtenvenen.nl/>

Epiloog

In het Handelsregister van de Kamer van Koophandel zijn 7.969 coöperaties geregistreerd die zijn geverifieerd en verwerkt in de database van NCR. Van deze 7.969 coöperaties bleken slechts 2.531 coöperaties actief te zijn, naar de gehanteerde definitie. Dit is 32%, ongeveer 1/3, aan actieve coöperaties in Nederland met echte leden. 68% van het totaal geregistreerde coöperaties is non-actief. De actieve coöperaties zijn functionerend in verschillende sectoren in Nederland. De resultaten op basis van de database waren een nulmeting op 1 februari 2016. De rubricering is gemaakt om het mogelijk te maken voor NCR om met dezelfde maatstaven de database te kunnen bijhouden en de verandering in de Nederlandse coöperatieve sector in kaart te brengen. Zo wordt een inzicht verschaft in de groei of daling van het aantal coöperaties in de aankomende jaren.

Er was nog niet eerder een compleet overzicht gemaakt van de Nederlandse coöperatieve sector. De media waren dan ook zeer geïnteresseerd in de resultaten die zouden worden gepresenteerd door NCR op 17 juni 2016, de datum van uitgave van het blad *Coöperatie* waar het artikel met de resultaten werd gepresenteerd (zie Appendix 1). Enkele media die een item of artikel hebben gepubliceerd op basis van het onderzoek waren de volgende: Nieuwsuur heeft op 16 juni 2016 een item uitgezonden waar de totale aantallen en sectoren werden gepresenteerd en twee voorbeelden van coöperaties werden uitgelicht. De NOS heeft dit item in het artikel ‘aantal coöperaties in Nederland explosief gestegen’ uitgewerkt; dit artikel is toegevoegd in Appendix 2. NCR heeft ook op 16 juni een nieuwsbericht over de publicatie online gezet. Tevens hebben Het Financieele Dagblad en de Volkskrant een artikel geschreven op basis van de resultaten van het onderzoek. Het artikel van de Volkskrant is bijgevoegd in Appendix 3. Als laatste hebben Utrecht Nieuws en Universiteit Utrecht aandacht geschonken aan de publicatie, dit ook in relatie tot het symposium ‘Cooperation in the Field’ van 23 juni 2016 waar de resultaten zijn gepresenteerd (zie Appendix 4 & 5).

De coöperatie als ondernemingsvorm is tegenwoordig sterk in opkomst. Ook zelfstandige professionals zoeken samenwerking in coöperatief verband. Door het Nederlands coöperatief landschap de aankomende jaren in kaart te blijven brengen, kan worden aangetoond of de coöperatie als initiatief binnen de veranderende economie en samenleving in populariteit en waarde is gegroeid.

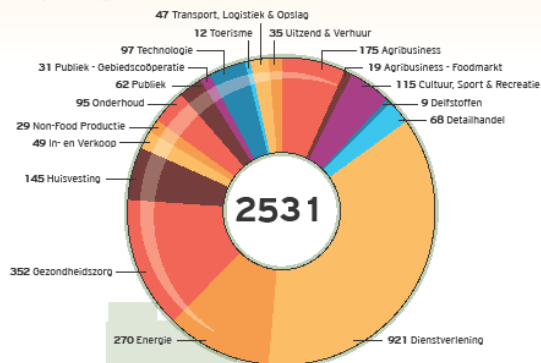
Appendix 1 – Artikel Coöperatie NCR

COÖPERATIES IN NEDERLAND, 2016

In Nederland verandert het coöperatieve landschap sterk. Aan de hand van een overzicht van de Kamer van Koophandel heeft NCR de coöperaties in Nederland in kaart gebracht. In het Handelsregister slaan 7.969 coöperaties en onderling ingeschreven per 1 februari 2016. Het overgrote deel van deze coöperaties (68%) is niet 'actief'. Onder 'actief' wordt hier de zichtbaarheid van de coöperatie verstaan. Wanneer coöperaties niet zichtbaar waren, duidt dit op geen of beperkte economische activiteiten. Voorbeelden hiervan zijn bepaalde VVE's en enkele onderling. Zodane zijn dergelijke coöperaties als 'niet actief' verwerkt in de data. Dat geldt ook voor financiële holdings en buitenlandse bedrijven die ingeschreven staan in Nederland om fiscale redenen. Uiteindelijk resteren er 2.531 (32%) actieve coöperaties in Nederland.

Door: Merel Hoveling* en Carmen Heukers | Infographic: Ymkje Pas

Aantal coöperaties per sector

Toelichting op sectoren

- Agribusiness** behelst zowel landbouwcoöperaties van boeren en tuinders, als agrarisch natuurbeheer. Een voorbeeld is de Organic Oostmak Coöperatie, een samenwerkingsverband van biologische grethouders uit België, Duitsland en Nederland voor biologische producten.
- De **Foodmarkt**, subcategorie van Agribusiness, is een relatief nieuwe sector die sinds 2013 steeds populairder wordt. De sector omvat catering en biologische markten, zoals het coöperatief Samenwerkingsverband De Wereld van Simak vestigingen in de Markthalen in Rotterdam, waar mensen in aanraking komen met de internationale keuken.
- In **Cultuur, Sport & Recreatie** zijn coöperaties actief in de vrijetijdsector. Hierbij kan gedacht worden aan theatergroepen, jachthavens en waterparken. Een voorbeeld is Lemmer Yachting, een jachthaven waar leden met hun boten terecht kunnen voor onderhoud en winterstalling.
- Toerisme** bieden de coöperaties toeristen onder andere zeldzame of tuituk-vernieuwen aan. Reizureaurs hebben zich tevens verenigd in deze rechtsvorm, zoals in de Coöperatie Zelfstandige Reizureaurs Nederland.

* Merel Hoveling is stagiaire bij NCR in het project Coöperaties in Nederland en master student Politiek en Maatschappij in Historisch Perspectief aan de Universiteit Utrecht.

Coöperaties in de sector **Delfstoffen** houden zich bezig met de winning van gas, olie of organische stoffen. Coöperatie AVIA Nederland, gevestigd in Soest, is gericht op de levering van olie en de arzet van brandstoffen naar tankstations.

De **Detailhandel** omvat onder meer kledingwinkels en supermarkten waar producten worden verkocht aan de consument. Primair is een voorbeeld van een coöperatieve winkel voor producten in de tabaks- en gemaksbranche.

Binnen de sector **Dienstverlening** valt een breed scala aan coöperatieve initiatieven. Denk aan adviseurs, advocaten, kredietunies, ontwikkelings-samenwerking en uitvaartverzorging. Tevens vallen onderling binnen deze sector, zoals de Onderlinge Assurantie Waarborg Maatschappij te Haarlem die verzekeringen aanboden voor particulieren en/of zakelijke klanten.

Een groeiend aantal coöperaties is actief in de sector **Energie**. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om de opwekking van duurzame zonne- en windenergie. De Coöperatieve Windenergie Vereniging Zeeuwind produceert windenergie in de provincie Zeeland en draagt hiernaar bij aan een betere leefwereld.

Een andere groeiende coöperatieve sector is de **Gezondheidszorg**. Huissartsen, fysiotherapeuten en medisch specialisten verenigen zich in coöperaties, zoals de specialisten in het Medisch Specialist Coöperatief RDOO van het Reinier de Graaf Ziekenhuis in Delft. Deze constructie is er voor medisch specialisten die niet in dienst zijn van een ziekenhuis.

Huivering betreft coöperaties waarin de bewoners van een flat of woonwijk verenigd zijn of ondernemers op een bedrijventerrein. Deze vorm wordt tevens toegepast bij bungalowparken, zoals Coöperatie de Spranckelaer, waar de eigenaren van de bungalows zich verenigd hebben.

De coöperaties in de sector **In- en Verkoop** kopen of verkopen goederen of diensten voor en/of namens de leden. Dit zijn vooral groothandel en inkoopcombinaties voor drank- en voedingsproducten, zoals de Coöperatieve Inkoopcombinatie Drinkoos.

Non-Food Productie omvat onder andere producenten van verf en verzorgingsproducten en bedrijven gespecialiseerd in afvalverwerking. De coöperatieve vereniging Midwaste Milieu in Delft richt zich op afvalverwerking en -management.

Installateurs, bouwbedrijven en schilders werken coöperatief samen in de sector **Onderhoud**. Een voorbeeld uit deze sector is Coöperatie A.A.S., een coöperatie van auto schadeherstelbedrijven.

In de **Publieke sector** zijn overheids- en onderwijsinstellingen betrokken of lid van de coöperatie. In het onderwijs kunnen zowel docenten als scholen lid zijn van deze coöperaties. De Coöperatie SDV Heerenveen is een samenwerkingsverband van scholen in het voortgezet onderwijs in de regio Friesland.

De sector **Gebiedscoöperatie**, ondergebracht in Publiek, beheert gebiedscoöperaties in Nederland. In het onderwijs coöperatie is hier niet beperkt tot landelijke gebieden, maar omvat tevens recreatieve en publieke gebieden. De coöperatieve vereniging Veluwe Bosgroepen zet zich in voor het beheer van bos en natuur.

De coöperaties in **Technologie** richten zich op alle aspecten van de branche: van glasvezel, naar web portals en de ontwikkeling van software. De Coöperatie SURF is een ICT-samenwerkingsorganisatie voor het onderwijs en onderzoek.

In de sector **Transport, Logistiek & Ooslag** vallen coöperaties die schepen, vrachtwagens en ooslagplaatsen in bezit hebben, zoals de Nederlandse Particuliere Rijnvaart-Centrale Coöperatie (NPRC). Niet alleen goederenvervoer, ook het vervoer van personen via taxi of vliegtuig valt binnen deze categorie.

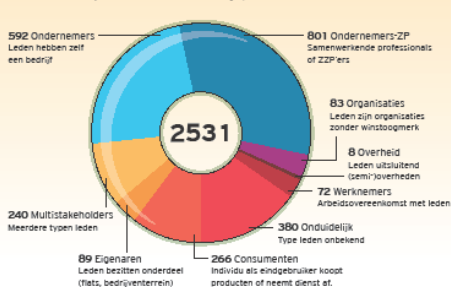

Uitzendbureaus en machineverhuurders zijn coöperaties gerubriceerd in de sector **Uitzend & Verhuur**. Een voorbeeld hiervan is AB Midden Nederland, een personeelsorganisatie voor diverse sectoren.

Bron: Nationale Coöperatieve Raad, *Coöperatie 627* (juni) 14-17.

Aantal coöperaties per type lid

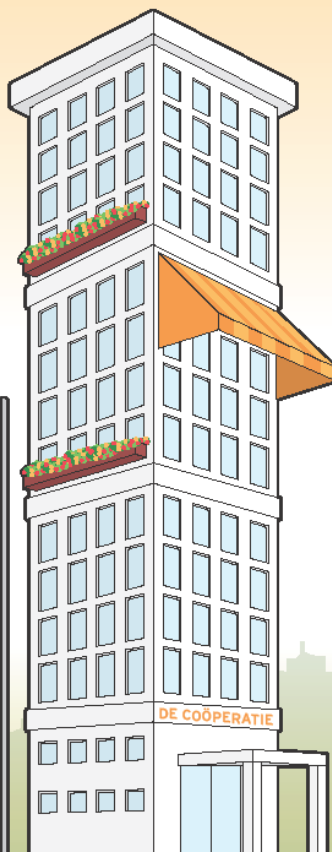
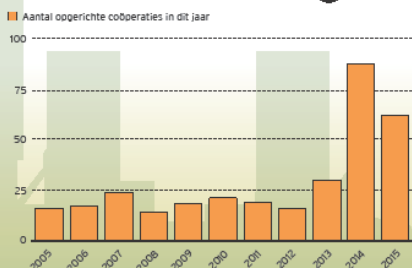
De meeste leden zijn ondernemers of zelfstandige professionals.

Trends - Coöperaties in de Gezondheidszorg

Uit de data blijkt dat er een sterke stijging is in de jaren 2014 en 2015 in de oprichting van coöperaties in de Gezondheidszorg. Per 1 januari 2015 werd de zogenaamde 'integrale bekostiging' voor de zorg ingevoerd. De zorgverleners moesten zich hierdoor anders organiseren. Dit is een deel van de verklaring voor de toename van het aantal coöperaties in de Gezondheidszorg de laatste jaren; ook het aantal zorgcoöperaties neemt toe. Dit zijn coöperaties o.a. in de thuiszorg.

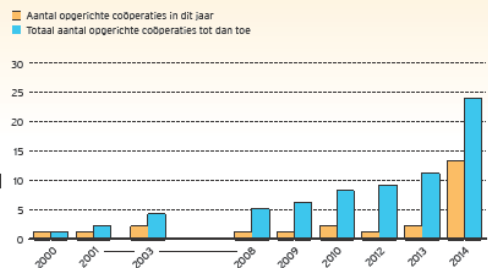
Uit de data blijkt dat tot en met 2013 het jaarlijks opgerichte aantal coöperaties min of meer constant is. In 2014 en 2015 is een grote stijging te zien in dit aantal. Per 1 februari 2016 zijn er in totaal 320 coöperaties in de Gezondheidszorg. Hieronder volgen de data over de inschrijvingen per jaar:

Trends - Gebiedscoöperatie

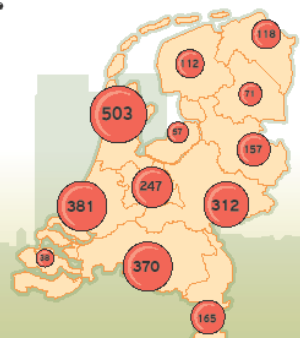
In het algemeen staat een gebiedscoöperatie voor de ontwikkeling van landelijke gebieden. De coöperatie stimuleert de gebiedsontwikkeling in een specifiek landelijk gebied en coördineert de leden in het proces. Een voorbeeld is de multistakeholder Gebiedscoöperatie Ogen die actief is in de Oeiderse vallei, Utrechtse Heuvelrug en de Kromme Rijnstreek. In dit onderzoek is het begrip gebiedscoöperatie niet beperkt tot landelijke gebieden. Hierbij kan ook gedacht worden aan de verbetering van bijvoorbeeld de leefomgeving bij een station, zoals in het geval van Coöperatie Stationspark Deurne.

Uit de data blijkt dat er een sterke stijging is in de oprichting van gebiedscoöperaties in het jaar 2014. In de periode 1985-2013 blijft de stijging constant, maar minimaal. Vóór 2014 worden er slechts 1 a 2 coöperaties per jaar opgericht en over de periode 1985-1999 slechts 2 gebiedscoöperaties in totaal. Hieronder volgen de data over de inschrijvingen per jaar en de totalen over de gehele periode:

Aantal coöperaties per provincie

- Opvallende zaken:**
  - In Groningen, Friesland en Drenthe zijn veel coöperaties actief op het gebied van Cultuur, Sport & Recreatie.
  - In Noord- en Zuid-Holland en Utrecht is de helft van de coöperaties actief in de sector Dienstverlening.
  - In Flevoland, Overijssel en Gelderland zijn Gezondheidszorg en Dienstverlening de grootste sectoren.
  - In Noord-Brabant zijn de meeste coöperaties actief in de sectoren Energie en Agribusiness. In de laatste periode sector hebben voornamelijk veehouders en telers van landbouwproducten zich verenigd in coöperaties.
  - In Limburg zijn de coöperaties evenredig over de sectoren verdeeld.
  - Zeeland is de regio met de minste actieve coöperaties, evenredig verdeeld over de sectoren.

Bron: Kamer van Koophandel, bewerkt en aangevuld door NCR

Appendix 2 – Artikel NOS

NOS/Nieuwsuur:

Aantal coöperaties in Nederland explosief gestegen

DO 16 JUNI, 17:37

Het aantal coöperaties in Nederland groeit snel. Er zijn al meer dan 2500 coöperaties in Nederland. Dat zijn er achthonderd meer dan twee jaar geleden, zo maakte de Nationale Coöperatieve Raad vandaag bekend. Door de crisis en terugtrekkende overheid regelen mensen het steeds vaker zelf.

Een coöperatie is een onderneming die wordt bestuurd door leden die zelf mogen beslissen en gebruik mogen maken van de onderneming.

De flinke toename komt volgens onderzoeker Tine de Moor doordat de overheid zich steeds verder terugtrekt en het voor de markt ook niet interessant is om een bepaalde dienst aan te bieden.

"Een coöperatie ontstaat nu vaak uit armoede aan opties. De markt en overheid schieten tekort, of bieden het niet aan. Waardoor burgers denken het zelf beter en goedkoper te kunnen, en besluiten het ook zelf te gaan doen."

Een voorbeeld is de arbeidsongeschiktheidsverzekering voor zzp'ers. "Het is er wel, maar vaak duur of moeilijk om via bedrijven aan te komen. Dus zzp'ers besluiten daarom om zelf fondsen op te richten."

Wij zagen dat dorpscafés in omliggende dorpen werden omgebouwd tot wok-restaurants.

Roel Hesselmans

Coöperaties zijn in alle sectoren te vinden. Zo hebben in het Brabantse Esbeek zeshonderd dorpsbewoners zich verenigd in een coöperatie en het dorpscafé Schuttershof gekocht.

"Ons café dreigde te verdwijnen en in omliggende dorpen zagen wij dat cafeetjes werden omgebouwd tot wok-restaurants. Wij vonden voor de leefbaarheid in Esbeek dat we het moesten behouden", zegt penningmeester Roel Hesselmans.

Van de 1200 inwoners in het dorp zijn er 600 lid van de coöperatie. "Er zijn aandelen tussen de 100 en 5000 euro. En ieder jaar hebben we een feestje voor de certificaathouders."

Leegstaande kerk

Naast het café heeft de coöperatie ook 25 starterswoningen gerealiseerd in het dorp, en is het nu bezig om een leegstaande kerk te kopen. "De kerk willen we ombouwen tot lagere school", vertelt Piet Verhoeven.

"Als wij niets doen zal de gemeente wel een keer initiatief nemen, maar misschien is het dan te laat. Door dit samen te organiseren spelen we sneller op zaken in. En door meer zelf te doen, kunnen dingen goedkoper en simpeler."

Bron: NOS, <http://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2111538-aantal-cooperaties-in-nederland-explosief-gestegen.html> (geraadpleegd 17 juni 2016).

De betrokken burger regelt z'n zaken zelf

Sterke stijging van coöperaties

Rond de vorige eeuwwisseling verenigden boeren en buitenlui zich in coöperaties om elkanders lasten te dragen. Nu blijkt die oude rechtsvorm hypermodern.

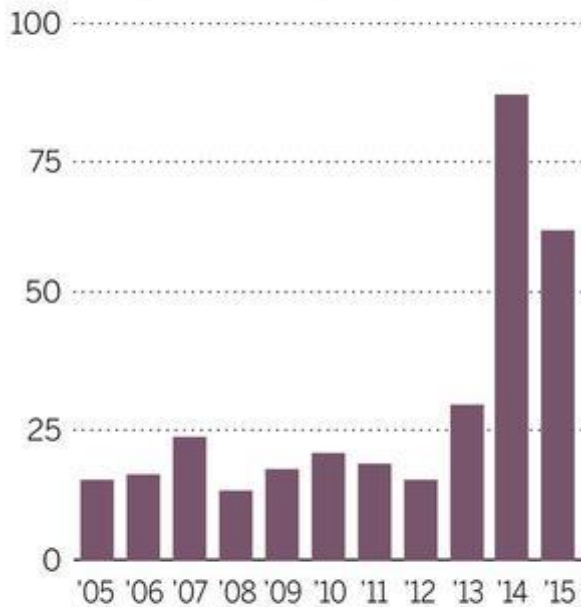
Door: Marc van den Eerenbeemt en Robert Van Der Noordaa 25 juni 2016, 02:00

De moderne burger heeft de coöperatie ontdekt. Het aantal coöperaties van onder meer samenwerkende particulieren in de zorg en het gebiedsbeheer is de afgelopen jaren sterk gestegen, blijkt uit onderzoek van de Nationale Coöperatieve Raad (NCR).

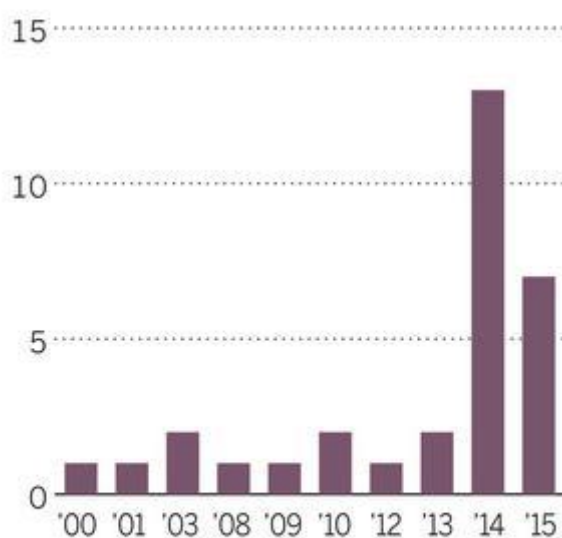
In coöperaties verenigen burgers zich bijvoorbeeld om zorg in de eigen wijk, het opknappen van de buurt of het runnen van een buurtwinkel in eigen hand te nemen. In de zorg zijn de laatste twee jaar circa 75 nieuwe coöperaties opgericht. Eerder waren dat er tussen de 10 en 25 per jaar.

Coöperaties

Aantal opgerichte zorgcoöperaties

Aantal opgerichte gebiedscoöperaties

250616 © de Volkskrant. Bron: KvK, NCR

Nederland telt nu 2.531 actieve coöperaties, blijkt uit het NCR-onderzoek, dat onlangs werd gepubliceerd. Daarvan zijn er 800 gesticht in 2013 of later. In totaal telt Nederland 7.969 coöperaties. Het grootste deel daarvan, 68 procent, ontplooit geen of weinig economische activiteiten. Dat betreft onder andere fiscaal gedreven coöperaties, financiële holdings van buitenlandse bedrijven die in Nederland staan ingeschreven vanwege belastingvoordelen.

De NCR schrijft de populariteit van de coöperatie in de zorg onder meer toe aan de introductie van de zogenoemde integrale bekostiging in de zorg. Daarbij wordt zorg gezamenlijk ingekocht bij een aanbieder. Dat kan aantrekkelijk zijn voor burgers die zorgverlening in hun buurt zien wegvallen. Maar ook voor bijvoorbeeld fysiotherapeuten of medisch specialisten, die in de coöperatie een alternatief vinden voor zelfstandig ondernemerschap of loondienst.

In het gebiedsbeheer - waarbij leden zich verenigen voor verbetering van platteland of stad - werden in 2014 bijna vijftien coöperaties opgericht. Eerder waren dat er maar een of twee per jaar. Van deze clubs zijn behalve burgers niet zelden ook bedrijven en overheden lid.

De vernieuwing vindt vooral plaats op terreinen waarvan de overheid zich terugtrekt

NCR-voorzitter Arjen van Nuland

NCR-voorzitter Arjen van Nuland spreekt van een 'nieuwe golf' in coöperaties. 'Je ziet maatschappelijke ontwikkelingen terug in een nieuwe generatie coöperaties. De vernieuwing vindt vooral plaats op terreinen waarvan de overheid zich terugtrekt. In de thuiszorg zie je veel nieuwkomers, maar ook voor de aanleg van glasvezelverbindingen in landelijk gebied.'

De coöperatie was vroeger vooral populair onder verzekeringsmaatschappijen en boeren. In onderlinge waarborgmaatschappijen werden risico's afgedekt. Boeren ontdekten dat samenwerking grote gezamenlijke investeringen mogelijk maakten. Melkveehouders bijvoorbeeld maakten van hun melk kaas in een gezamenlijke, coöperatieve kaasfabriek. De Rabobank en zuivelbedrijf Friesland Campina zijn nog steeds coöperaties. Maar ook verzekeraar TVM, winkelketen Primera en verzekeraar Achmea kozen voor deze rechtsvorm.

Ook de energiesector telt een groeiend aantal coöperaties. De investeringen voor het oogsten van zonne- of windenergie worden dan samen gedragen. Ook zzp'ers zien voordelen. Ze brengen bijvoorbeeld een gezamenlijk secretariaat of gemeenschappelijke boekhouding onder in een coöperatie. Of stichten een 'broodfonds', waarin ze samen het risico op arbeidsongeschiktheid dragen.

[Bij het station van Deurne zijn onder meer drinkwaterpunten aangelegd.](#) © Marcel van den Bergh / de Volkskrant

De dienstverlening, van ontwikkelingssamenwerking tot uitvaartzorg, telt het grootste aantal actieve coöperaties. De gezondheidszorg staat op de tweede plaats, met 352 van deze verenigingen. Daarna volgen energie (270), agribusiness ((175) en huisvesting (145). Samenwerkende professionals, zoals zzp'ers, vormen de grootste groep onder de oprichters. Zij stichtten 801 van de actieve coöperaties. Samenwerkende ondernemers zijn met 592 coöperaties goede tweede.

De coöperatie geldt als een tamelijke makkelijke rechtsvorm voor economische samenwerking. Er zijn geen aandeelhouders, maar leden. En de aansprakelijkheid van de leden van de vereniging kan makkelijk worden uitgesloten. Zo kan bij de oprichting van een coöperatieve buurtwinkel persoonlijke aansprakelijkheid van de leden voor mogelijke verliezen worden voorkomen. In bijvoorbeeld een vennootschap onder firma (vof) geldt die aansprakelijkheid wel. Verder is toetreding tot een coöperatie eenvoudig, terwijl voor bijvoorbeeld een bv notariële overdracht van aandelen nodig is. Eventuele winst wordt verdeeld onder de leden.

Circa tien jaar geleden werd de coöperatie ook ontdekt voor fiscale doeleinden. Buitenlandse deelnemers aan een coöperatie hoeven namelijk geen belasting te betalen op behaalde winst. Die deelnemers zijn niet zelden vennootschappen in belastingparadijzen als de Britse Maagdeneilanden. Anders dan bij een beursgenoteerd bedrijf is de informatieplicht van een coöperatie bovendien beperkt.

Gebiedscoöperatie

Stationspark Deurne (sinds 2014)

Nu de bomen zijn geplant en de vijver er ligt, is er nog één wens: een locomotief voor het station

Het troosteloze stationsgebied van Deurne was inwoner Michel Lintermans een doorn in het oog. Daarom bracht hij twee jaar geleden lokale ondernemers en bewoners bij elkaar om onder meer het kale plein naast het station op te knappen. Lintermans: 'We hebben vooraf naar diverse rechtsvormen gekeken voor deze samenwerking, waaronder een stichting. Uiteindelijk leek een coöperatie ons de beste keus. In een coöperatie worden besluiten door alle leden gezamenlijk genomen en dat bevordert de onderlinge betrokkenheid. Op dit moment heeft de coöperatie vijftig leden. We werken nauw samen met ProRail, NS en de gemeente.'

In twee jaar heeft de coöperatie veel bereikt. Met hulp van de gemeente zijn er bomen geplant, is er een vijver aangelegd en zijn plantenbakken en bankjes op het plein geplaatst. Ook op andere plekken in het stationsgebied kwam er meer groen. Bouwvallige panden aan het plein zijn afgebroken. De omgeving is verfraaid met kunstwerken, zoals een glazen plaat met daarop de tekst van een lied van Wim Sonneveld. Lintermans heeft nog één wens: dat er een locomotief of treinstel als monument nabij het station geplaatst wordt. Op verzoek van de NS en de gemeente helpt hij nu ook met het opstarten van twee soortgelijke initiatieven voor het opknappen van stationspleinen in twee andere dorpen.

Zorgcoöperatie

Austerlitz Zorgt (sinds 2013)

Dankzij vrijwilligers en lokale professionals kunnen ouderen in Austerlitz zo lang mogelijk thuis blijven wonen

In 2007 gaf de provincie Utrecht opdracht voor een onderzoek naar de leefbaarheid in het dorp Austerlitz. De conclusie luidde dat er meer voorzieningen moesten komen, zoals een school en woningen die speciaal geschikt waren gemaakt voor ouderen. De onderzoekers stelden ook dat het inwonertal moest groeien tot boven de

2.000 om deze voorzieningen rendabel te maken. Die bevolkingsgroei kwam er niet: Austerlitz telt momenteel 1.470 inwoners.

Toch probeerde de gemeente de ontbrekende voorzieningen te realiseren. Maar de uitvoering verliep te langzaam. De school zou eerst in 2015 klaar zijn, maar de geplande oplevering is inmiddels naar 2019 verschoven. Om de zaak vlot te trekken, richtten de inwoners een coöperatie op, met dorpsbewoner Jan Sniijders als voorzitter. 'Wij concludeerden dat er een ander soort organisatie nodig was, die beter en sneller kon werken. In Brabant bestonden al enkele zorgcoöperaties die goed functioneerden. Wij hebben toen besloten ook een coöperatie op te richten omdat deze rechtsvorm zeer geschikt is om een sterke band met de bevolking te behouden. Inwoners kunnen heel makkelijk lid worden en betrokken worden bij de organisatie.'

Het draagvlak van de zorgcoöperatie in Austerlitz is groot: 40 procent van de volwassen inwoners is lid. Marianne Veenema is de spil van de coöperatie. Zij verzorgt de coördinatie van de 65 vrijwilligers die voor de organisatie werken. 'Onze coöperatie helpt bewoners met alle vragen op het gebied van zorg', vertelt Veenema. 'Vrijwilligers en lokale professionals verrichten de diensten waaraan behoefte is. De hulp die we bieden is zeer divers, van een klusje in de tuin tot het helpen met een aanvraag voor huishulp of een taxirit. In de nabije toekomst willen we zorgwoningen gaan bouwen, want die zijn er niet in Austerlitz.' Een woningcorporatie betaalt de bouw van een deel van de zorgwoningen. Acht woningen wil de coöperatie zelf beheren, waarbij banken, gemeente, provincie en bewoners zorg dragen voor de financiering.

Bron: De Volkskrant, <http://www.volkskrant.nl/economie/de-betrokken-burger-regelt-z-n-zaken-zelf~a4327302/?hash=d8eca6e5ce4d45a0fbf3486620da541bdb2ab7d7> (geraadpleegd 15 juli 2016).

Coöperaties zijn niet ‘ouderwets’, integendeel

17 juni 2016 17:17

Door [utrecht](#)

Foto: CC0 Public Domain

UTRECHT – Coöperatie, deze ondernemingsvorm roept beelden op van de jaren '50 en '60, iets van vervlogen tijden. Maar is dat ook zo? Nee, opvallend is dat juist in sectoren die sterk in ontwikkeling of beweging zijn vaak gekozen wordt voor de coöperatie. Dat blijkt uit onderzoek dat Merel Hoveling, masterstudent Politics and Society in Historical Perspective, in opdracht van NCR (de Nationale Coöperatieve Raad) heeft verricht naar het coöperatieve landschap in Nederland.

Niet eerder is in beeld gebracht hoe de verdeling over sectoren in Nederland eruit ziet. Hoveling maakte voor dit onderzoek gebruik van het Handelsregister van de Kamer van Koophandel. In Nederland zijn circa 8.000 coöperaties ingeschreven bij de Kamer van Koophandel. Hiervan zijn er circa 2.500 actief. Het overige deel is veelal onvindbaar en/of zeer beperkt economisch actief.

Actief in alle sectoren

De economisch actieve coöperaties zijn verspreid over het gehele economisch veld. Van oudsher zijn coöperaties sterk vertegenwoordigd in de land- en tuinbouw en de verzekeringssector. Nog steeds hebben coöperaties daar een belangrijk marktaandeel (in de land- en tuinbouw circa 70% en in de verzekeringsbranche 53%).

Opvallend is het grote aantal coöperaties in sectoren als energie (270), gezondheidszorg (352) en dienstverlening (921). Dit zijn ook sectoren die sterk in beweging zijn en uit het NCR-onderzoek blijkt dat veel nieuwe initiatieven kiezen voor een coöperatieve vorm. Het grote aantal dienstverlenende coöperaties bestaat voor een belangrijk deel uit coöperaties waarin zelfstandige professionals samenwerken om zodoende gezamenlijk de professionalisering en marktwerking vorm te geven. Naast ondernemers kiezen bijvoorbeeld ook consumenten, werknemers, (semi-)overheden en/of organisaties voor het samenwerken in een coöperatie. Veel initiatieven kiezen voor de coöperatie omdat dit meer is dan alleen een onderneming. Leden voelen onderling een verbondenheid en winst is geen doel maar een middel. Door de coöperatieve samenwerking kunnen doelstellingen gerealiseerd worden die alleen onhaalbaar zijn met daarbij een passende zeggenschapsverhouding.

Publicatie onderzoeksresultaten

NCR zal dit onderzoek periodiek uitvoeren om inzicht te krijgen in de ontwikkeling van het coöperatieve veld. De resultaten van het onderzoek door Merel Hoveling zijn te lezen in het artikel Coöperaties in Nederland, 2016 in de NCR-uitgave Coöperatie van 17 juni 2016.

Bron: Utrecht Nieuws, <http://utrecht.nieuws.nl/onderwijswetenschap/57142/cooperaties-ouderwets-integendeel/> (geraadpleegd 17 juni 2016).

Appendix 5 - Artikel Universiteit Utrecht

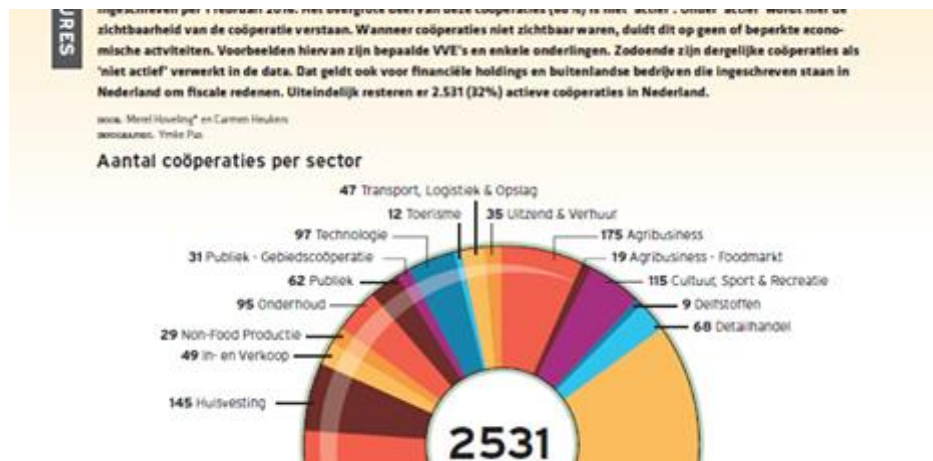
Onderzoek masterstudent Merel Hoveling gepubliceerd

In opdracht van de Nationale Coöperatieve Raad (NCR) heeft masterstudent Politiek en Maatschappij Merel Hoveling onderzoek gedaan naar coöperaties in Nederland. Coöperaties zijn in veel verschillende sectoren actief. Uit het onderzoek van Merel blijkt dat juist in sectoren die sterk in ontwikkeling of beweging zijn vaak gekozen wordt voor de coöperatie.

Een coöperatie is een onderneming die wordt bestuurd en gefinancierd door leden die gebruik maken van de onderneming. Samen hebben ze één duidelijk doel. Er komen allerlei soorten coöperaties voor met verschillende typen leden (ondernemers, consumenten, medewerkers). Niet eerder is in beeld gebracht hoe de verdeling over sectoren in Nederland eruit ziet.

Veel initiatieven kiezen voor de coöperatie omdat dit meer is dan alleen een onderneming. Leden voelen onderling een verbondenheid en winst is geen doel maar een middel. Door de coöperatieve samenwerking kunnen doelstellingen gerealiseerd worden die alleen onhaalbaar zijn, met daarbij een passende zeggenschapsverhouding.

Het onderzoek van Merel is afgelopen vrijdag gepresenteerd in het tijdschrift en op de website van de NCR.

Coöperaties sterk vertegenwoordigd in Nederlandse economie en maatschappij | NCR

In opdracht van NCR is aan de hand van het Handelsregister van de Kamer van Koophandel onderzoek verricht naar het coöperatieve landschap in Nederland....

COOPERATIE.NL

Bron: Geschiedenis Universiteit Utrecht, <http://www.uu.nl/nieuws/cooperaties-sterk-vertegenwoordigd-in-nederlandse-economie-en-maatschappij> (geraadpleegd 18 juni 2016).

Deel 3: Academische Analyse

Eendracht Maakt Macht

*De Implementatie van de ICA-principes door Nederlandse
Coöperaties, 1844-1999*

Naam: Merel Hoveling

Studentnummer: 3758451

Opleiding: Master Politiek en Maatschappij in Historisch Perspectief

Universiteit Utrecht

m.j.e.hoveling@students.uu.nl

Datum: 15 augustus 2016

Begeleiding: Prof. Dr. Tine de Moor

Aantal woorden: 15.267

Inhoudsopgave

Samenvatting	69
Inleiding.....	70
Wetenschappelijk Debat.....	71
Methode en Structuur	72
Hoofdstuk 1 – The Rochdale Society of Equitable Pioneers.....	75
The Rochdale Society.....	75
Oorsprong van de coöperatieve beweging.....	78
Conclusie	79
Hoofdstuk 2 – De ICA-Principes.....	81
Oprichting van de International Co-operative Alliance	81
Ontwikkeling van de ICA-principes.....	83
Conclusie	88
Hoofdstuk 3 – De Nederlandse Coöperatie	90
Debat: Theorie versus Praktijk	90
Opkomst van de coöperatie in Nederland.....	91
Onderlinge Verzekering Maatschappij ‘De Veenhoop’	93
<i>Statuten 1910 en 1936.....</i>	<i>94</i>
<i>Statuten 1950.....</i>	<i>97</i>
<i>Huidige Statuten .....</i>	<i>99</i>
De Achmea Groep	101
<i>Statuten 1991.....</i>	<i>102</i>
<i>Statuten 1999.....</i>	<i>104</i>
Vergelijking en Conclusies.....	105
Conclusie	110
Bibliografie.....	113
Appendices	118
Appendix 1 – Principes 1966	118
Appendix 2 – Principes 1995	119

Samenvatting

De *International Co-operative Alliance* representeert coöperatieve ondernemingen wereldwijd en is verantwoordelijk voor de ontwikkeling van coöperaties. Deze taak wordt uitgevoerd door onder andere de zeven ICA-principes te definiëren en te zorgen dat coöperaties de principes op de juiste wijze interpreteren en implementeren. De wetgeving en waarden verschillen echter sterk per land en het is de vraag of de ICA-principes dezelfde waarde krijgen toegekend in alle landen die lid zijn van de internationale beweging. Deze studie analyseert de ontwikkeling van de principes in de twintigste eeuw en de implementatie van de principes door Nederlandse coöperaties. De principes die als basis dienen voor de coöperatie zijn driemaal aangepast in de voorgaande eeuw, maar de coöperatie als concept kent zijn wortels verder terug in de tijd. Hoe hebben Nederlandse coöperaties de principes geïmplementeerd en geïnterpreteerd vanaf de ontwikkeling van de ICA-principes in 1844? Deze studie zoekt een antwoord op de vraag of Nederlandse coöperaties de theoretische idealen van de ICA hebben nageleefd in de praktijk. Op basis van een analyse van de statuten van de twee oudste, nog bestaande coöperaties van Nederland, Onderlinge Verzekering Maatschappij 'de Veenhoop' (1795) en de Achmea Groep (1811), wordt bepaald of en hoe de principes zijn geïmplementeerd en geïnterpreteerd. Voorafgaand aan de analyse wordt de ontwikkeling van de principes en de redenen voor de aanpassing in de twintigste eeuw bekeken. Uit de analyse blijkt dat enkele specifieke principes altijd aanwezig zijn in de statuten, terwijl anderen sporadisch worden genoteerd. Daarnaast blijkt uit de literatuur dat enkele principes wel worden nageleefd in de praktijk, maar niet genoteerd staan in de statuten. Geconcludeerd kan worden dat Nederlandse coöperaties in de financiële sector de principes slechts gedeeltelijk naleven.

Inleiding

In 2012, *the International Year of Co-operatives*, vroegen de Verenigde Naties aandacht voor de belangrijke betekenis van de coöperatie. De rol van coöperatieve ondernemingen in de stimulering van economische levensvatbaarheid en maatschappelijke verantwoordelijkheid werd door de Verenigde Naties in dit jaar onderstreept. Coöperaties hadden volgens de Verenigde Naties waardevolle bijdragen geleverd aan armoedebestrijding, het scheppen van werkgelegenheid en sociale integratie.⁸ Tevens werd er aandacht besteed aan de sterktes van het coöperatieve model als methode voor handel en voor het bevorderen van sociaal-economische ontwikkelingen. Het thema van 2012 was *Cooperative Enterprises Build a Better World* met het doel om de groei van coöperaties in de wereld aan te moedigen. Individuen, gemeenschappen en overheden in de hele wereld werden bewust gemaakt van de mogelijkheden die coöperaties bieden om economische en sociale doelen te bereiken.⁹

De *International Co-operative Alliance* (ICA), de organisatie die coöperaties wereldwijd representeert, definieert een coöperatie als volgt: ‘A co-operative is an autonomous association of persons united voluntarily to meet their common economic, social, and cultural needs and aspirations through a jointly owned and democratically-controlled enterprise.’¹⁰ In andere woorden, coöperaties zijn onafhankelijk van overheden en worden gekenmerkt door gemeenschappelijke karakteristieken waarmee coöperaties zich onderscheiden van andere bedrijfsorganisaties.¹¹ Ten grondslag aan de coöperatieve onderneming ligt de filosofie dat door middel van gezamenlijke inspanning en gedeeld eigenbelang, meerdere personen doelstellingen kunnen bereiken die individueel niet haalbaar waren geweest. Deze personen, oftewel de leden, vormen de coöperatie. Binnen de filosofie wordt aangenomen dat ongeacht of de leden klant, medewerker of inwoner zijn, iedereen een gelijke stem heeft in wat de coöperatie doet en in de verdeling van de winst. De coöperatie wordt niet gedreven door winst, maar door waarden die geformuleerd zijn in principes die de basis vormen voor de coöperatieve organisatie. Enkele voorbeelden van deze principes zijn open lidmaatschap en een democratische organisatie.¹²

Naast de taken om informatie te verschaffen en internationale handel te stimuleren, is een taak van de *International Co-operative Alliance* om de principes te definiëren en te

---

⁸ United Nations, ‘International Year of Cooperatives 2012’, <http://social.un.org/coopsyear/index.html> (geraadpleegd 29 mei 2016).

⁹ United Nations, ‘About the International Year of Cooperatives’, <http://social.un.org/coopsyear/about-iyco.html> (geraadpleegd 29 mei 2016).

¹⁰ International Co-operative Alliance, ‘What is a co-operative?’, <http://ica.coop/en/what-co-operative> (geraadpleegd op 10 februari 2016).

¹¹ Institutions for Collective Action, ‘Types – Co-operatives’, http://www.collective-action.info/TYP_COO_Main (geraadpleegd op 20 april 2016).

¹² J.R. Dunn, ‘Basic Cooperative Principles and Their Relationship to Selected Practices’, *Journal of Cooperatives* 3 (1988) 83-93, 83.

verdedigen.¹³ De principes zijn op dit moment als volgt geformuleerd: ‘Voluntary and open membership, democratic member control, member economic participation, autonomy and independence, co-operation among co-operatives, concern for community, and education, training and information.’¹⁴ Deze principes zijn gebaseerd op de grondbeginselen vastgesteld in 1844 door de oprichters van de eerste moderne coöperatie in Groot-Brittannië: *The Rochdale Society of Equitable Pioneers*. Volgens de ICA vormen de principes de basis voor coöperaties en een succesvol coöperatief model. Waarden en fiscale- en juridische bepalingen kunnen echter sterk verschillen per land waardoor de principes verschillend kunnen worden geïnterpreteerd en geïmplementeerd. Om te onderzoeken of de theorie van de principes overeenkomt met de praktijk en of coöperaties verschillen in de implementatie wordt de volgende hoofdvraag beantwoord: Hoe hebben Nederlandse coöperaties de ICA-principes geïmplementeerd en geïnterpreteerd vanaf de ontwikkeling van de principes in 1844?

Wetenschappelijk debat

De ICA-principes worden opgesteld op basis van een praktische consensus onder coöperatoren over de belangrijkste coöperatieve waarden van dat moment.¹⁵ De waarden en principes zijn niet in steen gebeiteld; ze veranderen met de tijd en dienen in overeenstemming te zijn met de coöperatieve mentaliteit van dat moment. Afgezien van de plaats van de principes in de tijd, worden ze beïnvloed door politieke en culturele omstandigheden. Door bovenstaande vraag te beantwoorden aan de hand van casusonderzoek wordt duidelijk of de principes in de praktijk universeel toepasbaar zijn. Dit kan leiden tot nieuwe aanpassingen van de principes en biedt inzicht in de wisselwerking tussen de internationale beweging en nationale coöperaties.

Studies over coöperatief onderzoek richten zich voornamelijk op ledendifferentiatie en de rol van de coöperatie in de economische ontwikkeling van landen of specifieke sectoren binnen deze landen. Tevens wordt er veel aandacht besteed aan de *Rochdale Society* om de historische ontwikkeling van de coöperatie te schetsen. De principes worden in de literatuur regelmatig genoemd aangezien deze volgens de ICA de basis vormen van de coöperatieve onderneming. In de literatuur is er echter weinig aandacht besteed aan de praktische toepassing van de principes. Daarbij is er geen consensus over de noodzaak van de eigenlijke implementatie¹⁶; zijn de principes fundamenteel als basis voor coöperatieve ondernemingen? In de beleidsvoering van de ICA staan de principes centraal voor coöperatieve ontwikkeling.

---

¹³ International Co-operative Alliance, ‘History of the co-operative Movement’, <http://ica.coop/en/whats-co-op/history-co-operative-movement> (geraadpleegd op 20 april 2016).

¹⁴ International Co-operative Alliance, ‘What is a co-operative?’, <http://ica.coop/en/what-co-operative> (geraadpleegd op 10 februari 2016).

De Engelse terminologie is het meest verbreid en wordt daarom hier gebruikt. Sinds 1895, na oprichting van de ICA, wordt gerefeerd naar de principes als de ICA-principes.

¹⁵ J. Birchall, ‘Co-operative Principles Ten Years On’, *Review of International Co-operation* 98 (2005) 45-63, 46.

¹⁶ Birchall, ‘Co-operative Principles Ten Years On’, 49-50.

James Drury beargumenteert in zijn artikel *An Introduction to the History of Consumers' Coöperation* dat de principes echter niet voldoende zijn als coöperatieve basis.¹⁷ Drury gaat specifiek in op drie principes, maar stelt dat er andere elementen aan de basis liggen van een coöperatie, zoals gemeenschappelijke behoeften. Aan de andere kant kunnen de principes op gespannen voet staan met de doelen van de coöperatieve onderneming. De economen G.F. Ortmann en R.P. King stellen dat specifieke soorten coöperaties die actief zijn in de internationale markt, zoals landbouwcoöperaties, zich niet kunnen veroorloven de ICA-principes in het geheel te internaliseren.¹⁸ Deze coöperatieve ondernemingen volgen meer egocentrische principes om de coöperatie in stand te kunnen houden.¹⁹

Dit onderzoek vult de bestaande literatuur aan door coöperaties te analyseren volgens hun implementatie van de ICA-principes. Het onderzoek richt zich op de vragen of de principes zijn geïmplementeerd en hoe de principes zijn geformuleerd in eigen documenten en vervolgens geïnterpreteerd door bestuurders en leden. Zo wordt onderzocht of de theorie van de principes overeenkomt met de praktijk en of coöperaties verschillen in de wijze van implementatie. De principes zijn sinds hun formulering in 1844 driemaal aangepast en het onderzoek zal aantonen of nationale coöperaties mee veranderd zijn met de inhoudelijke aanpassingen van de ICA.

Methode en Structuur

De implementatie van de ICA-principes door coöperaties zal geanalyseerd worden aan de hand van twee Nederlandse gevalstudies in de financiële sector die systematisch worden getoetst aan de principes, te weten de Onderlinge Verzekering Maatschappij De Veenhoop en de Achmea Groep. Deze twee coöperaties zijn de oudste coöperaties in Nederland, respectievelijk opgericht in 1795 en 1811, en bestonden gedurende de gehele ontwikkeling van de principes. Om een geschikte vergelijking te maken tussen coöperaties dienden ze actief te zijn in dezelfde sector en een gelijkaardige ontwikkeling te hebben doorgemaakt in relatie tot de coöperatieve beweging. Daarbij is er onderling verschil tussen de twee coöperaties. De Veenhoop is tot op heden een kleinschalige coöperatie gebleven, terwijl Achmea zich door fusies ontwikkeld heeft tot een grootschalige coöperatie. Deze schaalvergroting zou invloed gehad kunnen hebben op de implementatie van de principes. Het is belangrijk om te beseffen dat de twee coöperaties niet representatief zijn voor coöperaties in de vele sectoren in Nederland. Coöperaties kunnen zich in alternatieve sectoren anders hebben ontwikkeld en kunnen een andere waarde hebben toegekend aan de ICA-principes. Dit onderzoek presenteert de analyse voor coöperaties in de financiële sector, waarbij gekeken wordt naar de opname van de principes of de aanwezigheid van dezelfde intentie van de principes in de

---

¹⁷ J.C. Drury, 'An Introduction to the History of Consumers' Cooperation' *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 191 (1937) 1-6.

¹⁸ G.F. Ortmann en R.P. King, 'Agricultural Cooperatives I: History, Theory and Problems', *Agrekon* 46 (2007) 18-46, 18-20.

¹⁹ Birchall, 'Co-operative Principles Ten Years On', 49.

beleidsstukken van de gevalstudies. Een uitgangspunt voor nader onderzoek is de implementatie van de principes door coöperaties in andere sectoren.

De beleidsstukken waarnaar gekeken wordt om de coöperaties te toetsen aan de principes zijn de statuten. De statuten vormen de grondregels en bepalingen die ten grondslag liggen aan de organisatie, net zoals de ICA-principes volgens de *International Co-operative Alliance* de grondregels vormen voor coöperaties. Deze stukken bevatten gegevens over de belangrijkste grondregels van Achmea en de Veenhoop, en geven inzicht in de waarde die de coöperaties toekennen aan de implementatie van de principes. Om erachter te komen in hoeverre de statuten zijn mee veranderd met de verandering van de ICA-principes in de twintigste eeuw, worden de statuten uit de periodes na de aanpassing van de principes door de ICA bestudeerd. Dit behelst de statuten uit de periode vlak na 1895, na 1937, na 1966 en na 1995, oftewel de huidige statuten.²⁰ De drie laatstgenoemde jaartallen zijn het moment dat de *International Co-operative Alliance* besloot de Rochdale-principes aan te passen.

De informatie uit de bronnen wordt systematisch geanalyseerd door middel van matrices. Voor zowel Achmea als de Veenhoop zijn matrices gemaakt, waarin per periode is aangegeven of de ICA-principes aanwezig zijn in de statuten of niet. Daarbij wordt tevens gekeken naar de manier waarop de principes zijn geïmplementeerd. Vervolgens vindt er een vergelijkende analyse plaats waarin de matrices vergeleken worden in de verandering van de statuten en wordt er bekeken of schaalvergroting invloed heeft gehad op de implementatie.

In het eerste hoofdstuk worden de principes in de historische context geplaatst door in te gaan op de oorsprong van de principes in de stad Rochdale, Groot-Brittannië. De eerste moderne coöperatie is hier ontstaan ten tijde van de industrialisatie. In de late negentiende eeuw verspreidde de coöperatie naar industrialiserende landen als een methode om extreme condities van armoede tegen te gaan.²¹ In deze context werd de Britse coöperatie opgericht met het voornaamste doel om de leden te voorzien in hun sociale behoeften, zoals huisvesting, werk, voedsel en onderwijs.²²

In hoofdstuk 2 wordt de ontwikkeling van de principes op internationaal niveau onderzocht. Na de verspreiding van het concept van de coöperatie werd in 1895 de overkoepelende organisatie de *International Co-operative Alliance* opgericht. De organisatie representeert internationale coöperaties en stelt dat de principes een solide basis vormen voor coöperaties. In 1895 werden de Rochdale-principes letterlijk overgenomen door de ICA en werd de Rochdale coöperatie als educatief voorbeeld gesteld.²³ In de twintigste eeuw veranderden samenlevingen en hun economie echter sterk en dienden de ICA-principes drie

---

²⁰ International Co-operative Alliance, 'History of the Alliance', <http://ica.coop/en/history-ica> (geraadpleegd op 20 april 2016).

²¹ A. Hoyt, 'Cooperatives in other countries', in: D. Cobia (ed.), *Cooperatives in Agriculture* (New Jersey 1989) 81-97, 81.

²² Ortmann en King, 'Agricultural Cooperatives I: History, Theory and Problems', 22.

²³ J. Birchall, *Co-op: The People's Business* (Manchester 1994) 167-179.

keer aangepast te worden in 1937, 1966 en 1995.²⁴ De periode vanaf de ineenstorting van de New York effectenbeurs in 1929 tot aan het begin van de Tweede Wereldoorlog zorgden voor enorme economische veranderingen in de industrie en handel. De aanpassingen in 1966 en 1995 werden onder andere gemaakt vanwege de opkomst en veranderende positie van coöperaties in ontwikkelingslanden. In dit hoofdstuk wordt geanalyseerd waarom de principes zijn aangepast en hoe ze inhoudelijk zijn veranderd.

Na het schetsen van de ontwikkeling van de principes zal in hoofdstuk 3 de implementatie van de principes systematisch worden getoetst. Alvorens de analyse zal er gekeken worden naar de omstandigheden waarin de Nederlandse coöperatie zich ontwikkeld heeft en welke invloed dit gehad heeft op het waardeoordeel over de principes door Nederlandse coöperaties. Op deze manier wordt er inzicht verschaft in de relatie tussen de internationale coöperatieve beweging en de Nederlandse coöperatie. Vervolgens vindt in hetzelfde hoofdstuk het onderzoek plaats door twee Nederlandse gevalstudies te analyseren op de implementatie van de principes. Tevens worden de twee gevalstudies vergeleken op de wijze van implementeren. Op basis van de analyse zal worden geconcludeerd of de theorie van de principes overeenkomt met de coöperatieve praktijk en of coöperaties verschillen in de implementatie van de principes.

---

²⁴ International Co-operative Alliance, 'History of the Alliance', <http://ica.coop/en/history-ica> (geraadpleegd op 20 april 2016).

Hoofdstuk 1 – The Rochdale Society of Equitable Pioneers

De jaren 40 van de negentiende eeuw staan bekend als de *Hungry Forties*, een decennium van hongersnoden en lijden. De term verwijst niet uitsluitend naar de hongersnoden in Ierland, maar tevens naar de erbarmelijke omstandigheden van de arbeidersklasse in Groot-Brittannië. De crisis werd voornamelijk veroorzaakt door de industrialisatie. De baanbrekende technologieën, zoals de stoommachine en de katoenspinner, resulteerden in hoge winsten en de relatief hoge lonen in Groot-Brittannië creëerden mogelijkheden voor onder andere scholing.²⁵ Slechts rijke ondernemers wisten echter te profiteren van de nieuwe ontwikkelingen. De arbeidersklasse kreeg te maken met een enorme afname in levensstandaarden door toenemende marktprijzen voor voedsel en huisvesting.²⁶ De arbeiders zochten wanhopig naar oplossingen om te ontsnappen aan de erbarmelijke omstandigheden. In deze context vond de coöperatieve beweging zijn historische oorsprong.²⁷

The Rochdale Society

In de negentiende eeuw daalde de levensstandaard onder de Engelse bevolking drastisch doordat de markt faalde om de consument te voorzien in essentiële levensbehoeften. Voedsel en huisvesting werden niet langer aangeboden tegen betaalbare prijzen en redelijke kwaliteit.²⁸ Daarbij werd de markt sterk beïnvloed door de industrialisatie; de concurrentie nam toe en rijke handelaren bepaalden grotendeels de marktwerking. Zo probeerde bijvoorbeeld een groot aantal wevers die handgeweven producten aanleverden zich wanhopig staande te houden tegen fabrieken met mechanisch aangedreven weefgetouwen. Door deze concurrentie met de fabrieken raakten veel zelfstandige wevers buiten bedrijf en ontvingen ze geen inkomsten meer om hun familie te onderhouden. De wevers in dienst bij werkgevers bevonden zich echter niet in een gunstigere situatie. De werkgevers waren afhankelijk geworden van grote handelaren of molen-agenten die een dermate grote marktmacht hadden dat ze de lonen van wevers sterk lieten dalen.²⁹ Deze minimalisering van de inkomsten was het gevolg voor arbeiders die in loondienst waren.

De bovenstaande gevolgen van de industrialisatie waren ook merkbaar in de verschillende economische sectoren van de stad Rochdale, Engeland. De bewoners van Rochdale waren voornamelijk afhankelijk van de textielindustrie, het spinnen en weven van

---

²⁵ R.C. Allen, *The British Industrial Revolution in Global Perspective* (Cambridge 2009) 15-16.

²⁶ C.H. Feinstein, 'Pessimism perpetuated: real wages and the standard of living in Britain during and after the industrial revolution', *Journal of Economic History* 58 (1998) 625-58, 633-642. EN P. H. Lindert en J. G. Williamson, 'English workers' living standards during the industrial revolution: a new look', *Economic History Review* 36 (1983) 1-25.

²⁷ G.D.H. Cole, *A Century of Co-operation* (Manchester 1944) 1-2.

²⁸ Ortmann en King, 'Agricultural Cooperatives I', 20.

²⁹ Birchall, *Co-op: The People's Business*, 34-38.

wol en katoen.³⁰ Door de industrialisatie werd ook de arbeidersklasse in Rochdale gedwongen te zoeken naar mogelijkheden om de leefsituatie te verbeteren. Eén van de oplossingen voor de falende markt, de toenemende concurrentie en de dalende lonen werd geboden door een groep van 28 ambachtslieden uit de textielindustrie, voornamelijk werkend in de katoenmolens van Rochdale. De wevers vormden een collectief om gezamenlijk bloem, haveremout, suiker en boter tegen lage prijzen en goede kwaliteit in te kunnen kopen.³¹ Deze producten werden verkocht tegen lage prijzen in de gezamenlijke winkel. Tevens bood het collectief ondersteuning in huisvesting door een aantal huizen te bouwen voor leden. Hiermee werd de eerste succesvolle consumenten-coöperatie in 1844 opgericht: *The Rochdale Society of Equitable Pioneers*.³²

Deze coöperatieve onderneming stelde arbeiders in staat om hun levensstandaard te verbeteren en stimuleerde hen om eigen initiatief te nemen in de veranderende economie.³³ De coöperatie maakte het mogelijk voor leden om doelen te bereiken die individueel onmogelijk waren geweest. Voorafgaand aan de *Rochdale Society* waren reeds andere coöperatieve verenigingen ontstaan in Engeland. De organisatie onderscheidde zich nauwelijks van de voorafgaande initiatieven³⁴; hoe wist de *Rochdale Society* zich te manifesteren als de eerste succesvolle coöperatie?

Het succes van de *Rochdale Society* kan niet gescheiden worden van de voorgaande coöperatieve pogingen, ondanks dat deze onsuccesvol waren.³⁵ Om zowel interne als externe redenen zijn voorgaande coöperaties onsuccesvol gebleken.³⁶ Om te beginnen hoopten arbeiders op politieke veranderingen in plaats van zich te concentreren op de economische mogelijkheden van de coöperatie die op korte termijn verandering konden brengen. Tevens had de coöperatie geen rechtspositie, waardoor een coöperatie geen eigendom, zoals vastgoed, mocht bezitten en dit recht aan individuen moest overdragen.³⁷ Interne redenen behelsden fraude, handel in krediet en druk van de leden om op korte termijn resultaten of winst te behalen. Een voorbeeld van een onsuccesvolle coöperatie is de *Brighton Society* opgericht in 1828. Deze coöperatie 'entirely failed, owing to its violation of some of the fundamental principles of Co-operation'.³⁸ Sommige leden zouden ongeduldig zijn geworden, vanwege tegenslagen in hun handel, en zouden de Society tot private onderneming hebben willen

---

³⁰ Birchall, *Co-op: The People's Business*, 34.

³¹ Institutions for Collective Action, 'Types – Co-operatives', http://www.collective-action.info/TYP_COO_Main (geraadpleegd op 20 april 2016).

³² Birchall, *Co-op: The People's Business*, 168.

³³ Ortmann en King, 'Agricultural Cooperatives I', 20.

³⁴ W.J.J. van Diepenbeek, *De Coöperatieve Organisatie: Coöperatie als Maatschappelijk en Economisch Verschijnsel* (Delft 1990) 14.

³⁵ J. Reeves, *A Century of Rochdale Co-operation 1844-1944* (London 1944) 27.

³⁶ Birchall, *Co-op: The People's Business*, 30-31.

³⁷ The Co-operative Development Society, 'The Rochdale Pioneers', http://www.cds.coop/coop_movement/new-to-co-ops/the-rochdale-pioneers (geraadpleegd 19 mei 2016).

³⁸ T. Mercer *Co-operation's Prophet. Life and Letters of Dr William King* (Manchester 1947) 29.

maken. Op deze manier zouden de leden hun winst op korte termijn ontvangen.³⁹ Uit bovenstaande redenen blijkt dat de structuur van de vroege coöperaties de ondernemingen onsuccesvol maakte. Leden bleven niet trouw aan de coöperatie, wegens het onvermogen van de coöperatie om de winst van coöperatieve handel onder leden te verdelen.

De *Rochdale Pioniers* wisten de structurele problemen in de coöperatieve handel op te lossen. Ze wilden geen nieuwe regels ontwikkelen, maar probeerden heldere coöperatieve beginselen te formuleren gebaseerd op voorgaande onsuccesvolle pogingen.⁴⁰ De coöperatie had echter geen wettelijk kader in Engeland; de vereniging mocht zelf geen bezit hebben, er was geen wettelijke oplossing voor fraude en het kapitaal was juridisch gezien van niemand. De Society loste dit op door het bepalen van een onbegrensd ledenaantal, door bezit op naam van individuen te plaatsen en door een deel van de winst van de coöperatie als aandeel in de aankopen te distribueren.⁴¹ Pas in 1852 met de invoering van de *Industrial and Provident Societies' Act* kregen coöperatieve verenigingen een wettelijk kader.

Om de organisatie tot een succesvolle coöperatieve onderneming te maken, werd er een aantal kernbeginselen opgesteld. Ondanks dat de *Rochdale Society* zelf een consumenten-coöperatie was vormden de principes de basis voor de ontwikkeling van verscheidene typen coöperaties. Deze principes werden als volgt geformuleerd:

1. *Open membership*

De coöperatie is een vrijwillige organisatie waar toe- en uittreding voor iedereen vrij staat die de verantwoordelijkheden van lidmaatschap wil dragen.

2. *Democratic control*

De coöperatie is een democratische organisatie bestuurd door leden, die actief deelnemen in de beleidsbepalingen en de besluitvorming. Dit gebeurt op basis van hoofdelijk stemrecht, oftewel één man, één stem.

3. *Dividend on purchases*

De coöperatie is een organisatie zonder winstoogmerk. Na de transacties dient de winst te worden teruggegeven aan de leden.

4. *Limited interest on capital*

Ingelegd kapitaal van leden mag minimaal worden uitbetaald om slechts de ontwikkeling van de coöperatie te financieren.

5. *Political and religious neutrality*

De organisatie is neutraal in religie en politiek. De coöperatie vertegenwoordigt economische rechtvaardigheid en staat open voor leden van alle politieke- en geloofsovertuigingen.

6. *Cash payment*

De leden betalen voor de goederen als ze de goederen ontvangen of na een korte periode na ontvangst. Er wordt geen krediet verstrekt als betaling.

---

³⁹ Birchall, *Co-op: The People's Business*, 30-32.

⁴⁰ Ibidem, 64.

⁴¹ G.J. Holyoake, *The History of Co-operation* (London 1908) 277.

7. *Promotion of education*

Een deel van het surplus is bedoeld voor de educatieve ontwikkeling van de leden en hun families. Educatie verspreidt de coöperatieve idealen en bevordert de coöperatieve gezindheid in de samenleving.⁴²

Deze principes stonden in relatie tot elkaar en vormden de basis voor het coöperatieve model. Waarom waren de principes voor de *Rochdale Society* en in deze tijd relevant? De industrialisatie had verandering gebracht in de productiemethoden van goederen, maar niet in de distributie. De verkoop van goederen op zowel grote als kleine schaal was slecht georganiseerd. De coöperatie met de solide basis van principes bracht georganiseerde handel en ervoer geen competitie van de slecht georganiseerde ondernemingen. Met de komst van een spoorwegennetwerk kon de *Rochdale Society* haar producten zelfs nationaal afzetten.⁴³ De relevantie en het succes van de principes ligt in de sociale doeleinden van de pioniers om de meest geschikte ondernemingsvorm te ontwikkelen die ten goede kwam aan de leden, en niet voor winst. De Rochdale coöperatie met de geformuleerde principes als basis was hiervan het resultaat.

Oorsprong van de coöperatieve beweging

De formulering van de principes en het succes van de *Rochdale Society* vormden het begin van de coöperatieve beweging, maar waarom ligt de oorsprong van de coöperatieve beweging in Rochdale? Ten eerste komt samenwerking voort uit onder andere sociale noodzaak en behoeften. Ten tijde van de industrialisatie nam deze noodzaak toe door de grote sociale en economische veranderingen. Joseph Reeves stelt in zijn boek *A Century of Rochdale Co-operation* dat samenwerking een puur economische oorsprong had. De technologische veranderingen in de industrie beïnvloedden de relatie tussen klassen en de veranderende leefomstandigheden plaatsten arbeiders in een klassenstrijd.⁴⁴ De coöperatieve beweging vormde in deze strijd een instrument om de levensstandaard voor de arbeiders te handhaven en later te verbeteren.⁴⁵ Desondanks waren deze economische en sociale ontwikkelingen niet de enige aanleiding voor de samenwerking in Rochdale.

Het idee van de pioniers om de *Rochdale Society* op te richten kan in grondslag religieus zijn geweest. In Rochdale was de controverse tussen Anglicanen en Non-Conformisten, Protestants-Christenen die zich niet conformeerden naar de gevestigde Anglicaanse kerk, sterk aanwezig waarbij de Non-Conformistische gemeenschap merendeels

---

⁴² R.A. Palmer, 'Economic Significance of British Consumers' Cooperation', *National Marketing Review* 1 (1936) 289-300, 290. EN Diepenbeek, *De Coöperatieve Organisatie*, 13-14. EN Birchall, *Co-op: The People's Business*, 54. De Engelse terminologie is het meest verbreid en wordt daarom hier gebruikt. De toelichting is gebaseerd op overgedragen documenten uit de negentiende eeuw, zoals Holyoake, en huidige aanduidingen.

⁴³ Birchall, *Co-op: The People's Business*, 70-72.

⁴⁴ Reeves, *A Century of Rochdale Co-operation 1844-1944* (London 1944) 4-9.

⁴⁵ *Ibidem*, 1-3.

bestond uit arbeiders.⁴⁶ De aanwezige vijandigheid tussen de religieuze groepen heeft kunnen bijdragen aan groepsvorming en samenwerkingsverbanden waar de *Rochdale Society* een voorbeeld van is.⁴⁷ Aan de andere kant kunnen deze religieuze achtergronden niet verklaren waarom men specifiek in deze periode besloot een coöperatieve vereniging op te richten. Het religieuze element kan hooguit verklaren hoe vrienden en kennissen van betrokken leden werden geworven voor of in contact kwamen met de Society.

Een derde verklaring kan liggen in het historisch moment van de oprichting. Deze vond namelijk plaats ten tijde van de afloop van het radicaal-revolutionaire Chartisme.⁴⁸ Rochdale was één van de belangrijkste bolwerken in dit proces. De politieke spanningen, die waren gerelateerd aan de arbeidsoptstanden tegen de gevolgen van de industrialisatie, hadden de laatste decennia het straatbeeld van Rochdale veranderd. Om de openbare orde te handhaven had de staat het bijvoorbeeld nodig geacht een garnizoen te plaatsen in de stad.⁴⁹ De oprichting van de *Rochdale Society* ten tijde van deze spanningen kan gezien worden als een ommekeer in het politieke denken van de arbeidersbeweging. De arbeiders wendden zich af van het revolutionaire socialisme en bekeerden zich tot gematigde sociaal-democraten.

Op basis van bovenstaande argumenten kan worden geconcludeerd dat Rochdale wegens verscheidene redenen de oorsprong werd van de coöperatieve beweging. Deze verklaringen vormden de aanleiding voor de arbeidersklasse om samen te gaan werken in groepsverband. Ondanks dat deze aanleidingen politiek, sociaal en religieus gekleurd waren, was het resultaat de oprichting van een neutraal samenwerkingsverband.

Conclusie

Uit dit hoofdstuk is gebleken hoe de eerste moderne coöperatie tot stand is gekomen en hoe de coöperatieve basis is ontwikkeld. In een periode van religieuze, politieke en economische spanningen wist een groep van ambachtslieden een oplossing te vinden voor de omstandigheden in de vorm van een neutraal samenwerkingsverband. De slechte distributie van goederen werd opgelost door een goed georganiseerde coöperatieve onderneming met de principes als solide basis. De principes vormen tot op heden de beginselen die de coöperatieve beweging hebben geleid. Ze werden vanaf toen niet alleen toegepast in coöperaties voor de distributie van goederen, maar stimuleerden de ontwikkeling van verschillende typen coöperaties in tevens de landbouw, visserij, industrie en financiële sector over de wereld.⁵⁰

---

⁴⁶ S. Pollard, 'Review - Die Rochdaler Pioniere: Religiöse Einflüsse in ihrer Bedeutung für die Entstehung der Rochdaler Pioniergenossenschaft von 1844. By Markus Elsässer.', *The Economic History Review* 35 (1982) 629-630, 630.

⁴⁷ M. Elsässer, *Die Rochdaler Pioniere: religiöse Einflüsse in ihrer Bedeutung für die Entstehung der Rochdaler Pionier Genossenschaft von 1844* (Berlijn 1982) 66-67.

⁴⁸ Diepenbeek, *De Coöperatieve Organisatie*, 14. Chartisme was een beweging van de arbeidersklasse voor politieke hervormingen in Engeland als reactie op de Reform Act uit 1832 en de Poor Law Amendment in 1834.

⁴⁹ Elsässer, *Die Rochdaler Pioniere*, 23.

⁵⁰ Palmer, 'Economic Significance of British Consumers' Cooperation', 299.

De coöperatieve beweging werd in 1895 samengebracht in de *International Co-operative Alliance*, die onder andere de taak had de Rochdale-principes te representeren en te verdedigen. In de twintigste eeuw veranderden de economische omstandigheden, waardoor de ICA haar beleid en de basis van haar beleid, de principes, aan moest passen. Waarom zijn de ICA-principes in de twintigste eeuw driemaal aangepast? En in hoeverre zijn de principes inhoudelijk veranderd? In het volgende hoofdstuk worden deze vragen beantwoord om inzicht te verschaffen in de ontwikkeling van de principes. Deze ontwikkeling kan een verklaring bieden voor de aanwezigheid of afwezigheid van de principes in de statuten van de gevalstudies in het daaropvolgende hoofdstuk.

Hoofdstuk 2 – De ICA-Principes

---

*Co-operation has gone both slow and far. It has issued like the tortoise from its Lancashire home in England; it has traversed France, Germany, and even the frozen steppes of Russia; the bright-minded Bengalese are applying it, as is the soon-seeing and far-seeing American; and our own emigrant countrymen in Australia are endeavouring to naturalise it there. Like a good chronometer, Co-operation is unaffected by change of climate, and goes well in every land.*⁵¹

De ontwikkeling en verspreiding van de coöperatieve beweging wordt eenvoudig verbonden aan internationalisme. Voor de coöperatieve beweging was een internationale ontwikkeling niet alleen een reactie op externe processen, maar tevens een natuurlijke wending gezien het gemeenschappelijke karakter en de uniciteit van coöperaties. Samenwerkingsverbanden worden niet gehinderd door nationale grenzen, cultuur of het klimaat, vandaar dat wordt gesteld dat coöperaties wereldwijd grondslag kunnen vinden. Na de oprichting van de *Rochdale Society* schikten coöperaties wereldwijd zich naar hun voorbeeld. De principes dienden hierbij als coöperatieve grondslag. De verspreiding van het concept van een coöperatie resulteerde in een internationale coöperatieve beweging gerepresenteerd door de *International Co-operative Alliance*, opgericht in 1895 te London. In dit hoofdstuk wordt als eerste de oprichting van de ICA besproken. Vervolgens wordt er inzicht geboden in de ontwikkeling van het coöperatieve model door de aanpassingen van de principes in de twintigste eeuw in historisch perspectief te plaatsen.

Oprichting van de International Co-operative Alliance

Het concept van de coöperatieve onderneming werd wereldwijd verspreid. Tijdgenoten van de Rochdale Pioniers, zoals George Holyoake, beweerden dat de *Rochdale Society* de basis had gelegd voor de *British Consumer Co-operative Movement* en zich als hét bekende voorbeeld van de coöperatie internationaal had uitgedragen.⁵² De bewering dat het voorbeeld van de *Rochdale Society* zich op deze wijze internationaal verspreid had gaat echter niet volledig op. Op het continent werden reeds lokale initiatieven opgezet door burgers om gezamenlijke belangen te behartigen.⁵³ Deze initiatieven kwamen tot stand in verschillende vormen. De *Rochdale Society* was een consumenten-coöperatie; intussen werd in Duitsland rond dezelfde tijd een krediet-coöperatie opgericht door Friedrich Wilhelm Raiffeisen. Raiffeisen was de burgemeester van een agrarisch gebied in Duitsland waar in 1846 de oogst was mislukt en de voorraden van de overheid voor voedselhulp geheel waren uitgeput. De burgemeester kocht in samenwerking met medestanders een grote hoeveelheid graan en leende het graan uit aan de lokale boeren.⁵⁴ Op deze manier kwam de krediet-coöperatie tot stand. Deze organisatie had

---

⁵¹ G.J. Holyoake, *The History of the Rochdale pioneers: 1844-1892* (London 1893) xi.

⁵² G.J. Holyoake, *Self-help by the people: History of cooperation in Rochdale* (London 1860) 60-61.

⁵³ H. Spaul en D.H. Kay, *The Co-operative Movement at home and abroad* (London 1947) 23-26.

⁵⁴ Birchall, *Co-op: The People's Business*, 169.

dezelfde coöperatieve structuur, maar was niet ontleend aan de *Rochdale Society*.⁵⁵ De reden dat de *Rochdale Society* hét bekende voorbeeld van de coöperatie werd was omdat de *Rochdale Society* uniek was in het vaststellen en vastleggen van de grondbeginselen van een coöperatie. Door het opstellen van de principes als coöperatieve basis konden ondernemingen de principes bestuderen en uitgroeien tot succesvolle coöperaties.⁵⁶

De coöperatie had haar opkomst in de negentiende eeuw ten tijde van industrialisatie en internationalisme. Deze ontwikkelingen droegen bij aan de internationale verspreiding van de coöperatieve onderneming. Gedurende de industrialisatie werd de internationale communicatie ontwikkeld en verbeterd, bijvoorbeeld door stroomtractie over land en zee, de elektrische telegraaf en goedkopere publicaties, waardoor het contact tussen mensen met dezelfde interesses in verschillende landen werd vereenvoudigd. Dit aspect van de industrialisatie droeg bij aan de verspreiding van kennis en informatie over succesvolle coöperatieve ondernemingen.⁵⁷

Daarbij bevorderde de stroom van politieke vluchtelingen uit Frankrijk en Centraal-Europa de internationale verspreiding. Democraten, republikeinen en socialisten die verdreven waren uit hun eigen land vonden toevlucht in Groot-Brittannië. Deze vluchtelingen arriveerden in de periode dat er veel publicaties verschenen over de prestaties van de *Rochdale Society* in onder andere de *London Daily News*.⁵⁸ Binnen enkele jaren werden er vertalingen in het Frans, Duits en andere Europese talen gepubliceerd en verspreid, waarin de Rochdale coöperatie werd geprofileerd als voorbeeld voor neutrale samenwerkingsverbanden vanwege het vastleggen van de essentiële basisprincipes.⁵⁹ Deze neutraliteit van de coöperatie kan hebben bijgedragen aan de verspreiding van de ondernemingsvorm.

Het opkomende internationalisme bevorderde handel waarin import en export essentieel waren voor de voorziening van productiematerialen en levensbehoeften. Hierdoor was het noodzakelijk voor coöperaties om deel te nemen aan de internationale markt. De bijkomende economische vooruitgang van coöperaties en de internationale verspreiding resulteerden in een onvermijdelijke internationale samenwerking.⁶⁰ Het gevolg was de oprichting van één organisatie waarin coöperaties uit verschillende landen zich konden verenigen. Dit creëerde gelegenheid voor coöperaties om hun vraagstukken voor te leggen en deze gezamenlijk te bediscussiëren.⁶¹ In 1895 werd de organisatie opgericht, de *International Co-operative Alliance*, om coöperaties wereldwijd te representeren, informatie te bieden en de coöperatieve principes te definiëren en te verdedigen. Na het vaststellen van de Rochdale-principes als coöperatieve grondbeginselen in 1895, zijn de principes drie maal aangepast. In

---

⁵⁵ Birchall, *Co-op: The People's Business*, 168-170.

⁵⁶ Ibidem, 169-170.

⁵⁷ W.P. Watkins, *The International Co-operative Alliance, 1895-1970* (London 1970) 1-9.

⁵⁸ Holyoake, *The History of the Rochdale pioneers*, xi.

⁵⁹ Watkins, *The International Co-operative Alliance*, 1-9.

⁶⁰ F. Hall en W.P. Watkins, *Co-operation: a survey of the history, principles, and organisation of the co-operative movement in Great Britain and Ireland* (Manchester 1934) 248-249.

⁶¹ H. Faucherre, *60 Jahre Internationaler Genossenschaftsbund* (Bazel 1960) 36.

de volgende paragraaf wordt ingegaan op de volgende vragen: Waarom zijn de principes in de twintigste eeuw aangepast? En in hoeverre zijn de principes inhoudelijk veranderd?

Ontwikkeling van de ICA-Principes

Coöperaties vormen in vergelijking met andere economische ondernemingen unieke organisaties. Sommigen stellen dat deze uniciteit gebaseerd is op principes die universeel en tijdloos zijn. Door deze principes kunnen coöperaties effectief werken in een kapitalistische markteconomie.⁶² De claim dat de principes universeel en tijdloos zijn gaat echter niet volledig op, aangezien de principes in de twintigste eeuw drie maal zijn aangepast. De veranderende politieke en sociaal-economische omstandigheden van de vorige eeuw waren aanleiding voor het aanpassen van de principes.⁶³ Om de ontwikkeling van de principes te begrijpen worden de aanpassingen van de principes in 1937, 1966 en 1995 geanalyseerd.

Eén van de doelen van de *International Co-operative Alliance* is om de coöperatieve principes te verdedigen en te definiëren. In de veranderende politieke en economische omstandigheden van de twintigste eeuw voerde de ICA haar taak uit door periodiek de principes op relevantie voor de coöperatieve beweging te bepalen. Deze taak werd uitgevoerd door een commissie aangesteld door de ICA. Een commissie bestond uit onder andere academici, vertegenwoordigers van de ICA en vertegenwoordigers van nationale coöperatieve organisaties. Voorbeelden van dergelijke nationale organisaties zijn de *Co-operative League of the USA* en de *Co-operative Union* voor coöperaties in Groot-Brittannië en Ierland.⁶⁴ Om de belangrijkste internationale coöperatieve waarden van dat moment en de houding van coöperatoren ten opzichte van voorgaande principes te bepalen, werden er onder andere enquêtes verzonden naar de coöperatieve ondernemingen die lid waren van de ICA. Uit de enquêtes bleek de tevredenheid of ontevredenheid van coöperatoren over bestaande principes of de afwezigheid van specifieke waarden. Hierbij kan gedacht worden aan de afwezigheid van een principe gerelateerd aan de verplichting die coöperaties zouden moeten hebben naar de gemeenschap toe. Naast de enquêtes was er debat tussen coöperaties over de manier waarop de principes dienden te worden veranderd. Vertegenwoordigers van coöperaties uit alle delen van de wereld kwamen bijeen om de ontwikkeling en het belang van de principes te bespreken.⁶⁵ Deze bijeenkomsten werden bijgewoond door leden van de ICA-commissie. Via deze onderzoeksmethodes kreeg de commissie inzicht in de perceptie van coöperaties ten opzichte van de principes en de belangrijkste waarden voor coöperaties wereldwijd. Op basis van de resultaten werd de opstelling en inhoud van de principes bepaald door de commissie.

---

⁶² D. Barton, 'Principles', in: D. Cobia (ed.), *Cooperatives in Agriculture* (New Jersey 1989) 21-34, 21.

⁶³ Barton, 'Principles', 23-24

⁶⁴ International Co-operative Alliance, 'Report of the 23rd ICA Congress at Vienna, 5-8 september' (Wenen 1966) 154-161, 154.

⁶⁵ International Co-operative Alliance, 'Report of the 23rd ICA Congress at Vienna, 5-8 september' (Wenen 1966) 154-161, 155. EN International Co-operative Alliance, 'Co-operative Principles' (zp 1995) 2-3.

De eerste commissie werd aangesteld in 1933 door de ICA om voor het eerst de principes te evalueren. De internationale toestand was aanleiding geweest om democratie en vrijheid binnen de coöperatieve beweging te bepalen. Vanaf de ineenstorting van de New York effectenbeurs in 1929 tot aan het begin van de Tweede Wereldoorlog hadden enorme veranderingen plaatsgevonden in de industrie en handel.⁶⁶ De verwachte winst van ondernemers veranderde in grote tekorten en de krediet basis van onder andere de landbouwproductie was ineen gestort. Daarbij was er gevaar voor oorlog door de spanningen tussen het opgekomen nationaalsocialisme in Duitsland, het communisme in Oost-Europa en de kapitalistische westerse landen.⁶⁷ De coöperatieve beweging had er baat bij een goede verstandhouding en economische samenwerking te bevorderen.⁶⁸ Hiervoor was een solide basis nodig waarmee coöperaties wereldwijd zich konden identificeren en waarmee de coöperatieve onderneming sterk stond in de geschetste maatschappij. Vandaar dat de principes in 1933 door de ICA werden geëvalueerd.

Na de voltooiing van het onderzoek werd in 1937 op advies van de commissie besloten de zeven principes te behouden als grondbeginselen van de coöperatieve beweging, waarbij onderscheid werd gemaakt tussen primaire en secundaire principes.⁶⁹ De eerste vier principes werden als primaire principes erkend en waren vereist voor lidmaatschap bij de ICA. De laatste drie principes werden als secundaire principes beschouwd. Ze vormden een onderdeel van het Rochdale systeem, maar werden niet erkend als essentieel voor het behoud van het coöperatieve karakter. De commissie concludeerde het volgende: ‘no modification of the Rochdale principles is either necessary or desirable’.⁷⁰ De principes werden als volgt genoteerd:

1895:		1937:	
1.	Open membership	1.	Open membership
2.	Democratic control	2.	Democratic control
3.	Dividend on purchases	3.	Distribution of surplus to the members in proportion to their transactions
4.	Limited interest on capital	4.	Limited interest on capital
5.	Political and religious neutrality		
6.	Cash payment	5.	Political and religious neutrality
7.	Promotion of education	6.	Cash trading
		7.	Promotion of education

Tabel 1: Verandering ICA-principes in 1937.⁷¹

⁶⁶ Watkins, *The International Co-operative Alliance*, 174-175.

⁶⁷ Faucherre, *60 Jahre Internationaler Genossenschaftsbund*, 272-274.

⁶⁸ Auteur onbekend, ‘Internationaal Coöperatiecongres’, *Officieel orgaan van de Nationale Coöperatieve Raad* 26/26 (1937) 89-91, 89.

⁶⁹ Palmer, ‘Economic Significance of British Consumers’ Cooperation’, 290.

⁷⁰ Watkins, *The International Co-operative Alliance*, 188.

⁷¹ Birchall, *Co-op: The People’s Business*, 54. EN L. Valko, *The Rochdale Principles Today* (Washington 1966) 8-18.

Opvallend aan het besluit van de ICA is de tegenstelling tussen theorie en praktijk. De maatschappelijke en economische omstandigheden waren drastisch aan het veranderen door de ineenstorting van de effectenbeurs en de ideologische spanningen tussen Europese landen. De context waarin coöperaties functioneerden was enorm veranderd in vergelijking met de situatie rond 1844 toen de *Rochdale Society* werd opgericht en het concept van de coöperatie wereldwijd aan populariteit won. De praktijk was anders, maar de ICA reageerde hier minimaal op door alleen een onderscheid te maken tussen primaire en secundaire principes. Gezien de gaande ontwikkelingen zou een logische stap zijn geweest om de principes aan te passen aan de omstandigheden, zoals een heroverweging van de uitbetaling van overschotten of van het principe *Cash trading* vanwege de ineenstorting van de effectenbeurs. Enkele principes werden tijdens het onderzoek zelfs afgewezen door landen of er werden kanttekeningen geplaatst. De invloed van de ideologische spanningen blijkt bijvoorbeeld uit de afwijzing van het principe van politieke en religieuze neutraliteit door vertegenwoordigers van de USSR gezien de klassenstrijd van het proletariaat in Oost-Europa.⁷² Een Britse vertegenwoordiger maakte de kanttekening dat het principe van *Cash trading* heroverwogen diende te worden door de commissie aangezien handel op basis van krediet volgens hem essentieel was in de destijds competitieve wereldmarkt.⁷³ De kanttekeningen werden, gezien de genoteerde principes, niet in acht genomen. Hierdoor komt de vraag op of er slechts vanuit het theoretische perspectief van de ICA wordt geredeneerd in plaats van de praktische overwegingen van coöperaties? Of stonden nationale maatschappelijke omstandigheden los van de positie van coöperaties in de economie? De praktische variatie tussen coöperaties wereldwijd was volgens de commissie ontoereikend om de principes aan te passen.⁷⁴

In 1963 werd voor de tweede maal een commissie aangesteld om de principes te evalueren. De commissie kreeg de taak om de ‘grondbeginselen van het coöperatieve optreden onder de moderne omstandigheden te formuleren’.⁷⁵ In de evaluatie diende te worden nagegaan welke van de beginselen volstonden in de moderne economie. Buiten de veranderingen sinds de Tweede Wereldoorlog en de continue wapenwedloop, was de voornaamste reden voor de aanpassing van de principes de opkomst van coöperaties in ontwikkelingslanden. Het verschil tussen rijke en arme landen werd verbreed, evenals het verschil tussen bevoorrechte en kansarme bevolkingsgroepen binnen landen. Vanaf de Tweede Wereldoorlog was de wereldeconomie dermate veranderd dat sociale ongelijkheden werden aangescherpt.⁷⁶ Om deze ongelijkheden op te lossen stelden de Verenigde Naties het volgende: ‘the establishment and growth of cooperatives is one of the important instruments for the [...] socio/economic

---

⁷² Watkins, *The International Co-operative Alliance*, 189.

⁷³ Ibidem, 189-190.

⁷⁴ International Co-operative Alliance, *The Principles of Co-operation 1937* (London 1964) 1.

⁷⁵ J.J.S. Charbo, ‘Beginselen’, *Coöperatie; Algemeen maandblad voor het Nederlandse coöperatiewezen* 28 (1966) 134-136, 134.

⁷⁶ International Co-operative Alliance, *An ICA policy for co-operative development*, 5.

development of developing countries'.⁷⁷ Het coöperatieve systeem diende in 1966 te worden versterkt door de principes dermate te formuleren dat ze toepasbaar waren in zowel ontwikkelingslanden als in de gevestigde coöperatieve landen. Het onderzoek had tevens uitgewezen dat de politieke en sociaal-economische achtergronden wereldwijd te sterk veranderd waren om de principes uit 1937 te behouden.⁷⁸ De eisen van coöperaties in 1966 zouden worden gerepresenteerd door de volgende zes principes:

1937:		1966:	
1.	Open membership	1.	Voluntary and open membership
2.	Democratic control	2.	Democratic governance
3.	Distribution of surplus to the members in proportion to their transactions	3.	Surplus belongs to members
4.	Limited interest on capital	4.	Limited return on capital
		5.	Education of members and public in cooperative principles
5.	Political and religious neutrality	6.	Cooperation between cooperatives
6.	Cash trading		
7.	Promotion of education		

Tabel 2: Verandering ICA-principes in 1966.⁷⁹

Een vergelijking tussen de principes van 1937 en 1966 toont aan dat de principes specifiek en duidelijker zijn geformuleerd (zie Appendix 1). De commissie stelde dat het van belang was geen onderscheid te maken tussen de principes, zoals gedaan was in 1937. Gezien de nieuwe coöperaties in ontwikkelingslanden en de sterk veranderde politieke en economische omstandigheden, kon er meer waarde worden gehecht aan de drie 'secundaire' principes door ontwikkelingslanden of andersom.⁸⁰ Daarbij werd de universaliteit van de principes benadrukt in 1966, onafhankelijk van het type coöperatie of de omstandigheden waarin coöperaties werkten. Deze universaliteit werd mogelijk door de specifieke definiëring van concepten als *Voluntary membership*.⁸¹

Ondanks dat de politieke en economische omstandigheden in overweging werden genomen in de formulering van de principes, blijkt de tegenstelling tussen praktijk en theorie nog steeds aanwezig te zijn. Het voorstel was om een goede basis te formuleren voor opkomende coöperaties in Afrika, Azië en Zuid-Amerika, maar de praktische uitwerking op beginnende coöperaties werd niet in acht genomen. De coöperaties op de genoemde continenten werden bijvoorbeeld nog sterk beïnvloed door de overheid, ook al wordt

⁷⁷ International Co-operative Alliance, *An ICA policy for co-operative development*, 5.

⁷⁸ International Co-operative Alliance, 'Report of the 23rd ICA Congress at Vienna, 5-8 september' (Wenen 1966) 154-161, 160.

⁷⁹ Valko, *The Rochdale Principles Today*, 8-18. EN W.P. Watkins, *Co-operative Principles: today and tomorrow* (Manchester 1986) 8.

⁸⁰ Valko, *The Rochdale Principles Today*, 3.

⁸¹ Watkins, *Co-operative Principles*, 8-9.

verondersteld dat coöperaties onafhankelijke organisaties zijn.⁸² De principes vormen desondanks nog steeds leidraad voor coöperaties wereldwijd, maar het blijft de vraag oproepen of er slechts vanuit het theoretische perspectief van de ICA geredeneerd is in plaats van de praktische overwegingen van de coöperaties? Deze tegenstelling was tevens aanwezig in de bepaling van de principes in 1937.

De laatste evaluatie van de principes door de ICA werd gedaan in 1995. De politieke en sociaal-economische omstandigheden waren in een periode van dertig jaar enorm veranderd door onder andere de sterke toename van de wereldbevolking, de toenemende verspreiding van kapitaal wereldwijd en de afname in welvaart voor het overgrote deel van de wereldbevolking. Deze veranderingen vormden nieuwe mogelijkheden voor coöperaties.⁸³ Desondanks kreeg de coöperatieve beweging door bovenstaande veranderingen te maken met drie crises, voortkomend uit een groeiende onzekerheid over de aard en positie van coöperaties. De eerste crisis had te maken met geloofwaardigheid. De coöperatie moest zich nog steeds bewijzen in levensvatbaarheid ten opzichte van andere economische ondernemingen. Ten tweede was er een bestuurlijke crisis doordat coöperaties sterk groeiden als onderneming. Hierbij was het probleem hoe leden actief betrokken konden blijven en bestuurders niet de overkoepelende macht kregen in de onderneming. De laatste crisis was van ideologische aard. Coöperaties en haar leden twijfelden over het ware doel van de coöperatieve organisatie en hoe ze een duidelijk andere rol vervulden dan andere economische ondernemingen.⁸⁴ De ICA werd uitgedaagd om de waarden en principes te evalueren en een helder beeld te schetsen van de doelen van de coöperatieve beweging. De principes werden vanwege deze redenen als volgt aangepast:

1966:		1995:	
1.	Voluntary and open membership	1.	Voluntary and open membership
2.	Democratic governance	2.	Democratic member control
3.	Surplus belongs to members	3.	Member economic participation
4.	Limited return on capital	4.	Autonomy and independence
5.	Education of members and public in cooperative principles	5.	Education, training and information
6.	Cooperation between cooperatives	6.	Co-operation among Co-operatives
		7.	Concern for community

Tabel 3: Verandering ICA-principes in 1995.⁸⁵

⁸² Birchall, *Co-op: The People's Business*, 200-203.

⁸³ International Co-operative Alliance, 'Co-operative Principles' (zp 1995) 10.

⁸⁴ Birchall, 'Co-operative Principles Ten Years On', 45.

⁸⁵ Watkins, *Co-operative Principles*, 8. EN International Co-operative Alliance, 'Guidance Notes to the Co-operative Principles' (2015) 105.

De laatste dertig jaar was de diversiteit in het lidmaatschap van de ICA sterk gegroeid. Om de coöperatieve beweging toch als eenheid te kunnen duiden, dienden alle landen duidelijkheid te hebben over de principes die coöperaties gemeenschappelijk hebben, welke principes het coöperatieve karakter bepalen en de verschillen met economische staatsorganisaties en op winst gebaseerde ondernemingen. Vandaar dat de herziening in 1995 uitgebreider was dan slechts een evaluatie van de principes (zie Appendix 2). Er was een *Identity Statement* geformuleerd waarin het concept van de coöperatie en het verschil met andere ondernemingen werd gedefinieerd.⁸⁶ Het tweede onderdeel refereerde aan de waarden waarop de principes waren gebaseerd en die de oorspronkelijke toewijding voor de coöperatieve organisatie behelsden.⁸⁷ Deze waarden werden ook geëvalueerd en gebaseerd op een praktische consensus van wereldwijde coöperaties over de waarden die belangrijk werden geacht. Leden van coöperaties hadden echter enkele bezwaren tegen de toelichting van de principes. Deze bezwaren waren gerelateerd aan de zwakke uiting van autonomie en onafhankelijk van de coöperatie en de afwezigheid van het gemeenschappelijke belang.⁸⁸

In tegenstelling tot de evaluaties van 1937 en 1966 werd de praktische uitwerking van de theorie in 1995 wel in acht genomen. De principes zijn zodanig geformuleerd dat ze toepasbaar zijn op alle typen coöperaties in verschillende omstandigheden. Vanwege de alomvattende principes was het tevens noodzakelijk dat de internationale beweging als eenheid kon worden gepresenteerd. Het formuleren van een definitie en de waarden van de coöperatie droeg bij aan een overkoepelende filosofie waarmee ieder type coöperatie zich kon identificeren. Daarbij werd, ondanks de overeenkomstige karakteristieken van coöperaties, de diversiteit van de coöperatieve beweging behouden en geuit.⁸⁹ Het unieke karakter van de internationale coöperatieve beweging werd hiermee benadrukt.

Conclusie

Uit dit hoofdstuk is gebleken dat er met de formulering van de principes niet altijd rekening is gehouden met de omstandigheden en uitwerking in de praktijk. Coöperaties over de hele wereld functioneren in andere politieke en economische omstandigheden die de coöperatieve organisatie op hun beurt weer beïnvloeden. Desondanks zijn de principes inhoudelijk niet sterk veranderd. Sinds 1995 worden verschillende typen coöperaties en economieën waarin de coöperaties werken wel meegenomen in de formulering van de principes. Daarbij creëerde het *Identity Statement* een filosofische eenheid van coöperaties. De principes uit 1895, 1937 en 1966 wisten internationale coöperaties slechts op structureel gebied te verenigen.

Ondanks dat in de formulering van de principes de omstandigheden worden meegenomen, varieert de uitwerking van de principes nog sterk. De principes behouden een

---

⁸⁶ Birchall, 'Co-operative Principles Ten Years On', 52.

⁸⁷ International Co-operative Alliance, 'Co-operative Principles' (zp 1995) 2.

⁸⁸ International Co-operative Alliance, 'Co-operative Principles' (zp 1995) 2. EN Birchall, *Co-op: The People's Business*, 206.

⁸⁹ International Co-operative Alliance, 'Co-operative Principles' (zp 1995) 10.

idealistisch karakter, waardoor de vraag opkomt of de principes door coöperaties overeenkomstig zijn geïmplementeerd en geïnterpreteerd. In het volgende hoofdstuk zal eerst gekeken worden naar het debat rondom de principes, waarin wordt bediscussieerd of de principes toepasbaar zijn in de coöperatieve praktijk. Vervolgens wordt de opkomst van Nederlandse coöperaties geanalyseerd om inzicht te kunnen verschaffen in de positie van Nederland ten opzichte van de internationale organisatie. Erkennen Nederlandse coöperaties de ICA als overkoepelende organisatie? En hoe worden de principes geïnterpreteerd en geïmplementeerd? Om een antwoord te verschaffen op de tweede vraag zal een analyse worden gedaan naar de bedrijfsdocumenten van twee Nederlandse coöperaties. Door de statuten, oftewel de grondregels en bepalingen die ten grondslag liggen aan een organisatie, te analyseren wordt er inzicht geboden in de implementatie van de principes.

Hoofdstuk 3 – De Nederlandse Coöperatie

De coöperatieve sector kent veel diversiteit in type leden, gebieden waarin coöperatieve ondernemingen actief zijn en structuur van de coöperatie. Door de diversiteit is het ingewikkeld om een universele definitie van, en een basis voor, coöperaties te bepalen. De *International Co-operative Alliance* stelt dat de grondbeginselen van Rochdale deze universele basis vormen. De *Rochdale Society* ontstond uit maatschappelijke behoeften, in tegenstelling tot de Nederlandse coöperatie die oplossingen bood voor individuele problemen. Door de industrialisatie en internationalisering onderging vooral het platteland een transformatieproces. Nederlandse boeren verkregen hun grondstoffen door import en produceerden voor de internationale markt. Daarbij werd een groot deel van de landbouwproducten geproduceerd in fabrieken in plaats van op de boerderij.⁹⁰ De coöperatie speelde een belangrijke rol in dit proces door de slagkracht van individuen uit te breiden door bijvoorbeeld gezamenlijk producten te in- en verkopen. In dit hoofdstuk worden achtereenvolgens het debat rondom de principes en de opkomst van de coöperatie in Nederland besproken. Vervolgens worden twee Nederlandse coöperaties in de financiële sector, de Veenhoop en de Achmea Groep, geanalyseerd op de implementatie en interpretatie van de principes om een antwoord te kunnen verschaffen op de hoofdvraag.

Debat: Theorie versus Praktijk

De *International Co-operative Alliance* stelt dat de principes van kracht blijven in diverse omstandigheden en dat ze een solide fundering vormen voor hedendaagse en toekomstige coöperaties. De principes zijn de basis waarop alle coöperatieve organisaties functioneren. In essentie zijn de principes volgens de ICA overeenkomstig met de Rochdale-principes daterend uit 1844, die leidend zijn voor de oprichting van een succesvolle coöperatie. Hiermee wordt gesuggereerd dat de principes onafhankelijk zijn van externe invloeden en tijd. Er zijn verschillende visies op de praktische toepassing van de principes. Coöperatie-specialist W.P. Watkins bevestigt de redenering van de ICA door de principes te definiëren als de drijvende kracht van de coöperatieve beweging. Ze zijn bepalend voor de sociale organisatie en coöperatieve samenwerking.⁹¹ Van toegevoegde significantie is de erkenning van gemeenschappelijke behoeften waarvoor de coöperatieve onderneming oplossing brengt. Dit is essentieel voor leden om hun verantwoordelijkheid binnen de coöperatie volledig te accepteren. De erkenning van de behoeften door enkele leiders is niet voldoende.⁹² De gedeelde behoeften vormen namelijk de reden tot samenwerking en stimuleren een actieve

---

⁹⁰ R.N.J. Rommes, *Voor en door boeren? De opkomst van het coöperatiewezen in de Nederlandse landbouw vóór de Tweede Wereldoorlog* (Hilversum 2014) 15.

⁹¹ Watkins, *Co-operative Principles*, 13.

⁹² Drury, 'An Introduction to the History of Consumers' Cooperation', 4.

houding binnen de coöperatie. De principes vormen volgens Watkins een universele en tijdloze basis voor coöperaties.

De principes vormen echter een idealistisch concept dat volgens de Nederlandse historicus Ronald Rommes niet altijd samengaat met de praktijk. Aan de ene kant worden coöperaties gezien als commerciële organisaties die zich toeleggen op economische activiteiten voor leden. Aan de andere kant worden de coöperaties belicht als organisaties die de belangen van de leden, en indirect van niet-leden, behartigen.⁹³ Rommes beargumenteert in zijn boek *Voor en door boeren?* een gematigdere visie op de principes. Hij stelt dat bovenstaande perspectieven worden behelst in het coöperatiewezen doordat leden vooral praktisch gericht zijn, terwijl hun vertegenwoordigers meer waarde hechten aan ideologie. Een voorbeeld hiervan is het principe van *Democratic control*. Door het *one man, one vote* aspect wordt complete gelijkheid in ledenbelang verondersteld, terwijl de economische behoeften en posities van leden niet altijd overeenkomen. ‘De coöperatie als bedrijf vereist zakelijkheid en efficiency, iets dat via democratische besluitvorming niet altijd te bereiken is.’⁹⁴ De implementatie van de ideologische principes conflicteert hierdoor met de coöperatie als onderneming.

Naast het idealistische aspect wordt tevens gesteld, door onder andere Ortmann en King, dat coöperaties die actief zijn op internationale markt zich niet kunnen veroorloven de coöperatieve principes te implementeren.⁹⁵ Ortmann en King beargumenteren dat de principes niet essentieel zijn voor coöperaties, omdat meer egocentrische waarden en principes dienen te worden toegepast om een coöperatieve onderneming in stand te kunnen houden op de markt. Andere coöperaties zijn wettelijk verplicht de principes te internaliseren. De principes zijn opgenomen in de coöperatieve wetgeving als strenge eisen waaraan voldaan dient te worden als coöperatie.⁹⁶ Ondanks de opname van de principes in de wetgeving door verschillende landen blijft het coöperatiewezen sterk variëren. De vorm waarin coöperaties zich organiseren kan per land sterk verschillen, afhankelijk van idealistische, zakelijke of juridische aannames. Het verschil of de overeenkomst tussen theorie en praktijk zal worden aangetoond door in de volgende paragrafen de ontwikkeling van coöperaties in Nederland te schetsen en twee gevalstudies te analyseren op de implementatie en interpretatie van de principes. Deze analyse zal aantonen of de principes de solide basis vormen zoals gesteld door de ICA, of dat de principes niet samengaan met de coöperatie als economische onderneming.

Opkomst van de coöperatie in Nederland

Het ideologisch coöperatisme werd nog lange tijd gekoesterd in intellectuele kringen. Het coöperatisme vormde namelijk een mogelijkheid om de maatschappelijke

---

⁹³ Rommes, *Voor en door boeren?*, 17.

⁹⁴ *Ibidem*, 18.

⁹⁵ Ortmann en King, ‘Agricultural Cooperatives I’, 19-20.

⁹⁶ Valko, *The Rochdale Principles Today*, 6.

behoeftebevrediging te vervullen.⁹⁷ Deze ideologie doordrong niet alle Europese samenlevingen. De coöperatie was voor sommige ondernemers gewoon een oplossing voor individuele problemen. Het belang lag voor hen niet in de maatschappelijke relevantie om de gemeenschappelijkheid onder coöperanten te onderstrepen. De coöperanten waren zich bewust van de gemeenschappelijkheid van hun probleem en zochten hier een oplossing voor. Dit spanningsveld tussen 'individuele probleemstelling en maatschappelijke doelstelling'⁹⁸ komt naar voren bij de ICA. De principes hebben een politiek-maatschappelijk karakter, terwijl ondernemers niet overal coöpereren voor maatschappelijke doeleinden.

In Nederland was men gewoon bezig individuele problemen op te lossen en vormden coöperaties geen idealistisch concept voor samenwerkingsverbanden.⁹⁹ De eerste coöperatieve ondernemingen werden gevormd door consumenten en kleine zelfstandigen in verschillende sectoren zoals de landbouw en het bankwezen. Hierbij ging het om individuen die grip wilden behouden op hun eigen toekomst en hun slagkracht wilden uitbreiden door bijvoorbeeld met anderen producten te in- en verkopen. Er was sprake van een collectief doel, maar de basis van de coöperatie was zakelijk. Individuele leden maakten zakelijk gebruik van de coöperatieve onderneming en de coöperatie droeg zakelijk bij aan het realiseren van de doelen van leden.¹⁰⁰ Dit blijkt nog steeds uit het feit dat Nederlandse coöperaties zijn afgeweken van het democratische principe van één stem per deelnemer. Er is besloten dat leden zeggenschap hebben op basis van de grootte van transacties met de coöperatie. Hierdoor hebben grote leden meer in te brengen dan kleine leden. Dit botst echter met de ICA-principes zoals geformuleerd in 1937.¹⁰¹ In Nederland worden coöperaties opgericht uit praktische en economische doeleinden en niet vanwege maatschappelijke meerwaarde. Waarom kreeg, en krijgt, een dergelijke ideologie geen voet aan de grond in Nederland?

Binnen de Nederlandse cultuur is samenwerking een belangrijk onderdeel. Een voorbeeld hiervan is het poldermodel: 'als je met elkaar woont in laaggelegen land tussen dijken, is het zaak om die dijken ook samen in stand te houden.'¹⁰² Er diende een gezamenlijk plan te worden opgesteld dat in samenwerkingsverband werd uitgevoerd. Desondanks was de motivatie eigenbelang en geen empathie voor de situatie van medebewoners. Er is wederom sprake van een collectief doel vanuit een zakelijke basis. Tevens kwamen de coöperaties op ten tijde van de verzuiling in Nederland. De samenleving was verdeeld in groepen op basis van levensbeschouwelijke en sociaal-economische basis. Hierdoor was er een gebrek aan gemeenschapszin, waardoor initiatieven voor samenwerking niet van de grond kwamen.¹⁰³ In het algemeen werd het sociale gedachtegoed naar de achtergrond gedrongen door de opkomst van de liberalen (helpt uzelf) en de christelijke geïnspireerde Raiffeisen-beweging (onderlinge

---

⁹⁷ G. van Dijk en L. Klep, *Als 'de markt' faalt. Inleiding tot coöperatie* (Den Haag 2005) 54.

⁹⁸ Van Dijk en Klep, *Als 'de markt' faalt*, 55.

⁹⁹ Nationale Coöperatieve Raad, *Coöperatief ondernemen. Van jou, Voor jou* (Doetinchem 2012) 5.

¹⁰⁰ Nationale Coöperatieve Raad, *Coöperatief ondernemen*, 5.

¹⁰¹ Rommes, *Voor en door boeren?*, 24.

¹⁰² Nationale Coöperatieve Raad, *Coöperatief ondernemen*, 4.

¹⁰³ Rommes, *Voor en door boeren?*, 22.

verantwoordelijkheid). De liberale en christelijke elites zagen coöperatieve ondernemingen als een mogelijkheid om de positie van consumenten en producenten op de markt te verstevigen.¹⁰⁴ Hierdoor kregen de beginselen van Raiffeisen meer voet aan de grond dan de socialistische Rochdale principes.

De Nederlandse coöperatie kwam op ten tijde van de verzuiling, in een cultuur waar individualisme een sterke overhand heeft. Hierdoor kwamen de idealistische principes van de ICA niet geheel overeen met de organisatie en sfeer van Nederlandse coöperatieve ondernemingen. De principes vormen niet alleen een ideologische basis, maar representeren ook een organisatorisch fundament. Ondanks dat het politiek-maatschappelijke karakter van de ICA niet geheel overeenkomt met de Nederlandse wijze van coöpereren, is het wel mogelijk dat enkele structurele principes worden toegepast door Nederlandse coöperaties. In de volgende paragrafen worden de statuten van de Veenhoop en Achmea geanalyseerd op de implementatie van de principes.

Onderlinge Verzekering Maatschappij 'De Veenhoop'

Op 1 januari 1795 werd te Avenhorn door inwoners van de vijf Veenhoopsdorpen een onderlinge brandverzekering opgericht. Gerbrand Kay, Klaas Koeman (beiden uit Berkhout) Pieter Breg (Scharwoude) Cornelis Konijn (Grosthuisen) Abraham Petit (Oudendijk) en Hendrik van Dijk (Avenhorn) legden de basis voor de oudste coöperatie van Nederland: Onderlinge Brandcontract de Veenhoop.¹⁰⁵ De naam is in de loop der tijd veranderd naar de Onderlinge Verzekering Maatschappij De Veenhoop. De brandverzekering was niet gericht op winstvorming, maar op gemeenschappelijk hulpbetoon. Vandaar dat het standpunt van het bestuur als volgt was: 'niet al te hoog verzekeren; goede controle op de panden en loyaal uitbetalen, wanneer de leden door brand werden getroffen.'¹⁰⁶

De ICA stelt dat de geformuleerde principes, gebaseerd op het Rochdale systeem, de grondregels vormen voor coöperaties. De Veenhoop heeft als oudste coöperatie van Nederland gedurende de hele ontwikkeling van de internationale coöperatieve beweging bestaan. Aangezien de Veenhoop een eeuw vóór de opkomst van de *International Co-operative Alliance* is opgericht, roept dit de volgende vraag op: heeft de Veenhoop de principes geïmplementeerd na de oprichting van de ICA in 1895? De implementatie van de principes zal systematisch worden geanalyseerd aan de hand van de statuten van de Veenhoop. De statuten die geanalyseerd worden dateren uit 1910, 1936, 1950 en het heden. Ten eerste zullen de statuten worden geanalyseerd middels matrices en tekstanalyse. In de matrices wordt per principe aangegeven of het principe aanwezig (x) of afwezig (leeg) is. Vervolgens wordt ingegaan op de wijze van implementatie en interpretatie.

---

¹⁰⁴ Van Dijk en Klep, *Als 'de markt' faalt*, 54.

¹⁰⁵ J. de Bruin, 'Onder de vleugels van de stad: De Veenhoop van Oosterbaljuwschap tot Bataafse vrijheid en Gemeentewet', *West Friesland's 'oud en nieuw'* 59 (1992) 68-94, 77-78.

¹⁰⁶ D. Kamp, *Onderlinge brandcontract 'De Veenhoop' te Avenhorn: de oudste onderlinge brandverzekering in Noord-Holland, 1795-1945* (Avenhorn 1946) 5.

Statuten 1910 en 1936

Wat direct opvalt als statuten van de Veenhoop uit 1910 en 1936 worden geanalyseerd, is dat deze inhoudelijk exact overeenkomen. Er zijn slechts enkele uitzonderingen, namelijk de toevoeging van enkele artikelen in 1936 en het aantal dorpen binnen de Veenhoopsdorpen. In de statuten van 1910 wordt verwezen naar de vijf Veenhoopsdorpen, hoewel Beets en Schardam ook tot de Veenhoop behoorden.¹⁰⁷ In 1936 wordt er verwezen naar zes Veenhoopsdorpen waarin Bobeldijk de zesde vormt, niet Beets of Schardam. Onduidelijk is welke dorpen officieel tot de Veenhoopsdorpen behoren. Vanwege deze minimale verschillen, wordt de analyse van de principes in beide jaren samengevoegd; zowel de statuten ten opzichte van de principes uit 1895, als de statuten van 1936 ten opzichte van de principes uit 1937. Het is opvallend dat de statuten voorafgaand aan de wijzigingen van de *International Co-operative Alliance* in 1937, zijn aangepast. In 1937 is slechts het onderscheid gemaakt tussen primaire en secundaire principes, een onderscheid dat zou kunnen terugkeren in de implementatie van de principes in de statuten. Hieronder volgen de matrices voor de statuten uit 1910 en 1936 ten opzichte van de principes uit 1895 en 1937.

Tabel 4: *Vergelijking Principes 1895 met Statuten van de Veenhoop uit 1910 en 1936.*

ICA-Principes - 1895	Veenhoop 1910	Veenhoop 1936
Open membership	x	x
Democratic control	x	x
Dividend on purchases	x	x
Limited interest on capital	x	x
Political and religious neutrality		
Cash payment		
Promotion of education		

Tabel 5: *Vergelijking Principes 1937 met Statuten van de Veenhoop uit 1936.*

ICA-Principes - 1937	Veenhoop 1936
Open membership	x
Democratic control	x
Distribution of surplus to the members in proportion to their transactions	x
Limited interest on capital	x
Political and religious neutrality	
Cash trading	
Promotion of education	

¹⁰⁷ De Bruin, 'Onder de vleugels van de stad', 78.

Het is direct zichtbaar uit beide matrices dat de eerste vier principes, in 1937 gemarkeerd als primair, aanwezig zijn in statuten van de Veenhoop. De laatste drie principes, gemarkeerd als secundair in 1937, daarentegen niet. De principes zijn niet letterlijk verwoord in de statuten. Er wordt bijvoorbeeld geen gebruik gemaakt van de termen ‘open’, ‘democratisch’ en ‘kapitaal’. Toch blijkt de intentie van de principes uit de formulering.

Het eerste principe van *Open Membership* wordt vooral duidelijk uit de overgangsbepalingen voor de overgang van goederen door overlijden of verkoop: ‘De overgangsrechten zullen bedragen van een man op de vrouw of omgekeerd gratis [...]’ Onafhankelijk van geslacht kunnen leden hun gebouwen, huisraad, inboedel etc. verzekeren tegen brandschade. De toe – en uittreding is voor iedereen vrij, ongeacht geloof, politieke overtuiging of dus geslacht. Dit is één van de voorwaarden voor open lidmaatschap. Aan de andere kant wordt er in de statuten van 1910 en 1937 het volgende gesteld: ‘Het fonds strekt zich niet verder uit dan tot de in Art. 1 genoemde dorpen met gehuchten.’¹⁰⁸ De in artikel 1 genoemde dorpen zijn de Veenhoopsdorpen Avenhorn, Berkhout, Grosthuisen, Scharwoude en Oudendijk. Dit kan gedefinieerd worden als werkgebied van de onderlinge, aan de andere kant worden leden op basis van geografie uitgesloten. Het is echter te voorbarig om te stellen dat de Veenhoop hierdoor geen open lidmaatschap hanteert.

Democratic control, het tweede ICA-principe, komt naar voren in de vaststelling van het stemrecht van leden en de controle van de leden op het bestuur. Dit blijkt onder andere uit het feit dat jaarlijks de jaarrekening wordt gepresenteerd en klaargelegd voor inzage, en uit het stemproces voor de bepaling van het bestuur: ‘Het bestuur van het Contract zal worden opgedragen aan zes leden van hetzelfde, die zooveel mogelijk uit elk dorp één zullen worden gekozen.’¹⁰⁹ De leden worden betrokken bij en hebben zeggenschap in de samenstelling van het bestuur, het besluitproces en de financiën. Het *one man, one vote* aspect wordt niet specifiek vastgesteld in de statuten. Daarbij is onduidelijk hoe het stemproces verliep voor de oprichting van de ICA in 1895. Hierdoor kan niet worden bepaald of de Veenhoop zich heeft aangepast aan de ICA of de zakelijke basis heeft behouden.

Het uitbetalen van dividenden wordt niet in de vorm van winst geformuleerd. ‘Bestuurderen hebben het recht om personen, die zich jegens het Fonds verdienstelijk gedragen, eenige bezolding te geven, als ook om bij voorkomende gevallen van brand premieën daarvoor uit te reiken.’¹¹⁰ Het gaat hierbij om de uitbetaling van vergoedingen of extra premies uit de kas van de Veenhoop. Leden ontvangen wel een aandeel van hun kapitaal terug, echter niet in het geval van winst. Vanwege de uitbetaling van kapitaal aan leden is besloten dat het principe wel aanwezig is in de statuten.

---

¹⁰⁸ *Reglement van het Onderling Brandwaarborgfonds, van Roerende en Onroerende Goederen, genaamd ‘De Veenhoop’* (Wognum 1910) artikel 2.

¹⁰⁹ *Reglement van het Onderling Brandcontract van Roerende en Onroerende Goederen, genaamd ‘De Veenhoop’* (Wognum 1936) artikel 11.

¹¹⁰ *Reglement van het Onderling Brandwaarborgfonds, van Roerende en Onroerende Goederen, genaamd ‘De Veenhoop’* (Wognum 1910) artikel 12.

Het laatste principe dat naar voren komt in de statuten is de *Limited Interest on Capital*. Het kapitaal werd opgebouwd door onder andere inleggeden, jaarlijkse premies en jaarlijkse vergoedingen voor hooi, stro en landbouwvoortbrengselen. Dit kapitaal mag volgens de ICA niet behandeld worden als aandelenkapitaal, maar slechts om de coöperatie te financieren. De Veenhoop gebruikte het kapitaal als volgt: ‘De kasgelden van het Contract zullen door het Bestuur worden uitgezet aan soliede personen onder borgstelling, aan publiekrechtelijke lichamen, aan soliede bankinstelling of in Nederlandsche fondsen, zoodanig, dat de gelden, zoo noodig, binnen 12 weken aanwezig zijn.’¹¹¹ Het kapitaal van de onderlinge wordt geplaatst onder veilig toezicht, maar niet geïnvesteerd in aandelen. De Veenhoop voldoet aan het principe door het kapitaal niet te investeren en slechts ter beschikking te stellen aan de coöperatie.

De laatste drie principes zijn niet geïmplementeerd in de statuten uit 1910 en 1936. De neutraliteit ten opzichte van politieke en religieuze groepen, en de educatie van en betrokkenheid met de gemeenschap komen in geen enkel artikel naar voren. Toch blijkt de intentie van de drie principes uit de context van de Veenhoop door tekstanalyse. In de periode 1880 – 1936 poogde de onderlinge nuttige bijdragen te leveren aan de gemeenschap. De Veenhoop verbeterde de brandbeveiligingsmiddelen en schafte blusmiddelen aan voor de meest brandgevaarlijke panden, bijvoorbeeld door het plaatsen van brandblusapparaten. Hierdoor werden binnenbranden snel geblust en grote rampen voorkomen. De coöperatieve gezindheid werd bevorderd in de samenleving; een onderdeel van het educatie-principe.¹¹²

De jaren 20 en 30 van de twintigste eeuw zijn wederom een verklaring voor de aanpassing van de grondbeginselen van de coöperatie en waren tevens de omstandigheden waarin *Cash trading* als principe werd verworpen. In de jaren na de Eerste Wereldoorlog waren de prijzen van producten drastisch gedaald waardoor de winst van producenten sterk afnam. Leden konden bij de Veenhoop een lening afsluiten, met een zeer matige of geen aflossing. Hierdoor konden producenten het hoofd boven water houden.¹¹³ Er werd krediet verstrekt door de onderlinge, een handeling die wordt afgekeurd in de formulering van de principes. In tijden van nood lijkt het principe van *Cash trading* te worden verworpen, waaruit blijkt dat theorie en praktijk conflicteren. Waarom de drie principes niet geïmplementeerd zijn is onduidelijk. Een mogelijke verklaring ligt in het sociale klimaat van die tijd. De principes kunnen gefunctioneerd hebben als ongeschreven regel of waarde in de praktijk, waardoor dezen niet vastgelegd hoefden te worden. Deze ongeschreven regels zijn niet achterhalen op basis van de statuten.

---

¹¹¹ *Reglement van het Onderling Brandcontract van Roerende en Onroerende Goederen, genaamd ‘De Veenhoop’* (Wognum 1936) artikel 20.

¹¹² Kamp, *Onderlinge brandcontract ‘De Veenhoop’ te Avenhorn*, 7-8.

¹¹³ *Ibidem*, 13.

Statuten 1950

Om te beginnen komen de statuten van de Veenhoop uit 1950 sterk overeen met de statuten uit 1910 en 1936, behalve dat eerstgenoemde veel uitgebreider zijn genoteerd. Wederom zijn de principes niet letterlijk opgenomen, maar is de intentie van de principes aanwezig. De statuten van de Veenhoop zijn gewijzigd in 1936, vlak voor de aanpassing in 1937, en in 1950 tussen de twee momenten van aanpassing van de ICA-principes in. Hierdoor lijkt het alsof er geen relatie bestaat tussen de onderlinge en de internationale coöperatieve beweging. De Veenhoop schikt zich niet naar de aanpassingen van de ICA. Aan de andere kant blijkt uit de tekstanalyse een andere verklaring voor de wijziging van de statuten in 1950. In 1948 werd het werkgebied van de onderlinge officieel uitgebreid buiten de Veenhoopsdorpen; in de statuten gedefinieerd als ‘de Provincie Noordholland boven het IJ’.¹¹⁴ Tevens werd in 1949 het sinds 1795 gehanteerde inkoopstelsel veranderd. Dit nieuwe premiestelsel werd per 1 januari 1950 ingevoerd met als gevolg de wijziging van de statuten op 4 januari 1950.¹¹⁵ Hieronder volgt de matrix waarin de statuten worden geanalyseerd op aanwezigheid van de principes, zoals genoteerd in 1937.

Tabel 6: Vergelijking Principes 1937 met Statuten van de Veenhoop uit 1950.

ICA-Principes - 1937	Veenhoop 1950
Open membership	x
Democratic control	x
Distribution of surplus to the members in proportion to their transactions	x
Limited interest on capital	x
Political and religious neutrality	
Cash trading	x
Promotion of education	

Uit bovenstaande matrix blijkt dat het onderscheid tussen primaire en secundaire principes niet door de Veenhoop is geïmplementeerd. Het principe van *Cash trading*, waarin is bepaald dat er een specifieke periode voor een betaling staat en er geen krediet wordt verleend, is in de statuten van de Veenhoop als volgt gedefinieerd: ‘De premie, verschuldigd van de op jaarpremie verzekerde objecten moet geschieden in handen van de Penningmeester binnen de daartoe door het Bestuur gestelde tijd.’ Hieruit wordt niet duidelijk met welk betaalmiddel aan de premie wordt voldaan. Wel wordt duidelijk dat er geen krediet wordt verleend, gezien de vaststaande betaalperiode.

¹¹⁴ *Reglement van het Onderling Brandcontract van Roerende en Onroerende Goederen genaamd ‘De Veenhoop’* (Wognum 1950) artikel 2.

¹¹⁵ H. Rijswijk, ‘De Veenhoop, de oudste onderlinge van Nederland’, *West-Friesland’s ‘oud en nieuw’* 62 (1995) 121-136, 128-129.

Wederom zijn de eerste vier principes aanwezig in de statuten. Het eerste principe van *Open membership* blijkt uit hetzelfde artikel aangaande overgangsbepalingen als in de voorgaande jaren: ‘Indien de overgang is van echtgenoot op echtgenote of omgekeerd, zal de overschrijving kosteloos geschieden [...]’.¹¹⁶ Het lidmaatschap is wederom onafhankelijk van geslacht. Het werkgebied heeft zich in 1950 uitgestrekt tot de provincie Noord-Holland boven het IJ. Mocht uitsluiting op geografische gronden hebben plaatsgevonden in 1910 en 1936, dan was dit in 1950 afgenomen door de gebiedsuitbreiding.

De *Democratic control* heeft meer vorm gekregen doordat in 1942 werd besloten een jaarlijkse algemene ledenvergadering te houden¹¹⁷ en een rekening-commissie in te stellen, bestaande uit drie leden, die de jaarrekening controleerde. De leden van de commissie en hun plaatsvervangers dienden deelnemers van het Onderling Brandcontract te zijn. In artikel 16 wordt gedetailleerd uiteengezet wat er onder andere besproken werd in de algemene ledenvergadering. Voorbeelden van wat er behandeld werd zijn ‘een door het Bestuur uitgebracht verslag over de toestand van het Onderling Brandcontract in het afgelopen boekjaar’ en ‘de balans en exploitatierekening over het afgelopen boekjaar en het door de rekening-commissie daarover in die vergadering uit te brengen advies’.¹¹⁸ De leden werden hierdoor meer betrokken bij het besluitvormingsproces.

In vergelijking met de statuten uit 1910 en 1936 werd er een artikel toegevoegd waarin expliciet verwezen werd naar de uitbetaling van bedragen in verhouding tot de inleg van het lid, oftewel het derde principe. In artikel 30 is het volgende bepaald: ‘Voor elke deelnemer, die destijds zijn goederen bij het Onderling Brandcontract heeft verwaarborgd door het betalen van een inlegsom ineens, zal een Rekening worden geopend, waarop de deelnemer wordt gecrediteerd voor een bedrag, door het Bestuur te bepalen. Bij het bepalen van dit bedrag houdt het Bestuur rekening met de ingekochte verzekeringssom en de gevarenklasse, waarin het verwaarborgde goed is ingedeeld.’¹¹⁹ De leden ontvingen een deel van de winst.

Het principe van *Limited Interest on Capital* is tweeledig aanwezig in de statuten van de Veenhoop. Het kapitaal dat de onderlinge bezit wordt gespeneerd ten gunste van de coöperatie en de leden door onder andere de aankoop van onroerende goederen en het uitlenen op vaste eigendommen tegen een eerste hypotheek. Aan de andere kant wordt het geïnvesteerd in rentegevende en risicodragende leningen zoals beursgenoteerde obligaties van de staat. De ICA stelt in het principe dat het kapitaal niet als risicodragend aandelenkapitaal behandeld mag worden. In de statuten wordt deels voldaan aan het principe, vandaar dat het als aanwezig in de matrix is opgenomen. De risicodragende investeringen gaan echter in tegen de ICA-principes.

---

¹¹⁶ *Reglement van het Onderling Brandcontract van Roerende en Onroerende Goederen genaamd ‘De Veenhoop’* (Wognum 1950) artikel 5.

¹¹⁷ Rijswijk, ‘De Veenhoop, de oudste onderlinge van Nederland’, 127.

¹¹⁸ *Reglement van het Onderling Brandcontract van Roerende en Onroerende Goederen genaamd ‘De Veenhoop’* (Wognum 1950) Artikel 16.

¹¹⁹ *Reglement van het Onderling Brandcontract van Roerende en Onroerende Goederen genaamd ‘De Veenhoop’* (Wognum 1950) Artikel 30.

De politieke en religieuze neutraliteit en de stimulering van educatie zijn wederom niet geïmplementeerd in de statuten. Ook enige intentie van de principes is afwezig. Het is onduidelijk op basis van de tekstanalyse of de Veenhoop zich nog inzette voor de gemeenschap, zoals in voorgaande decennia. Uit de statuten van 1950 blijkt dat de onderlinge zich niet heeft aangepast aan de grondbeginselen van de ICA zoals genoteerd in 1937. Hoewel de meeste principes aanwezig waren in de statuten, voldeden de statuten niet geheel aan de definiëring van de principes door de *International Co-operative Alliance*.

Huidige statuten

De statuten van de Veenhoop zijn in de tweede helft van de twintigste eeuw aanzienlijk veranderd in vergelijking met de statuten uit 1950. De nadruk wordt sterk gelegd op de democratische organisatie van de Veenhoop. Dit blijkt uit het merendeel van de artikelen die betrekking hebben op de algemene ledenvergadering, het bestuur en de vertegenwoordiging van de leden. Van deze uitgebreide optekening was in 1950 en voorgaande jaren geen sprake. Hieronder volgt de matrix waarin de huidige statuten worden geanalyseerd op de aanwezigheid van de principes zoals genoteerd in 1995.

Tabel 7: Vergelijking Principes 1995 met huidige statuten van de Veenhoop.

ICA-Principes - 1995	Veenhoop heden
Voluntary and open membership	
Democratic member control	x
Member economic participation	x
Autonomy and independence	x
Education, training and information	
Co-operation among Co-operatives	x*
Concern for community	

Het is direct zichtbaar uit de matrix welke principes aanwezig zijn in de statuten. Opvallend is de afwezigheid van de *Voluntary and open membership*. In de statuten wordt niet vastgesteld dat men op vrijwillige basis lid kan worden van de onderlinge, onafhankelijk van onder andere sociale, raciale, religieuze achtergronden. Ondanks de afwezigheid van het principe betekent dit niet dat de Veenhoop geen open coöperatie is, omdat het principe wel is gebleken uit de voorgaande statuten. De geografische afbakening is nog altijd beperkt tot de provincie Noord-Holland boven het IJ en het Noordzeekanaal. Het blijft echter te voorbarig om te stellen dat de organisatie niet open staat voor leden.

Uit de tekstanalyse kwamen de principes *Concern for community* en *Education, training and information* naar voren tot en met de jaren '40. Het is onduidelijk of de coöperatie zich na die tijd bleef inzetten voor de gemeenschap en voor het verspreiden van informatie over de Veenhoop en coöperaties in het algemeen.

Het is opvallend dat er in de huidige statuten veel nadruk ligt op de democratische organisatie, waaruit het tweede principe van *Democratic member control* blijkt. Bijna 2/3 van de artikelen uit de statuten is gerelateerd aan de democratische organisatie. De zeggenschap van leden blijkt onder andere uit het volgende: ‘Er wordt tenminste eenmaal per jaar een gewone algemene vergadering gehouden en wel uiterlijk in de maand juni.’¹²⁰ In de statuten is vastgelegd welke elementen er besproken worden. Daarbij ‘worden alle besluiten van de algemene vergadering genomen met meerderheid van de uitgebrachte stemmen’.¹²¹ Hieruit blijkt dat de leden een actieve rol hebben in de besluitvorming van de Veenhoop.

De principes aangaande kapitaal en dividenden, zoals geformuleerd in 1937 en 1966, zijn in 1995 in algemene verwoording samengevoegd in het principe *Member economic participation*. In de toelichting bij het principe wordt verheldering gebracht aangaande kapitaal en de toewijzing van overschotten aan leden. Deze toelichting komt overeen met één van de artikelen uit de statuten van de Veenhoop: ‘Indien het totaal van de over een boekjaar ontvangen baten een overschot boven de lasten mocht opleveren, hebben de leden recht op dit overschot, naar evenredigheid van hun aandeel in de premie over het afgelopen boekjaar, tenzij de algemene vergadering op voorstel van het bestuur besluit (een deel van) dit overschot toe te voegen aan de algemene reserve.’¹²² De algemene reserve wordt gebruikt voor spoedige uitkering van schadevergoedingen.

Het vierde principe *Autonomy and Independence* is bepaald in 1995 en is niet naar voren gekomen in de statuten uit 1910, 1936 en 1950. Het lijkt dat de Veenhoop zich heeft aangepast aan de ICA wat betreft dit principe, aangezien het expliciet is genoteerd in de statuten: ‘Tot lid van het bestuur kunnen niet worden gekozen degenen die: in een dienstverhouding staat tot de maatschappij terwijl ten tijde van de voorgenomen benoeming reeds een dienstbetrekking bestaat tussen één van de bestuurders en maatschappij.’¹²³ Dit geldt eveneens voor leden van de commissie van advies: ‘Tot lid van de commissie van advies kunnen niet worden gekozen degenen die in dienstbetrekking zijn bij de maatschappij.’¹²⁴ Hieruit blijkt dat de Veenhoop haar autonomie wil behouden door geen relaties te hebben met andere organisaties of de overheid.

Bij het zesde principe is een asterisk geplaatst vanwege de onduidelijkheid over de definitie van het principe en de toepassing bij de Veenhoop. Het principe verwijst naar samenwerking tussen lokale, regionale en nationale structuren om de leden optimaal te ondersteunen. De Veenhoop voldoet hieraan door samen te werken met andere verzekeraars en leden te voorzien in bemiddeling bij het afsluiten van verzekeringen bij derden. Hieruit blijkt dat er relaties zijn onderhouden met andere verzekeraars, maar het valt te betwijfelen of

---

¹²⁰ *Statuten Onderlinge De Veenhoop* (Wognum zj) artikel 7.

¹²¹ *Statuten Onderlinge De Veenhoop* (Wognum zj) artikel 9.

¹²² *Statuten Onderlinge De Veenhoop* (Wognum zj) artikel 20.

¹²³ *Statuten Onderlinge De Veenhoop* (Wognum zj) artikel 10.

¹²⁴ *Statuten Onderlinge De Veenhoop* (Wognum zj) artikel 17.

de ICA verwijst naar dergelijke relaties met het principe van *Co-operation among co-operatives*. Wederom voldoen de artikelen niet geheel aan de definiëring van de ICA.

De Achmea Groep

In 1811 werd de ‘Onderlinge Brand-Assurantie-Sociëteit over de kantons Franeker, Bolsward en Dronrijp’ opgericht in het Friese Achlum.¹²⁵ Dit markeerde het begin van het ontwikkelingsproces naar de coöperatieve Achmea Groep. De ontstaansgeschiedenis van Achmea bestaat vooral uit samenwerking en fusies tussen merken en verzekeringen, die oorspronkelijk als zelfstandige verzekeraars zijn begonnen in de negentiende en twintigste eeuw. Enkele voorbeelden van deze verschillende merken zijn Centraal Beheer, Interpolis, Zilveren Kruis en FBTO. Achmea heeft deze merken behouden door zich naar de consument te presenteren met een meervoudige merkenstrategie. Daarbij zijn de fusies op coöperatieve grondslag doorgevoerd, waarmee Achmea zich tevens onderscheid van beursgenoteerde verzekeringsmaatschappijen.¹²⁶ De laatste stap naar de Achmea Groep als totaalverzekeraar was de integratie van AVCB en Zilveren Kruis dat vanaf 1992 steeds meer vorm kreeg. In deze periode sloten tevens andere kleinere maatschappijen zich aan, waarmee op 1 januari 1995 de Achmea groep ontstond.¹²⁷

Als gevolg van de gefragmenteerde historie zijn de bronnen van de verzekeraars verspreid over heel Nederland en is er geen centraal archief, bibliotheek of documentatiecentrum. Het grootste deel van de bronnen ligt opgeslagen in kantoorpanden van Achmea of in tijdelijke bewaarplaatsen, en zijn gebrekkig toegankelijk.¹²⁸ In overleg met Achmea is besloten om voor de analyse Centraal Beheer, voorganger van de Achmea Groep, te gebruiken. Deze beslissing is genomen aangezien Centraal Beheer de grootste beschikbaarheid van bronnen heeft. Centraal Beheer is in 1991 gefuseerd met Avero Verzekeringen tot AVCB, de laatste fusie voor de oprichting van de Achmea Groep. Om deze reden zijn de statuten van AVCB geschikt als voorganger van de Achmea Groep en voor de analyse van Achmea. De implementatie van de principes zal wederom systematisch worden geanalyseerd aan de hand van de statuten van Achmea. De statuten die geanalyseerd worden dateren uit 1991 en 1999. De statuten dateren uit een periode vlak vóór en vlak na de aanpassingen gemaakt door de ICA in 1995. Is er een verklaring voor de optekening van de nieuwe statuten in 1991 voorafgaand aan de aanpassingen door de ICA? En zijn de statuten uit 1999 mee veranderd met deze aanpassingen? Na het analyseren van de statuten van Achmea worden deze vergeleken met de huidige statuten van de Veenhoop om te bepalen of schaalvergroting impact heeft gehad op het naleven van de ICA-principes.

---

¹²⁵ D.A. Tamminga, *1811-1961 Tegen de Rode Haan. Gedenboek van de Onderlinge Assurantie-Maatschappij ‘Achlum van 1811’ ter gelegenheid van haar 150-jarig bestaan* (zp 1961) 15.

¹²⁶ T. Duffhues, *Van Achlum naar Achmea: de historische route naar een coöperatieve verzekeringsgroep, 1811-2011* (Zutphen 2011) 10.

¹²⁷ Duffhues, *Van Achlum naar Achmea*, 385.

¹²⁸ *Ibidem*, 488.

Statuten 1991

De statuten uit 1991 zijn van de onderlinge AVCB, het resultaat van de fusie tussen Avéro Verzekeringen (1986) en Centraal Beheer (1909). Deze fusie verklaart waarom de statuten voorafgaand aan de aanpassingen van de ICA zijn vernieuwd. De nadruk in de statuten wordt sterk gelegd op de regelingen aangaande het kapitaal en de bijbehorende aandeelhouders. Dit in tegenstelling tot de Veenhoop waar de nadruk lag op de democratische organisatie. Deze nadruk is opvallend aangezien de basis van de diverse verzekeringen en onderlingen solidariteit en samenwerking tussen leden was. Men zou verwachten dat binnen een coöperatie de leden centraal staan en niet de mogelijke winst.¹²⁹ Hieronder volgt de matrix waarin de statuten uit 1991 worden geanalyseerd op aanwezigheid van de principes, zoals genoteerd in zowel 1966 als 1995. Ondanks dat de principes uit 1995 destijds nog niet waren opgetekend, is het mogelijk dat de coöperatie beïnvloed was door discussies over de principes op internationaal niveau.

Tabel 8: Vergelijking Principes 1966 en 1995 met Statuten van Achmea uit 1991.

ICA-Principes - 1966	Achmea 1991	ICA-Principes - 1995	Achmea 1991
Voluntary and open membership		Voluntary and open membership	
Democratic governance	x	Democratic member control	x
Limited return on capital	x	Member economic participation	x
Surplus belongs to members	x	Autonomy and independence	x
Education of members and public in cooperative principles		Education, training and information	
Cooperation between co-operatives		Co-operation among Co-operatives	
		Concern for Community	

Het is direct zichtbaar in de matrix dat drie principes, die inhoudelijk overeenkomen tussen 1966 en 1995, aanwezig zijn in de statuten van AVCB. De principes zijn niet letterlijk overgenomen, maar de overeenkomende intentie blijkt uit de statuten. Ten eerste is het principe van *Democratic governance* of *Democratic member control* duidelijk aanwezig. Het vennootschap wordt vertegenwoordigd door een gekozen bestuur en een raad van commissarissen. Daarbij wordt jaarlijks de algemene vergadering gehouden waarin de jaarrekening en het gevoerde beleid door de raad van bestuur wordt besproken. ‘In de algemene vergadering geeft ieder aandeel recht op het uitbrengen van één stem.’ In tegenstelling tot de aandeelhouders is ‘iedere certificaathouder [...] bevoegd hetzij in persoon hetzij bij schriftelijk gevolmachtigde de algemene vergadering bij te wonen en daarin het woord te voeren, doch niet om stem uit te brengen [...]’¹³⁰ Het democratische element binnen de organisatie kan in twijfel worden getrokken vanwege het onderscheid dat gemaakt wordt tussen leden op basis van investering. Het aspect van ‘one member, one vote’ wordt niet gehandhaafd door AVCB. Certificaathouders worden dus uitgesloten van deelname aan het

¹²⁹ Duffhues, *Van Achlum naar Achmea*, 27.

¹³⁰ *Statuten AVCB Holding N.V.* (Rotterdam 1991) artikel 30.

‘democratische’ besluitvormingsproces. Het is tevens opvallend dat er niet gesproken wordt van een ledenvergadering, maar van een algemene vergadering. Daarbij wordt in de statuten niet gesproken over leden, maar over aandeel- en certificaathouders. Er wordt slechts gesproken over leden in relatie tot posities binnen het bestuur of de raad van commissarissen. De leden van het bestuur en de raad van commissarissen mogen geen personen in dienst van de vennootschap zijn of personen in dienst van een afhankelijke maatschappij.¹³¹ De coöperatieve autonomie wordt behouden door de vertegenwoordigers te kiezen uit alle betrokken leden, waarmee het principe *Autonomy and independence* uit 1995 wordt bevestigd. Desondanks valt het democratische aspect van de onderneming in twijfel te trekken vanwege de uitsluiting van deelname van de certificaathouders in de besluitvoering.

De principes *Limited return on equity* en *Surplus belongs to members* uit 1966 zijn in 1995 door de ICA in één principe *Member economic participation* opgenomen. Het kapitaal waarover gesproken wordt in de statuten staat ter beschikking van de coöperatie en haar leden. De winst wordt tevens in dividenden aan de leden toegekend: ‘Uit de winst, die in enig boekjaar is behaald, wordt allereerst, zo mogelijk, op de cumulatief preferente aandelen uitgekeerd het hierna te noemen percentage van het nominaal op die aandelen gestorte bedrag.’¹³² Het principe, geformuleerd in 1966, stelt dat de winst niet in dividenden hoeft te worden uitgekeerd, maar ook ter beschikking kan worden gesteld aan de coöperatie. Deze regel staat tevens genoteerd in de statuten. Uit het artikel blijkt dat de dividenden tevens in de vorm van aandelen in het kapitaal van het vennootschap of van aangesloten vennootschappen mag worden uitgekeerd.¹³³ Hieruit blijkt dat AVCB voldoet aan de principes uit 1966 en 1995.

Het is onduidelijk waarom de andere principes afwezig zijn in de statuten. Uit de tekstanalyse blijkt dat enkele principes werden uitgevoerd door de vereniging. Vanaf de oprichting van Centraal Beheer in 1909 droeg de coöperatieve vereniging een levensbeschouwelijk en politiek neutraal karakter uit.¹³⁴ Een bijzondere positie gezien de verzuiling in Nederland in de twintigste eeuw. Deze neutraliteit en open karakter blijken echter niet uit de statuten. Daarbij wordt de relatie tussen de coöperatie en de gemeenschap, en tussen de coöperatie en andere coöperaties niet duidelijk uit de literatuur, behalve dat de coöperaties dermate samenwerkten dat vele fusies hierop volgden. Deze fusies kunnen tevens een verklaring zijn voor de verwijzing naar aandeel- en certificaathouders in de statuten in plaats van te verwijzen naar leden. De coöperatieve onderneming is dermate veranderd en gegroeid in de twintigste eeuw dat op basis van de statuten kan worden betwijfeld of er nog gerefereerd kan worden naar AVCB, en Achmea, als coöperatie. De nadruk op kapitaal en de afwezigheid van het begrip ‘leden’ gaan in tegen de coöperatie als concept.

---

¹³¹ *Statuten AVCB Holding N.V.* (Rotterdam 1991) artikel 25.

¹³² *Statuten AVCB Holding N.V.* (Rotterdam 1991) artikel 36.

¹³³ *Statuten AVCB Holding N.V.* (Rotterdam 1991) artikel 36.

¹³⁴ Duffhues, *Van Achlum naar Achmea*, 84.

Statuten 1999

De ledenbetrokkenheid was enigszins op de achtergrond geraakt bij AVCB, door de nadruk te leggen op het kapitaal en de aandeelhouders. Toch is op coöperatieve grondslag de Achmea Groep opgericht in 1995. Deze coöperatieve grondslag en aandacht voor ledenbetrokkenheid is intentioneel aanwezig in de statuten van Coöperatie Achmea UA uit 1999. In tegenstelling tot de statuten uit 1991 ligt de nadruk in deze statuten op de democratische besluitvorming en niet op het kapitaal. Dit komt overeen met de inhoud van de statuten van de Veenhoop. In de statuten wordt tevens verwezen naar de fusies tussen Centraal Beheer, Avéro Verzekeringen en de coöperatie Achmea. De coöperatie staat in lijn met het ontwikkelingsproces van Achmea met Centraal Beheer als voorganger. Hieronder volgt de matrix waarin de statuten uit 1999 worden geanalyseerd. Er wordt gekeken naar de implementatie van de ICA-principes zoals geformuleerd in 1995.

Tabel 9: Vergelijking Principes 1995 met Statuten van Achmea uit 1999.

ICA-Principes - 1995	Achmea 1999
Voluntary and open membership	
Democratic member control	x
Member economic participation	x
Autonomy and independence	x
Education, training and information	
Co-operation among Co-operatives	
Concern for community	

Uit de matrix blijkt dat drie van de zeven principes aanwezig zijn in de statuten. Wederom zijn de principes niet letterlijk genoteerd in de statuten. Het principe van *Democratic member control* blijkt uit de vaststelling van de voorwaarden tot actief lid en de jaarlijkse ledenvergadering. In artikel 11.5 is bijvoorbeeld de gehele stemprocedure voor besluiten in deze ledenvergadering vastgesteld. In de algemene ledenvergadering werden de jaarrekening en het bestuurlijk beleid goed- of afgekeurd door de leden. Daarbij diende er beslissingen te worden gemaakt waar ‘each member shall be entitled to cast one vote at meetings of the council of members’ en ‘all resolutions shall be passed by an absolute majority of the votes validly cast’.¹³⁵ De leden kregen medezeggenschap in de besluitvoering en het resultaat van de stemprocedure was gebaseerd op een democratisch meerderheidsprincipe. Binnen de besluitvoering en samenstelling van het bestuur was het behoud van de autonomie van de coöperatie van belang. Dit blijkt uit de uitsluiting van leden en de voorwaarden voor de opzegging van het lidmaatschap: ‘employees and ex-employees of dependent companies of the cooperative shall be excluded from membership.’¹³⁶

¹³⁵ *Articles of Association of Coöperatie Achmea U.A.* (Rotterdam 1999) artikel 18.

¹³⁶ *Articles of Association of Coöperatie Achmea U.A.* (Rotterdam 1999) artikel 3.

‘Cancellation by the co-operative shall be in writing by the board of directors, stating the reasons and may take place: if the member becomes an employee of a dependent company of the co-operative.’¹³⁷ Waarschijnlijk zou belangenverstrengeling in de weg staan van onderlinge samenwerking met deze leden.

Het principe *Member economic participation* blijkt uit de omgang met kapitaal ten opzichte van de leden. Door de fusies zijn er meerdere artikelen opgenomen waarin de procedure bij ontbinding van de coöperatie is vastgelegd. Deze procedures staan in relatie tot lidmaatschap en contracten bij Avéro Verzekeringen en Centraal Beheer. Het gaat hierbij om het recht op aandelen en certificaten in het kapitaal die terugbetaald dienen te worden, gezien de leden deze investering hebben gedaan in de coöperatie. In welke vorm de betaling wordt gedaan is bespreekbaar: ‘The co-operative may also distribute the equivalent of the aforementioned distribution in cash or other capital assets, to be calculated as at the date of the dissolution of the co-operative.’¹³⁸ De leden hebben recht op het kapitaal en beheren dit gezamenlijk.

Het is wederom onduidelijk waarom de andere ICA-principes niet geïmplementeerd zijn in de statuten. De samenwerking met andere coöperaties komt wel naar voren uit de literatuur. Achmea was sinds het begin van de jaren 90 in gesprek met de coöperatieve Rabobank over eventuele samenwerking voor de creatie van een breed coöperatief platform voor financiële diensten. Hierbij werd niet gedacht aan een fusie; de Rabobank zou in deze samenwerking vooral dienen als aanvullend distributiekanaal voor directe verkoop.¹³⁹ Uiteindelijk werd bepaald dat de afzet van levens- en schadeverzekeringen zou verlopen via het bankennetwerk en dat de Rabobank aandeelhouder werd in Achmea met op den duur 29% van de aandelen.

Vergelijking en Conclusies

Bij de bestudering van de matrices van de Veenhoop en de Achmea Groep is te zien dat een set van inhoudelijk dezelfde principes altijd in intentie aanwezig is in de statuten: *Democratic control*, *Member economic participation* (waaronder dividenden en kapitaal) en *Autonomy and independence*. De overige principes komen sporadisch alleen terug in de statuten van de Veenhoop. Bij Achmea is slechts de bovengenoemde set van principes aanwezig in de statuten. Ondanks de incidentele aanwezigheid van de andere principes bij de Veenhoop, kan betwijfeld worden of de ICA-principes als model zijn genomen. In Tabel 10 wordt een compleet overzicht gegeven van de aan- en afwezigheid van de principes in de statuten van de Veenhoop en de Achmea Groep in de geanalyseerde periode. In de eerste kolom zijn de principes genoteerd met de periode waarin ze officieel zijn erkend door de ICA. Vervolgens is per coöperatie aangegeven of de principes aanwezig waren in de statuten, in welke periode ze

---

¹³⁷ *Articles of Association of Coöperatie Achmea U.A.* (Rotterdam 1999) artikel 6.

¹³⁸ *Articles of Association of Coöperatie Achmea U.A.* (Rotterdam 1999) artikel 28.

¹³⁹ Duffhues, *Van Achlum naar Achmea*, 386.

aan- of aanwezig waren en of de principes zijn gebleken uit de literatuur. Er kan op basis van de matrices en de inhoud van de statuten worden geconcludeerd dat de ICA-principes gedeeltelijk werden geïmplementeerd en dat ze open stonden voor interpretatie. De intentie van sommige artikelen uit de statuten komt overeen met de principes; het is echter onduidelijk of deze intentie overeenkomt met de visie van de ICA aangaande de principes.

Een andere conclusie die uit de analyse kan worden getrokken is dat de principes niet in de statuten zijn geïmplementeerd, omdat ze vanzelfsprekend waren. De principes zijn namelijk gebleken uit de literatuur; bijvoorbeeld de inzet van de Veenhoop voor de preventie van brandgevaar voor de gemeenschap en het samenwerkingsverband tussen Achmea en de coöperatieve Rabobank. De principes kunnen ongeschreven regels binnen de sociale omgang zijn geweest, waardoor het onnodig was voor Nederlandse coöperaties om ze op te nemen in de statuten.

Tabel 10: Overzicht aan- en afwezigheid van de Principes in de Statuten.

Principes	Onderlinge Verzekering 'De Veenhoop' ¹⁴⁰			De Achmea Groep ¹⁴¹		
	Aanwezigheid	Periode	In Literatuur	Aanwezigheid	Periode	In Literatuur
Open and voluntary membership (1895 - 1995)	Aanwezig	1895 t/m 1950 ¹⁴²	-	Afwezig	Hele periode	Ja
Democratic member control (1895 - 1995)	Aanwezig	Hele periode	-	Aanwezig	Hele periode	-
Education, training and information (1895 - 1995)	Afwezig	Hele periode	Ja	Afwezig	Hele periode	Nee
Surplus belongs to members (1895 - 1966)	Aanwezig	Hele periode	-	Aanwezig	Hele periode	-
Limited interest on capital (1895 - 1966)	Aanwezig	Hele periode	-	Aanwezig	Hele periode	-
Member economic participation (? - 1995)¹⁴³	Aanwezig	Hele periode	-	Aanwezig	Hele periode	-
Political and religious neutrality (1895 - 1937)	Afwezig	Hele periode	Nee	-	-	- ¹⁴⁴
Cash trading (1895 - 1937)	Aanwezig	1950 ¹⁴⁵	-	-	-	-
Co-operation among Co-operatives (1966 - 1995)	Aanwezig	1995 t/m nu	-	Afwezig	Hele periode	Ja
Autonomy and independence (1995)	Aanwezig	1995 t/m nu	-	Aanwezig	Hele periode	-
Concern for community (1995)¹⁴⁶	Afwezig	Hele periode	Ja	Afwezig	Hele periode	Nee

¹⁴⁰ De Statuten van de Veenhoop dateren uit de periode vanaf 1910.

¹⁴¹ De Statuten van de Achmea Groep dateren uit de jaren '90. Er is tevens een vergelijking gemaakt met de ICA-principes geformuleerd in 1966.

¹⁴² Het principe van *Open and voluntary membership* is aanwezig in de statuten van 1950, maar afwezig in de huidige statuten. Het specifieke jaartal wanneer dit principe niet meer genoteerd werd in de statuten is onbekend.

¹⁴³ Het principe van *Member Economic Participation* komt inhoudelijk overeen met zowel *Surplus belongs to members* als *Limited interest on capital*. Vandaar het vraagteken bij het beginjaar, omdat het principe in 1995 op deze wijze is geformuleerd maar inhoudelijk al vanaf 1895 inhoudelijk in de principes voorkomt in de eerdergenoemde twee principes.

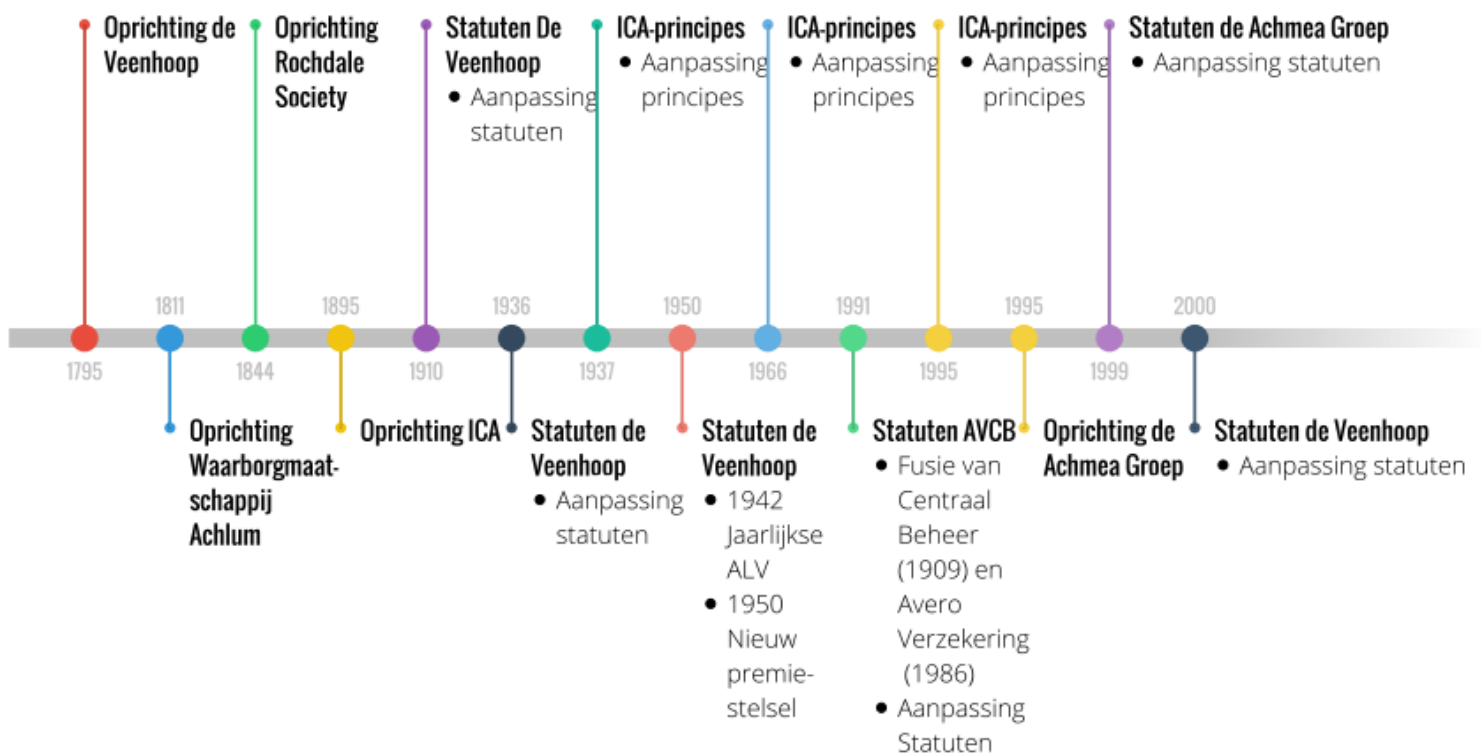
¹⁴⁴ De principes *Political and religious neutrality* en *Cash trading* dateren uit de periode 1895-1937. De statuten van Achmea zijn niet vergeleken met de vastgestelde principes uit die periode, vandaar dat de aan- en afwezigheid van de principes onduidelijk is.

¹⁴⁵ De statuten van de Veenhoop uit 1950 zijn vergeleken met de principes uit 1937. Het principe van *Cash trading* werd in 1966 niet meer opgenomen, vandaar dat het eindjaar voor dit principe 1937 is. Uit de statuten van de Veenhoop bleek het principe echter nog wel.

¹⁴⁶ Ondanks dat het principe *Concern for community* in 1995 officieel is opgenomen in de principes, viel het principes inhoudelijk al vanaf 1895 onder het educatie principe.

In chronologie van de aanpassingen van de ICA zijn de statuten op een ongevoel moment aangepast in relatie tot de internationale beweging. Daarbij zijn er inhoudelijk geen uitzonderlijke verschillen tussen de statuten. De Veenhoop heeft de statuten vernieuwd in 1936, één jaar voor de aanpassing van de ICA-principes, terwijl men zou verwachten dat de statuten na de voltooiing van het ICA-onderzoek naar de principes pas zouden worden aangepast. Tevens zijn de statuten herschreven in 1950, in de periode tussen twee aanpassingsmomenten. Hetzelfde geldt voor Achmea; de statuten van 1991 zijn 4 jaar voorafgaand aan de ICA aangepast. In Grafiek 1 zijn de veranderingsmomenten, bijvoorbeeld de oprichting van de organisatie of een aanpassing van de statuten, voor de ICA, de Achmea Groep en de Veenhoop weergegeven. Op deze manier worden de ontwikkelingsprocessen van de organisaties ten opzichte van elkaar getoond. Hieruit blijkt dat de statuten van de Nederlandse coöperaties op opmerkelijke momenten zijn aangepast in relatie tot de ICA. De ongewone momenten van aanpassing door Achmea vallen te verklaren door de vele fusies en schaalvergroting die Achmea doormaakte in de twintigste eeuw.

Grafiek 1: Veranderingsmomenten ICA, de Achmea Groep en de Veenhoop

Als de ontwikkeling die blijkt uit de statuten als werkelijkheid wordt beschouwd, ondanks de minimale beschikbaarheid van bronnen voor Achmea, kan worden geconcludeerd dat Nederlandse coöperaties niet dezelfde ontwikkeling volgden als de internationale coöperatieve beweging. Deze conclusie wordt aannemelijker door de historie van de Nederlandse coöperatie en de wijze van coöpereren in Nederland. Individuen wilden grip behouden op hun eigen toekomst en willen hun slagkracht uitbreiden. Het collectieve doel

stimuleerde tot een coöperatie, waarvan de basis zakelijk was. De coöperatie wordt in Nederland gezien als een commerciële organisatie. Het collectieve doel wordt bereikt door de uitvoering van economische activiteiten voor de leden op een zakelijke basis en niet vanuit maatschappelijke behoeftebevrediging. De idealistische principes, zoals *Concern for community*, worden hierdoor niet geïmplementeerd en zijn afwezig in de statuten van de geanalyseerde coöperaties. Deze botsen vooral met de individualistische en zakelijke manier van coöpereren in Nederland en vormen niet de basis waarop alle coöperatieve ondernemingen functioneren zoals door de ICA wordt gesteld.

Uit de vergelijking tussen de statuten van de Veenhoop en de Achmea Groep is tevens gebleken dat schaalvergroting wel degelijk impact heeft gehad op het naleven van de ICA-principes. Dit geldt niet zozeer voor welke principes er werden geïmplementeerd, maar voor de nadruk die werd gelegd in de documenten. De statuten van Achmea uit 1991 waren sterk gericht op het kapitaal en de coöperatieve grondslag leek op de achtergrond te geraken. Dit was het gevolg van de schaalvergroting die de Achmea Groep heeft doorgemaakt in de twintigste eeuw. Desondanks veranderde dit weer in 1999 weer veranderd en lag de nadruk op de leden en de democratische organisatie. Het blijkt uit de statuten van Achmea dat schaalvergroting en fusies binnen een coöperatie het lastig maken om de coöperatieve grondslag, waarin de leden de coöperatie controleren en besturen, te behouden. Dit is vooral terug te zien in de interpretatie van de principes.

Hoewel de Veenhoop en de Achmea Groep goede gevalstudies vormen voor de algemene vraag hoe de ICA-principes zijn geïmplementeerd en geïnterpreteerd door Nederlandse coöperaties, is het belangrijk om te beseffen dat de twee coöperaties niet representatief zijn voor coöperaties in de vele sectoren in Nederland. Deze gevalstudies zijn representatief voor de financiële sector, aangezien een groot deel van deze sector bestaat uit coöperatieve verzekeringen. In alternatieve sectoren kunnen coöperaties zich anders ontwikkeld hebben en een andere interpretatie hebben gehad van de ICA-principes. Statuten geven inzicht in de implementatie van de principes doordat de statuten de grondregels en bepalingen vormen die ten grondslag liggen aan de organisatie. Hierdoor zijn de statuten relevant voor dit onderzoek. De statuten zijn officiële documenten vastgelegd door een notaris, maar ze geven niet de werkelijke werkwijze van de coöperatie aan. Dit wordt geïllustreerd door het voorbeeld uit de literatuur waarbij de coöperatie betrokken is bij de gemeenschap, maar dit niet genoteerd staat in de statuten. Daarnaast is de documentatie van Achmea door de gefragmenteerde historie gebrekkig toegankelijk en is slechts een fractie van de documentatie en organisatie geanalyseerd. Om een completer beeld te krijgen van het functioneren van de coöperatieve onderneming dienen onder andere de notulen van algemene vergaderingen, stukken van bestuursvergaderingen en de jaarrekeningen te worden bekeken. Hierdoor wordt meer inzicht verschaft in de implementatie en naleving van de ICA-principes door Nederlandse coöperaties.

Conclusie

De huidige economie en samenleving zijn dermate veranderd dat goederen en diensten zoals zorg en energie, niet meer door de staat of markt worden geleverd. De participerende burger dient zelf het initiatief te nemen om de falende markt en het gebrek aan actie van de overheid op te vangen. Zelfstandige ondernemers nemen het initiatief om lokale en regionale problemen aan te pakken en op te lossen. In dit proces komen nieuwe instituties, waar zelfstandige controle en samenwerking centraal staan, binnen diverse sectoren op. Deze instituties hebben altijd een specifiek economisch of sociaal doel.¹⁴⁷ De samenwerking tussen ondernemers leidt meestal tot een coöperatie waarmee ondernemers in de markt een doel willen bereiken dat ze niet alleen kunnen realiseren. Coöperatieve ondernemingen worden voornamelijk opgericht om de economische macht van kleinere ondernemers te vergroten. Op internationale schaal worden deze coöperaties gerepresenteerd door de internationale organisatie de *International Co-operative Alliance*. Zij presenteerden in 1995 geactualiseerde principes als maatstaf voor coöperatief ondernemen wereldwijd. Binnen het proces van opkomende samenwerking tussen burgers en ondernemers worden de principes als basis gepresenteerd voor deze instituties, zodat er duidelijkheid bestaat over de rol en doelen van de coöperatieve beweging.

De coöperatie is desondanks geen nieuw concept. De oorsprong van coöperatieve ondernemingen lag in het industrialisatieproces in de negentiende eeuw. De *Rochdale Society of Equitable Pioneers* was de eerste georganiseerde coöperatie door de formulering van zeven principes. Deze principes vormen volgens de ICA tot op heden de basis van het coöperatieve model. In de twintigste eeuw, onder invloed van de sterk veranderende politieke en sociaal-economische situatie op nationaal en internationaal niveau, werden de principes driemaal aangepast door de ICA. Met de gezamenlijke rol en doelen van de burgerinitiatieven en coöperaties in gedachte, is in deze studie geanalyseerd of de principes door coöperaties worden nageleefd. Hoe hebben Nederlandse coöperaties de principes geïmplementeerd en geïnterpreteerd vanaf de ontwikkeling van de ICA-principes in 1844?

Wanneer de secundaire literatuur wordt gecombineerd met de analyse naar de implementatie door Nederlandse coöperaties kan geconcludeerd worden dat de principes slechts in geringe mate worden geïmplementeerd en vrij worden geïnterpreteerd. De Nederlandse coöperaties hebben de organisatorische en financiële principes, zoals *Democratic control* en *Limited return on capital*, geïmplementeerd, maar de andere principes sporadisch of helemaal niet. Sommige principes, zoals kredietverstrekking, werden zelfs verworpen in tijden van nood of komen niet geheel overeen met de geformuleerde toelichting van de ICA. De coöperaties volgden niet dezelfde ontwikkeling als de internationale coöperatieve

---

¹⁴⁷ T. de Moor, *Homo Cooperans. Institutions for Collective Action and the Compassionate Society* (Utrecht 2013) 6.

beweging. Deze conclusie contesteert het standpunt van de ICA en W.P. Watkins binnen het debat waarin zij stellen dat de principes de basis vormen waarop alle coöperatieve organisaties functioneren. Coöperaties die niet van deze principes uitgaan, worden niet of slechts gedeeltelijk als ware coöperaties erkend door de internationale beweging. Dit standpunt gaat niet volledig op aangezien niet alle landen lid zijn van de internationale organisatie.¹⁴⁸ De organisatie en principes worden niet wereldwijd erkend als vertegenwoordiging van coöperatieve ondernemingen en coöperatieve beginselen. Wanneer de principes niet worden geïmplementeerd kan niet worden gesteld dat deze ondernemingen geen ware coöperaties zijn zoals de ICA en Watkins beweren. In Nederland, een lid van de ICA, worden de coöperaties wel erkend als ware coöperaties. Het is echter uit dit onderzoek gebleken dat de Nederlandse coöperaties niet volledig uitgaan van de principes. Hierdoor kan de noodzaak van de implementatie van de principes als fundamentele basis betwijfeld worden. Het debat richt zich vooral op de eigenlijke noodzaak van de implementatie van de principes, maar bekijkt dit niet zozeer vanuit praktische voorbeelden. Dit onderzoek naar twee gevalstudies toont aan dat de praktische uitwerking niet overeenkomt met alle principes, terwijl de twee casussen erkende coöperaties zijn binnen Nederland. De huidige principes vormen dus niet de essentiële basis voor coöperatieve ondernemingen en zijn niet de voorwaarden van een 'ware coöperatie'. De praktische uitwerking is onvoldoende meegenomen in de formulering van de principes. Dit is tevens wat Ortmann en King beargumenteren door te stellen dat coöperaties zich niet kunnen veroorloven de principes in het geheel te internaliseren. De implementatie van alle principes kan resulteren in het buiten bedrijf raken van coöperatieve ondernemingen.

Deze studie heeft aangetoond dat de theorie slechts gedeeltelijk overeenkomt met de praktische implementatie. De theoretische principes kunnen botsen met de culturele en wettelijke praktijk. Dit kan tevens het geval zijn in andere landen die lid zijn van de ICA. Volgend coöperatief onderzoek naar andere gevalstudies zou de implementatie van de principes alsnog moeten analyseren om een algemene uitspraak te kunnen doen over de noodzaak van de implementatie van de principes door coöperaties. Als er voldoende onderzoek is gedaan naar gevalstudies binnen en buiten Nederland kan vervolgens worden bepaald welke criteria een coöperatie definieert: zijn dit de principes, andere waarden of de structuur van een onderneming? Coöperatief onderzoek dient te bepalen wat de coöperatie onderscheid van andere coöperatieve ondernemingen en aan welke criteria een onderneming moet voldoen om een coöperatie te zijn. Zo kan het concept van een coöperatie ten opzichte van andere ondernemingen en de rol van de principes binnen de coöperatie helder worden vastgesteld. Sinds 1995 lag de nadruk op het verwoorden van een coöperatieve identiteit, het formuleren van de waarden die de coöperatieve grondslag vormen en het creëren van eenheid

---

¹⁴⁸ International Co-operative Alliance, 'Members', <http://ica.coop/fr/directory/members> (geraadpleegd 05 augustus 2016).

tussen de internationale coöperatieve ondernemingen. De *International Co-operative Alliance* zal de principes de aankomende decennia sterk moeten ontwikkelen waarbij de nadruk dient te liggen op het operationaliseren van de principes.

Desalniettemin is er in dit onderzoek slechts gekeken naar de statuten van twee coöperaties in de financiële sector. Coöperaties in andere sectoren kunnen zich op andere wijzen ontwikkeld hebben, waardoor het mogelijk is dat de principes door coöperaties in andere sectoren wel in het geheel zijn geïmplementeerd. Daarnaast zijn de statuten slechts een klein deel van de beschikbare bedrijfsdocumentatie. Deze bronnen geven inzicht in de grondregels en bepalingen van de organisatie, maar vormen slechts een klein deel van de bronnen waaruit het functioneren van de coöperatie kan blijken. Het is mogelijk dat de afwezige principes in de statuten als ongeschreven regels dienden en in de praktijk wel werden nageleefd.

De conclusies van dit onderzoek naar de implementatie van de principes roepen een aantal nieuwe vragen op. Ten eerste de vraag hoe de ICA-principes zijn geïmplementeerd en geïnterpreteerd door coöperaties in andere sectoren in Nederland? Het is mogelijk dat coöperaties in de landbouwsector of de gezondheidssector een andere waarde hebben toegekend aan de principes. Door de statuten en andere bedrijfsdocumenten te analyseren van coöperaties in deze sectoren kan er vergelijkend onderzoek worden gedaan naar de implementatie in diverse coöperatieve sectoren in Nederland. Zo wordt een totaalbeeld geschetst hoe de Nederlandse coöperatie de principes implementeert en interpreteert. Onderzoek op kleinere schaal kan gericht worden op het verder in kaart brengen van de financiële sector in Nederland. Hierin kan een grotere diversiteit aan bronnen, zoals andere bedrijfsdocumenten als de notulen van de algemene ledenvergadering, worden geanalyseerd om meer inzicht te krijgen in de naleving van de principes binnen de sector.

Een andere vraag die onderzocht kan worden is: Wat is het verschil tussen coöperaties van leden en niet-leden van de ICA? De ICA stelt dat coöperaties die niet van de principes uitgaan slechts gedeeltelijk of niet worden erkend als ware coöperaties. Desondanks worden coöperaties erkend in landen die geen lid zijn van de ICA, waardoor de vraag op komt waar coöperaties van niet-leden hun coöperatieve basis op hebben gebaseerd? Een vergelijkend onderzoek tussen coöperaties van leden en niet-leden van de ICA kan de relevantie van de principes als basis bepalen. Tevens kan worden bepaald aan welke voorwaarden een onderneming moet voldoen om een coöperatie te zijn. Zo wordt meer inzicht verkregen in het belang van de ICA-principes en het concept van een coöperatie. Dit onderzoek draagt wellicht bij aan de verdere ontwikkeling van de principes als basis voor het coöperatieve model van de internationale beweging.

Bibliografie

- Allen, R.C., *The British Industrial Revolution in Global Perspective* (Cambridge 2009).
- Auteur onbekend, 'Internationaal Coöperatiecongres', *Officieel orgaan van de Nationale Coöperatieve Raad* 25/26 (1937) 89-91.
- Barton, D., 'Principles', in: D. Cobia (ed.), *Cooperatives in Agriculture* (New Jersey 1989) 21-34.
- Becker, M., *De Wevers van Rochdale* (Rotterdam 1933).
- Birchall, J., *Building Communities the Co-operative Way* (London 1988).
- Birchall, J., *Co-op: The People's Business* (Manchester 1994).
- Birchall, J., 'Co-operative Principles Ten Years On', *Review of International Co-operation* 98 (2005) 45-63.
- Bonner, A., *British Co-operation: The History, Principles, and Organisation of the British Co-operative Movement* (Manchester 1961).
- Bruin, J. de, 'Onder de vleugels van de stad: De Veenhoop van Oosterbaljuwschap tot Bataafse vrijheid en Gemeentewet', *West Friesland's 'oud en nieuw'* 59 (1992) 68-94.
- Charbo, J.J.S., 'Beginselen', *Coöperatie; Algemeen maandblad voor het Nederlandse coöperatiewezzen* 28 (1966) 134-136.
- Cole, G.D.H., *A Century of co-operation* (Manchester 1944).
- Cropp, R. en K.A. Zeuli, *Cooperatives: Principles and practices in the 21st Century* (Wisconsin 2004).
- Diepenbeek, W.J.J. van, *De Coöperatieve Organisatie: Coöperatie als Maatschappelijk en Economisch Verschijnsel* (Delft 1990).
- Dijk, G. van, en L. Klep, *Als 'de markt' faalt. Inleiding tot coöperatie* (Den Haag 2005).

Drury, J.C., 'An Introduction to the History of Consumers' Cooperation' *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 191 (1937) 1-6.

Duffhues, T., *Van Achlum naar Achmea: de historische route naar een coöperatieve verzekeringsgroep, 1811-2011* (Zutphen 2011).

Dunn, J.R., 'Basic Cooperative Principles and Their Relationship to Selected Practices', *Journal of Cooperatives* 3 (1988) 83-93.

Elsässer, M., *Die Rochdaler Pioniere: religiöse Einflüsse in ihrer Bedeutung für die Entstehung der Rochdaler Pionier Genossenschaft von 1844* (Berlijn 1982).

Elsen, A. van den, *Samen de handen in een: ontstaan van de NCB en zijn coöperaties* (Gemert 1990).

Faucherre, H., *60 Jahre Internationaler Genossenschaftsbund* (Bazel 1960).

Feinstein, C. H., 'Pessimism perpetuated: real wages and the standard of living in Britain during and after the industrial revolution', *Journal of Economic History* 58 (1998) 625-58.

Gool, J.H.C.M. van, *Program en Beginselen van Rochdale* (Rotterdam 1947).

Hall, F. en W.P. Watkins, *Co-operation: a survey of the history, principles, and organisation of the co-operative movement in Great Britain and Ireland* (Manchester 1934).

Hoyt, A., 'Cooperatives in other countries', in: D. Cobia (ed.), *Cooperatives in Agriculture* (New Jersey 1989) 81-97.

International Co-operative Alliance, *An ICA policy for co-operative development* (Genève 1983).

Jacobson, R.E., 'Public limited companies and cooperative principles in Ireland's dairy sector', *Journal of Cooperatives* 7 (1992) 52-60.

Kamp, D., *Onderlinge brandcontract 'De Veenhoop' te Avenhorn: de oudste onderlinge brandverzekering in Noord-Holland, 1795-1945* (Avenhorn 1946).

Lindert, P. H., en J. G. Williamson, 'English workers' living standards during the industrial revolution: a new look', *Economic History Review* 36 (1983) 1-25.

- Mercer, T., *Co-operation's Prophet. Life and Letters of Dr William King* (Manchester 1947).
- Moor, T. de, *Homo Cooperans. Institutions for Collective Action and the Compassionate Society* (Utrecht 2013).
- Müller, H., *Geschichte der internationalen Genossenschaftsbewegung* (Halberstadt 1924).
- Nationale Coöperatieve Raad, *Co-operatie in Nederland* (Den Haag 1965).
- Nationale Coöperatieve Raad, *Coöperatief ondernemen. Van jou, Voor jou* (Doetinchem 2012).
- Ortmann, G.F. en R.P. King, 'Agricultural Cooperatives I: History, Theory and Problems', *Agrekon* 46 (2007) 18-46.
- Palmer, R.A., 'Economic Significance of British Consumers' Cooperation', *National Marketing Review* 1 (1936) 289-300.
- Parker, M., *The Dictionary of Alternatives: Utopianism and Organisation* (London 2007).
- Pollard, S., 'Review - Die Rochdaler Pioniere: Religiöse Einflüsse in ihrer Bedeutung für die Entstehung der Rochdaler Pioniergenossenschaft von 1844. By Markus Elsässer.', *The Economic History Review* 35 (1982) 629-630.
- Reeves, J., *A Century of Rochdale Co-operation 1844-1944* (London 1944).
- Rijswijk, H., 'De Veenhoop, de oudste onderlinge van Nederland', *West-Friesland's 'oud en nieuw'* 62 (1995) 121-136.
- Rommès, R.N.J., *Voor en door boeren? De opkomst van het coöperatiewezen in de Nederlandse landbouw vóór de Tweede Wereldoorlog* (Hilversum 2014).
- Schaars, M.A., *Cooperatives, Principles and Practices* (Wisconsin 1971).
- Spaull, H. en D.H. Kay, *The Co-operative Movement at home and abroad* (London 1947).
- Tamminga, D.A., *1811-1961 Tegen de Rode Haan. Gedenkboek van de Onderlinge Assurantie-Maatschappij 'Achlum van 1811' ter gelegenheid van haar 150-jarig bestaan* (zp 1961).

Valko, L., *The Rochdale Principles Today* (Washington 1966).

Watkins, W.P., *Co-operative Principles: today and tomorrow* (Manchester 1986).

Watkins, W.P., *The International Co-operative Alliance, 1895-1970* (London 1970).

Woorst, G.J. ter, *De Coöperatieve Onderneming* (Den Haag 1982).

Primaire bronnen:

Articles of Association of Coöperatie Achmea U.A. (Rotterdam 1999).

Holyoake, G.J., *The History of Co-operation* (London 1908).

Holyoake, G.J., *The History of the Rochdale pioneers: 1844-1892* (London 1893).

Holyoake, G.J., *Self-help by the people: History of cooperation in Rochdale* (London 1860).

International Co-operative Alliance, 'Co-operative Principles' (zp 1995).

International Co-operative Alliance, 'Guidance Notes to the Co-operative Principles' (2015).

International Co-operative Alliance, 'The Principles of Co-operation 1937' (London 1964).

International Co-operative Alliance, 'Report of the 23rd ICA Congress at Vienna, 5-8 september' (Wenen 1966) 154-160.

Reglement van het Onderling Brandwaarborgfonds, van Roerende en Onroerende Goederen, genaamd 'De Veenhoop' (Wognum 1910).

Reglement van het Onderling Brandcontract van Roerende en Onroerende Goederen, genaamd 'De Veenhoop' (Wognum 1936).

Reglement van het Onderling Brandcontract van Roerende en Onroerende Goederen genaamd 'De Veenhoop' (Wognum 1950).

Statuten AVCB Holding N.V. (Rotterdam 1991).

Statuten Onderlinge De Veenhoop (Wognum zj).

Websites:

International Co-operative Alliance, 'History of the Alliance', <http://ica.coop/en/history-ica> (geraadpleegd op 20 april 2016).

International Co-operative Alliance, 'History of the co-operative Movement', <http://ica.coop/en/whats-co-op/history-co-operative-movement> (geraadpleegd op 20 april 2016).

International Co-operative Alliance, 'Members', <http://ica.coop/fr/directory/members> (geraadpleegd 05 augustus 2016).

International Co-operative Alliance, 'The International Co-operative Alliance', <http://ica.coop/en/international-co-operative-alliance> (geraadpleegd op 10 februari 2016).

International Co-operative Alliance, 'What is a co-operative?', <http://ica.coop/en/what-co-operative> (geraadpleegd op 10 februari 2016).

Institutions for Collective Action, 'Case Study – Cooperatives – Portugal', http://www.collective-action.info/CAS_COO_POR_Sacavenense (geraadpleegd op 04 mei 2016).

Institutions for Collective Action, 'Types – Co-operatives', http://www.collective-action.info/TYP_COO_Main (geraadpleegd op 20 april 2016).

Nationale Coöperatieve Raad, 'Over Coöperaties', <http://www.cooperatie.nl/over-cooperaties> (geraadpleegd op 10 februari 2016).

Nationale Coöperatieve Raad, 'Wat is een coöperatie?', <http://www.cooperatie.nl/wat-cooperatie> (geraadpleegd 10 februari 2016).

The Co-operative Development Society, 'The Rochdale Pioneers', http://www.cds.coop/coop_movement/new-to-co-ops/the-rochdale-pioneers (geraadpleegd 19 mei 2016).

United Nations, 'About the International Year of Cooperatives', <http://social.un.org/coopsyear/about-iy.html> (geraadpleegd 29 mei 2016).

United Nations, 'International Year of Cooperatives 2012', <http://social.un.org/coopsyear/index.html> (geraadpleegd 29 mei 2016).

Appendix 1- Principes 1966

De ICA-principes zoals genoteerd in 1966:

- 1) Membership of a Co-operative society should be voluntary and available without artificial restriction or any social, political, racial or religious discriminations, to all persons who can make use of its services and are willing to accept the responsibilities of membership.
- 2) Co-operative societies are democratic organisations. Their affairs should be administered by persons elected or appointed in a manner agreed by the members and accountable to them. Members of primary societies should enjoy equal rights of voting (one member, one vote) and participation in decisions affecting their societies. In other than primary societies the administration should be conducted on a democratic basis in a suitable form.
- 3) Share capital should only receive a strictly limited rate of interest, if any.
- 4) Surplus or savings, if any, arising out of the operations of a society belong to the members of that society and should be distributed in such manner as would avoid one member gaining at the expense of others. This may be done by decision of the members as follows:
  - By provision for development of the business of the Co-operative
  - By provision of common services; or
  - By distribution among the members in proportion to their transactions with the society.
- 5) All Co-operative societies should make provision for the education of their members, officers, and employees and of the general public, in the principles and techniques of Co-operation, both economic and democratic.
- 6) All Co-operative organisations, in order to best serve the interest of their members and their communities, should actively co-operate in every practical way with other Co-operatives at local, national and international levels.

Bron: W.P Watkins, *Co-operative Principles: today and tomorrow* (Manchester 1986).

Appendix 2 – Principes 1995

Statement on the Co-operative Identity

DEFINITION OF A CO-OPERATIVE

A co-operative is an autonomous association of persons united voluntarily to meet their common economic, social, and cultural needs and aspirations through a jointly-owned and democratically-controlled enterprise.

CO-OPERATIVE VALUES:

Co-operatives are based on the values of self-help, self-responsibility, democracy, equality, equity and solidarity. In the tradition of their founders, co-operative members believe in the ethical values of honesty, openness, social responsibility and caring for others.

CO-OPERATIVE PRINCIPLES:

The co-operative principles are guidelines by which co-operatives put their values into practice.

1. Voluntary and Open Membership

Co-operatives are voluntary organisations, open to all persons able to use their services and willing to accept the responsibilities of membership, without gender, social, racial, political or religious discrimination.

2. Democratic Member Control

Co-operatives are democratic organisations controlled by their members, who actively participate in setting their policies and making decisions. Men and women serving as elected representatives are accountable to the membership. In primary co-operatives members have equal voting rights (one member, one vote) and co-operatives at other levels are also organised in a democratic manner.

3. Member Economic Participation

Members contribute equitably to, and democratically control, the capital of their co-operative. At least part of that capital is usually the common property of the co-operative. Members usually receive limited compensation, if any, on capital subscribed as a condition of membership. Members allocate surpluses for any or all of the following purposes: developing their co-operative, possibly by setting up reserves, part of which at least would be indivisible; benefiting members in proportion to their transactions with the co-operative; and supporting other activities approved by the membership.

4. Autonomy and Independence

Co-operatives are autonomous, self-help organisations controlled by their members. If they enter into agreements with other organisations, including governments, or raise capital from external sources, they do so on terms that ensure democratic control by their members and maintain their co-operative autonomy.

5. Education, Training and Information

Co-operatives provide education and training for their members, elected representatives, managers, and employees so they can contribute effectively to the development of their co-operatives. They inform the general public - particularly young people and opinion leaders - about the nature and benefits of co-operation.

6. Co-operation among Co-operatives

Co-operatives serve their members most effectively and strengthen the co-operative movement by working together through local, national, regional and international structures.

7. Concern for Community

Co-operatives work for the sustainable development of their communities through policies approved by their members.

Bron: ICA Rapport, 'Guidance Notes to the Co-operative Principles' (2015).